

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»
МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

Ахмад Зубайр

УДК 341.1/8:504.4

ДИСЕРТАЦІЯ
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ВІД ПРИРОДНИХ ТА
ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ

Спеціальність 293 – Міжнародне право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ Ахмад Зубайр

Науковий керівник:
СУРІЛОВА Олена Олексіївна,
доктор юридичних наук, професор

Одеса – 2023

АНОТАЦІЯ

Ахмад Зубайр Міжнародно-правовий захист від природних та техногенних катастроф. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 293 – «Міжнародне право». – Національний університет «Одеська юридична академія», Міністерство освіти і науки України, Одеса, 2023.

Дисертація є першим в українській науці міжнародного права спеціальним комплексним дослідженням міжнародно-правового захисту від природних та техногенних катастроф. У роботі представлено авторське поняття та власний підхід до розуміння захисту від природних та техногенних катастроф засобами міжнародного права, а також сформульовані положення, які характеризуються науковою новизною.

У дисертації проведено комплексне дослідження міжнародно-правового захисту від природних та техногенних катастроф, проаналізовано поняття природних та техногенних катастроф, які являють собою одну з наймасштабніших екзентиційних загроз людству. Попередження та мінімізація їх наслідків потребують співпраці всієї міжнародної спільноти, адже саме так можна запобігти настанню таких катастроф, або максимально швидко ліквідувати їх наслідки.

Під катастрофою слід розуміти будь-які природні або спричинені людиною лиха, які спричиняють великі втрати людського життя або руйнування природного середовища, приватної власності чи громадської інфраструктури. Лихо може бути відносно раптовим, наприклад землетрус чи розлив нафти. Воно може розгортатися протягом більш тривалого періоду, як наприклад, наслідки триваючої пандемії чи кліматичних змін. Сильні посухи, лісові пожежі, повені, зсуви та виверження вулканів часто вважаються прикладами стихійних лих. Великі промислові аварії, руйнування будівель,

багатоповерхові пожежі, аварії авіалайнерів, затоплення суден і терористичні акти класифікуються як катастрофи, спричинені людиною.

Досліджено, що катастрофи слід поділяти на природні та техногенні. Природна катастрофа – це явище природного характеру, руйнівна дія якого проявляється в рамках значних просторово-часових параметрів і створює загрозу життю та життєдіяльності людей, а також завдає суттєві матеріальні збитки внаслідок несприятливого впливу на людську діяльність та навколишнє природне середовище. Загалом, природні катастрофи можуть виникати незалежно одна від одної, але можуть бути і взаємопов'язані. Тобто, одна природна катастрофа може спричинити іншу. До природних катастроф відносяться такі стихійні лиха, як землетруси, виверження вулканів, урагани, повені, пожежі.

Катастрофи, що пов'язані із діяльністю людини, досить часто визначають, як антропогенні (техногенні) катастрофи. Техногенна катастрофа напряду залежить від людини і може бути спровокована дією людини або її бездіяльністю. Техногенні катастрофи призводять до ураження та травмування населення, створює загрозу для життя та здоров'я людей на певній території або у межах економічної діяльності. Це призводить до пошкодження будівель, споруд, обладнання та транспортних засобів, порушення виробничих або транспортних процесів, а також спричиняє надмірні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший негативний вплив на природне середовище. Техногенні катастрофи поділяються на промислові, транспортні та змішані. Промислові катастрофи включають витік хімічних чи радіоактивних речовин, вибухи, пожежі. Інциденти на транспорті групуються залежно від виду: аварії на залізничному, повітряному, водному чи автомобільному транспорті.

Доведено, що міжнародно-правове регулювання захисту від природних і техногенних катастроф охоплює сфери адаптації до наслідків стихійних лих, забезпечення прав людини, відтворення навколишнього природного середовища. Основною метою наукових досліджень у галузі міжнародно-

правового захисту від природних та техногенних катастроф є розробка наукових основ та правових механізмів для запобігання та послаблення негативних наслідків катастроф для життя людей, інфраструктури та довкілля. Міжнародно-правове регулювання захисту від природних і техногенних катастроф включає розробку міжнародних угод, договорів і конвенцій, які встановлюють юридичні зобов'язання щодо попередження антропогенних катастроф, мінімізації наслідків природних катастроф та відповідальність держав, юридичних та фізичних осіб за порушення міжнародно-правових норм в цій сфері.

З'ясовано, що було створено систему міжнародно-правових стандартів у сфері захисту від природних та техногенних катастроф. Одним з найважливіших документів спрямованих на захист людей і навколишнього середовища від серйозних аварій є Директива Seveso II. Ця нормативна ініціатива застосовується до галузей промисловості, які операційно використовують значні обсяги матеріалів та ті, що становлять потенційну загрозу для людей і навколишнього середовища. Згідно з цією Директивою, оператори повинні продемонструвати свою здатність впроваджувати політику запобігання серйозним аваріям, включаючи впровадження систем управління безпекою. Обов'язковими етапами є оцінка ризиків та активне управління ними, а також обов'язок мати готовність до надзвичайних ситуацій шляхом розробки відповідних планів реагування. Ця Директива застосовується до широкого спектру діяльності, яка пов'язана із небезпечними речовинами, включаючи вибухонебезпечні матеріали, горючі рідини та газу, а також токсичні сполуки. Директива встановлює два порогові рівні для небезпечних речовин. Компанії, що перевищують ці пороги, зобов'язані вживати додаткових заходів безпеки.

Резолюція № 42/1691 ухвалена Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй визнала природні катастрофи як найсерйознішу загрозу для життя людей та загального розвитку людства. У цьому контексті було оголошено міжнародне десятиліття, спрямоване на зменшення ризику

стихійних природних лих. Головною метою цієї Резолюції встановлено зменшення масштабів людських втрат, матеріальних збитків та соціально-економічних потрясінь, які можуть виникнути внаслідок природних катастроф, таких як землетруси, урагани, торнадо, цунамі та інші. Резолюція також визначила три ключові чинники, які спонукали ООН до прийняття конкретних заходів щодо стихійних лих та їхнього запобігання. Один із цих факторів полягає в тому, що стихійні катастрофи призводять до серйозних наслідків для життя людей, навколишнього природного середовища та завдають значних пошкоджень інфраструктурі та майну у всьому світі, порушуючи розвиток держав та громадянського суспільства.

Доведено важливість міжнародного співробітництва держав у захисті від природних та техногенних катастроф та відображено систему міжнародно-правових норм, що регулюють співробітництво між державами в питаннях запобігання, мінімізації та ліквідації наслідків природних та техногенних катастроф. Докладно аналізується роль Європейського Союзу, таких організацій, як ООН, Міжнародна організація з питань боротьби зі стихійними лихами, а також взаємодія та діяльність регіональних європейських організацій та міжнародних неурядових організацій.

Визначено принципи та основні завдання міжнародного співробітництва щодо забезпечення сталої реакції на кризові ситуації, а також обов'язки держав та інших акторів щодо захисту та мінімізації наслідків природних та техногенних катастроф. Розглянуто питання їх попередження, координації гуманітарних дій, обміну інформацією та надання допомоги постраждалим при таких надзвичайних подіях. Підкреслено важливість розвитку наукових методів та технологій, а також міжнародно-правового регулювання, спрямованого на підвищення ефективності заходів у галузі захисту від катастроф.

Проаналізовано можливі наслідки глобального потепління, а також вплив зміни клімату на сучасний світ та майбутнє людства. Розглянуто міжнародно-правове співробітництво у питанні боротьби з глобальним

потеплінням та його наслідками, підвалинами якого є укладення та дотримання міжнародних угод і договорів, які спрямовані, по-перше на попередження таких наслідків шляхом зменшення викидів парникових газів, по-друге на адаптацію до його наслідків та підвищення стійкості суспільства на вплив зміни клімату. Розглянуто конкретні договірні інструменти міжнародного права, такі як Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, Кіотський протокол до зазначеної конвенції, Паризька угода та інші міжнародні угоди, що встановлюють зобов'язання країн у сфері охорони кліматичної системи Землі.

Проаналізовано адаптацію до наслідків природних катастроф та доведено важливість пошуку оптимальних методів захисту та попередження від природних катастроф, а також вивчення рольової готовності урядів і міжнародних організацій у реагуванні на надзвичайні ситуації. Успішна адаптація до природних катастроф потребує комплексних заходів, що охоплюють попередження, готовність та реагування в умовах надзвичайних ситуацій. Кожна країна повинна взяти на себе зобов'язання застосовувати відповідну адаптивність до зміни клімату та структуру, впроваджуючи ефективні стратегії реагування, щоб оцінити переваги та корисність адаптації та підтвердити найкращу стратегію. Саме при співпраці та спільній координації дій можлива ефективна адаптація до природних катастроф.

Досліджена відповідальність за скоєння техногенних катастроф та визначена необхідність у чіткому затвердженні відповідальності за скоєння таких катастроф. Оскільки наразі конкретний механізм притягнення до відповідальності відсутній, є потреба у співпраці та встановленні конкретних міжнародно-правових приписів, за якими особи, винні у створенні антропогенних катастроф, будуть притягуватися до відповідальності. Недоліки у визначенні, уникненні та реакції на такі катастрофи підкреслюють важливість посилення законодавчих механізмів, що визначають, яка сторона несе відповідальність за управління техногенними процесами. Правильно встановлена система відповідальності сприятиме

створенню середовища, де здоров'я людей, довкілля та стабільність суспільства є головним пріоритетом. Проте цей аспект потребує постійного удосконалення та адаптації до нових викликів, так як з кожним роком технологічний прогрес розвивається все більше та швидше. Виконання принципів прозорості та публічності у сфері відповідальності буде основою для запобігання подібним катастрофам у майбутньому й забезпечення безпеки й добробуту суспільства.

Запропоновано створити міжнародні стандарти шляхом укладення угод та конвенцій, які встановлюють правила для запобігання антропогенній шкоді та регулювання відповідальності за неї, необхідно доопрацювати системи компенсацій для постраждалих держав або сторін, що понесли збитки внаслідок антропогенних дій і шкоди навколишньому середовищу. Є необхідним створення механізму контролю за виконанням міжнародних стандартів та узгоджених домовленостей, включаючи механізми перевірки та звітності. Створення або використання міжнародних судових органів для розгляду справ щодо порушень даних стандартів є одним з вирішальних пунктів на шляху до впровадження ефективного механізму відповідальності держав за заподіяння антропогенних катастроф. Забезпечення активної співпраці між державами, обмін даними, технологіями та найкращими практиками для попередження шкоди та ефективного реагування у разі її виникнення покращить інститут міжнародної відповідальності та допоможе ефективному її застосуванню.

Проаналізовано руйнівні наслідків підриву Каховської ГЕС та загроза підриву Запорізької АЕС, як для України, так і для всього світу та можливості притягнення до відповідальності винних в цьому злочинному діянні. Розглянуто підрив Каховської ГЕС як злочин екоциду. Проте в міжнародному кримінальному праві відсутнє нормативно закріплене поняття терміну «екоцид». Тому визначена необхідність внесення даного виду злочину до юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Широкомасштабне знищення природних ресурсів, екосистем та біорізноманіття може бути

настільки серйозним, що потребує міжнародної юридичної оцінки та відповідальності за такі злочини. Внесення злочину «екоциду» до юрисдикції Міжнародного кримінального суду може забезпечити важливий юридичний механізм для захисту природи та встановлення стандартів, що регулюють ставлення до екосистем. Такий крок може сприяти збереженню природних ресурсів для майбутніх поколінь та забезпечити стійкий розвиток на планеті.

Ключові слова: екологічна безпека, екологічні ризики, природна катастрофа, техногенна катастрофа, міжнародно-правове співробітництво, екоцид, навколишнє природне середовище, міжнародне право, міжнародне екологічне право, міжнародні договори, норми національного та міжнародного права, міжнародний злочин, міжнародна відповідальність.

SUMMARY

Akhmad Zubair International legal protection against natural and man-made disasters. – Qualifying research work as manuscript. Doctoral thesis for an academic degree of the Doctor of Philosophy in specialty specialty 293 – International law. – National University «Odessa Law Academy», Ministry of Education and Science of Ukraine, Odessa, 2023.

The dissertation is the first special comprehensive study of international legal protection against natural and man-made disasters in the Ukrainian science of international law. The work presents the author's concept and own approach to understanding protection from natural and technological disasters by means of international law, and also formulates provisions that are characterised by scientific novelty.

The dissertation conducts a comprehensive study of international legal protection against natural and man-made disasters, analyses the concept of natural and man-made disasters, which are one of the largest existential threats to humanity. Prevention and minimisation of their consequences require the cooperation of the entire international community, since this is the only way to

prevent the occurrence of such disasters or to eliminate their consequences as quickly as possible.

A disaster is defined as any natural or man-made disaster that causes a large loss of human life or destruction of the natural environment, private property or public infrastructure. A disaster can be relatively sudden, such as an earthquake or oil spill. It may unfold over a longer period of time, such as the effects of an ongoing pandemic or climate change. Severe droughts, forest fires, floods, landslides and volcanic eruptions are often considered examples of natural disasters. Major industrial accidents, building collapses, multi-storey fires, airliner crashes, ship sinkings and terrorist attacks are classified as human-caused disasters.

It has been studied that disasters should be divided into natural and man-made. A natural disaster is a natural phenomenon whose destructive effect is manifested within significant space and time parameters and poses a threat to human life and livelihoods, as well as causes significant material damage as a result of adverse effects on human activity and the environment. In general, natural disasters can occur independently of each other, but they can also be interrelated. That is, one natural disaster can cause another. Natural disasters include such natural hazards as earthquakes, volcanic eruptions, hurricanes, floods, and fires.

Disasters associated with human activity are often defined as anthropogenic (man-made) disasters. A man-made disaster is directly dependent on humans and can be triggered by human action or inaction. A man-made disaster causes damage and injuries to the population, poses a threat to human life and health in a certain territory or within the framework of economic activity. This leads to damage to buildings, structures, equipment and vehicles, disruption of production or transport processes, and causes excessive, accidental emissions of pollutants and other negative impacts on the environment. Man-made disasters are divided into industrial, transport and mixed. Industrial disasters include leakage of chemical or radioactive substances, explosions, and fires. Transport incidents are grouped according to the type of transport: rail, air, water or road accidents.

It has been proven that the international legal regulation of protection against natural and man-made disasters covers the areas of adaptation to the consequences of natural disasters, ensuring human rights, and reproduction of the natural environment. The main purpose of scientific research in the field of international legal protection against natural and industrial disasters is to develop scientific foundations and legal mechanisms for preventing and mitigating the negative effects of disasters on human life, infrastructure and the environment. International legal regulation of protection from natural and industrial disasters includes the development of international agreements, treaties and conventions that establish legal obligations to prevent anthropogenic disasters, minimise the consequences of natural disasters and the responsibility of states, legal entities and individuals for violating international legal norms in this area.

It was found that a system of international legal standards was created in the field of protection against natural and man-made disasters. One of the most important documents aimed at protecting people and the environment from serious accidents is the Seveso II Directive. This regulatory initiative applies to industries that operationally use significant volumes of materials that pose a potential threat to people and the environment. According to this Directive, operators must demonstrate their ability to implement major accident prevention policies, including the implementation of safety management systems. Mandatory stages include risk assessment and proactive risk management, as well as the obligation to be prepared for emergency situations by developing appropriate response plans. This Directive applies to a wide range of activities involving hazardous substances, including explosive materials, flammable liquids and gases, and toxic compounds. The directive sets two threshold levels for hazardous substances. Companies that exceed these thresholds are required to take additional security measures.

Resolution No. 42/1691 adopted by the United Nations General Assembly recognised natural disasters as the most serious threat to human life and the overall development of mankind. In this context, an international decade aimed at reducing the risk of natural disasters was declared. The main goal of this resolution is to

reduce the scale of human losses, material damage and socio-economic disruption that can occur as a result of natural disasters such as earthquakes, hurricanes, tornadoes, tsunamis and others. The resolution also identified three key factors that prompted the UN to take specific action on natural disasters and their prevention. One of these factors is that natural disasters have serious consequences for human life, the environment and cause significant damage to infrastructure and property around the world, disrupting the development of states and civil society.

The importance of international cooperation of states in protection against natural and man-made disasters is proven and the system of international legal norms regulating cooperation between states in the prevention, minimization and liquidation of the consequences of natural and man-made disasters is reflected. The role of the European Union, such organizations as the UN, the International Organization for Natural Disaster Management, as well as the interaction and activities of regional European organizations and international non-governmental organizations are analyzed in detail.

The principles and main tasks of international cooperation to ensure a sustainable response to crisis situations, as well as the obligations of states and other actors to protect and minimize the consequences of natural and man-made disasters, are defined. The issue of their prevention, coordination of humanitarian actions, exchange of information and provision of assistance to victims of such extraordinary events was considered. The importance of the development of scientific methods and technologies, as well as international legal regulation aimed at increasing the effectiveness of measures in the field of disaster protection, was emphasized.

The possible consequences of global warming, as well as the impact of climate change on the modern world and the future of mankind, are analyzed. International legal cooperation in the fight against global warming and its consequences is considered, the foundations of which are the conclusion and observance of international agreements and treaties, which are aimed, first, at preventing such consequences by reducing greenhouse gas emissions; secondly, to

adapt to its consequences and increase the resilience of society to the impact of climate change. Specific contractual instruments of international law, such as the UN Framework Convention on Climate Change, the Kyoto Protocol to the Aforementioned Convention, the Paris Agreement and other international agreements establishing the obligations of countries in the field of protecting the Earth's climate system, are considered.

Adaptation to the consequences of natural disasters has been analyzed and the importance of finding optimal methods of protection and prevention against natural disasters has been proven, as well as studying the role readiness of governments and international organizations in responding to emergency situations. Successful adaptation to natural disasters requires comprehensive measures covering prevention, preparedness and emergency response. Each country must commit to appropriate adaptation to climate change and structure, implementing effective response strategies to assess the benefits and utility of adaptation and confirm the best strategy. Effective adaptation to natural disasters is possible only with cooperation and joint coordination of actions.

The responsibility for the perpetration of man-made disasters has been investigated and the need for a clear confirmation of responsibility for the perpetration of such disasters has been determined. Since there is currently no specific mechanism for prosecution, there is a need for cooperation and the establishment of specific international legal prescriptions, according to which persons responsible for creating anthropogenic disasters will be prosecuted. Deficiencies in identifying, avoiding, and responding to such disasters underscore the importance of strengthening legislative mechanisms that determine which party is responsible for managing man-made processes. A properly established system of responsibility will contribute to the creation of an environment where human health, the environment and the stability of society are top priorities. However, this aspect requires constant improvement and adaptation to new challenges, as technological progress develops faster and faster every year. Compliance with the principles of transparency and publicity in the field of responsibility will be the

basis for preventing similar disasters in the future and ensuring the safety and well-being of society.

It is proposed to create international standards by concluding agreements and conventions that establish rules for preventing anthropogenic damage and regulating responsibility for it, it is necessary to finalize compensation systems for the affected states or parties that suffered losses as a result of anthropogenic actions and damage to the environment. It is necessary to create a mechanism for monitoring the implementation of international standards and agreed agreements, including verification and reporting mechanisms. The creation or use of international judicial bodies to consider cases related to violations of these standards is one of the decisive points on the way to the implementation of an effective mechanism of responsibility of states for causing anthropogenic disasters. Ensuring active cooperation between states, sharing data, technology and best practices to prevent harm and respond effectively when it occurs will improve the institution of international responsibility and help its effective application.

The destructive consequences of blowing up the Kakhovskaya HPP and the threat of blowing up the Zaporizhzhya NPP, both for Ukraine and for the whole world, and the possibility of bringing those responsible for this criminal act to justice have been analyzed. The undermining of Kakhovskaya HPP was considered as a crime of ecocide. However, there is no documented concept of the term "ecocide" in international criminal law. Therefore, the need to bring this type of crime under the jurisdiction of the International Criminal Court is determined. Large-scale destruction of natural resources, ecosystems and biodiversity can be so serious that it requires international legal assessment and accountability for such crimes. Bringing the crime of «ecocide» under the jurisdiction of the International Criminal Court could provide an important legal mechanism to protect nature and establish standards governing the treatment of ecosystems. Such a step can contribute to the preservation of natural resources for future generations and ensure sustainable development on the planet.

Key words: environmental safety, environmental risks, natural disaster, man-made disaster, international legal cooperation, ecocide, natural environment, international law, international environmental law, international treaties, norms of national and international law, international crime, international responsibility.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Ахмад З. Підстави міжнародно-правової відповідальності за порушення вимог щодо попередження катастроф антропогенного характеру та мінімізації наслідків катастроф природного характеру. *Збірник наукових праць право та державне управління*. 2022. № 4. С. 264-270.
2. Ахмад З. Становлення інституту міжнародно-правового регулювання захисту від техногенних катастроф. *Науково виробничий журнал «Держава та регіони» Серія: право*. 2023. № 3 (81). С. 205-209.
3. Ахмад З. Генезис техногенних катастроф. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2023. № 6. С. 724-729.

Публікації у виданнях, проіндексованих у Web of Sceince:

4. Akhmad Zubair International-legal standards of cooperation of Ukraine in the field of environmental (climate) problems. *Amazonia investiga vol 9 num 95*. 2020. С. 295-301.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

5. Ахмад З. Європейські регіональні організації з питань захисту навколишнього середовища та з питань захисту від природних катастроф. *збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*. (м.Хмельницький, 23 жовтня 2020 року) / Хмельницький ун-т управління та права, Хмельницький, 2020. С. 526-529.
6. Ахмад З. Роль международных неправительственных организаций в области охраны окружающей среды. *Матеріали науково-практичної заочної конференції «Правова система України в умовах новітніх викликів міжнародного порядку» національного університету*

«Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 травня 2020 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». м. Одеса, 2020. С. 86-88.

7. Ахмад З. Защита прав человека во время природных и техногенных катастроф. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини – пріоритет сучасної держави» Національного університету «Одеська юридична академія».* (м. Одеса, 10 грудня 2020 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2020. С.171-175.

8. Ахмад З. Співробітництво України та ЄС в рамках програми з попередження забезпечення готовності і реагування на природні та техногенні катастрофи. *Український щорічник з європейських інтеграційних студій «Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації».* (м.Львів, 19 березня 2019 р.). Львів, 2019 випуск 2. С.127-133.

9. Ахмад З. Значение и основные положения Парижского соглашения в рамках Рамочной конвенции ООН об изменении климата. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Правова держава: міждисциплінарний підхід»* (м.Маріуполь, 05 грудня 2018 р.). / Донецький юрид. Інститут, Маріуполь, 2018. С. 21-24.

10. Ахмад З. Діяльність Організації Об'єднаних Націй щодо зменшення ризику катастроф. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правове життя сучасної України» Національного університету «Одеська юридична академія»* (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2020. Т. 3. С. 52-54.

11. Ахмад З. Институционализация международного сотрудничества по вопросам глобального потепления. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правове життя сучасної України» Національного університету «Одеська юридична академія».* (м. Одеса, 17 трав. 20219 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2019. Т.1. С. 437-440.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ВІД ПРИРОДНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ.....	16
1.1. Поняття та класифікація загроз природного та техногенного характеру як підстав міжнародно-правового співробітництва у захисті від них.....	16
1.2. Огляд дослідження міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф в науково-правовій думці.....	32
1.3. Становлення та розвиток інституту міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф.....	57
РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У ЗАХИСТІ ВІД ПРИРОДНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ.....	70
2.1. Організаційно-правові засади міжнародно-правового співробітництва держав у захисті від природних та техногенних катастроф...	70
2.2. Діяльність ООН з міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф.....	82
2.3. Діяльність регіональних європейських організацій та міжнародних неурядових організацій з міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф.....	117
РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СПРИЧИНЕННЯ КАТАСТРОФ ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ ТА НЕПРИЙНЯТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО МІНІМІЛІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ КАТАСТРОФ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ.....	136
3.1. Адаптація до наслідків природних катастроф та відповідальності за скоєння антропогенних катастроф.....	136
3.2. Міжнародно-правова відповідальність за злочин екоциду.....	154

ВИСНОВКИ.....	174
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	179
ДОДАТКИ.....	203

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. У сучасних умовах природні та техногенні катастрофи набувають настільки глобальних розмірів та масштабів, що небезпека для життя людей та спільноти постійно зростає. Такі явища, як землетруси, повені, урагани, пожежі та аварії, пов'язані з промисловістю та транспортом, можуть призвести до серйозних наслідків для життя, здоров'я та соціально-економічної структури суспільства. Забезпечення та гарантія безпеки як для окремої особи, так і для суспільства, держави та світової спільноти стало найголовнішим пріоритетом і перетворилося на одну з основних цілей міжнародного співтовариства.

Катастрофи є результатом складних стосунків між людьми (суспільством), з одного боку, і природою або технологіями, з іншого. Іноді непередбачувані і раптові, часто повільні та затяжні, різні типи катастроф можуть впливати на те, як ми живемо у нашому повсякденному житті. Протягом активного розвитку технологічного процесу людство, в тому числі міжнародна спільнота активно шукали шляхи, способи та стратегії задля утримання руйнівних наслідків природних та техногенних катастроф. Світове співтовариство стикається з дедалі зростаючою потребою в ефективному захисті від загроз природних і техногенних катастроф, не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. Так, як, ці катастрофи долають кордони, впливаючи на країни, суспільства та екосистеми в широкому масштабі.

Аналізуючи підхід до природних та техногенних катастроф, можемо спостерігати, що в основному дані заходи були більш реактивними, ніж превентивними. Навіть коли мешканці та влада певних територій усвідомлюють ризики, з якими вони можуть зіштовхнутись в майбутньому, вони все є таки чекали настання певної катастрофи і тільки тоді боролися з її наслідками.

Проте, незважаючи на здебільшого реактивний підхід до катастроф природного чи техногенного характеру увага міжнародної спільноти на дану

проблему поступово почала змінюватися. Суб'єкти міжнародного права почали приділяти увагу розробкам стратегій по запобіганню природної чи техногенної катастрофи ще до того, як вона відбулась. Дедалі більшого значення надається планам та стратегіям, що спрямовані на зменшення ризиків, пов'язаних з природними та техногенними загрозами, з посиленням уваги до заходів, спрямованих на мінімізацію їхнього впливу.

Катастрофи це небезпечні природні явища або процеси геофізичного, геологічного, гідрологічного, атмосферного та іншого походження таких масштабів, що викликають катастрофічні ситуації, що характеризуються раптовим порушенням життєдіяльності населення, руйнуванням та знищенням матеріальних цінностей, поразкою та загибеллю людей та тварин. Можна зазначити, що катастрофи це раптове лихо або подія, які викликають трагічні наслідки як для певних громад, так і для всього суспільства. Майже завжди катастрофи асоціюються з значними жертвами, завданням шкоди як навколишньому середовищу, так і суспільству.

Загалом катастрофи поділяються на дві основні групи, це природні та техногенні. До природних катастроф відносяться такі стихійні лиха, як землетруси, виверження вулканів, урагани, повені, пожежі. До техногенних катастроф можна віднести війни, забруднення навколишнього середовища, ядерні вибухи, пожежі, вплив небезпечних матеріалів, вибухи та аварії на транспорті.

Міжнародно-правовий захист від природних та техногенних катастроф є надзвичайно важливим для усього суспільства. Адже, це дає нам можливість зберегти життя та зменшити негативні наслідки, визначити оптимальні підходи до зниження ризиків та ефективного реагування під час кризових ситуацій. Ці знання сприяють тому, щоб окремі особи, спільноти та організації були краще підготовлені та обладнані для управління надзвичайними ситуаціями, що може запобігти втратам життя та травмам.

Важливим є дослідження виникнення причин природних та техногенних катастроф, та їх характеру. Саме це дозволяє завчасно вжити

заходів захисту населення від катастроф та значною мірою знизити всі види втрат. Одна з головних проблем є правильне прогнозування виникнення та розвитку стихійних лих, завчасне попередження як органів влади, так і населення про небезпеку, що наближається. Дуже важливими і вкрай необхідними є роботи по всебічній локалізації стихійних лих з метою звуження зони руйнувань, надання своєчасної допомоги постраждалим. Задля цього необхідна координація та співробітництво держав на міжнародному рівні.

Стихійні лиха, такі як землетруси, урагани та повені, у поєднанні з антропогенними кризами, такими як промислові аварії та кібератаки, підкреслюють нагальність міжнародної співпраці та координації для пом'якшення їхніх руйнівних наслідків. Необхідно створити загальноприйнятну основу для міжнародного захисту від природних та техногенних катастроф, сприяючи співпраці між державами, обміну досвідом у оперативному реагуванні на такі катастрофи та узгодження стратегій для підвищення стійкості та забезпечення безпеки та комфорту для всього світу. Саме це передбачає впровадження єдиної системи, яка виходить за межі географічних, політичних та культурних обмежень, звертаючи увагу на спільну відповідальність країн щодо підготовки, реагування та відновлення після надзвичайних ситуацій, викликаних природними чи техногенними катастрофами.

У другій половині XX століття конкретного змісту та значення набуло міжнародно-правове співробітництво держав щодо захисту від природних та техногенних катастроф. На міжнародному рівні вже створені та прийняті міжнародні договори, які стосуються теми захисту від природних та техногенних катастроф. Також є досить велика кількість договорів та актів, які прийняті міжнародними неурядовими та регіональними європейськими організаціями, які забезпечують та регулюють співробітництво у галузі швидкого реагування у разі настання природної чи техногенної катастрофи, а також подолання наслідків таких катастроф.

Проте, незважаючи на досить прогресивний розвиток міжнародно-правового співробітництва щодо захисту від природних та техногенних катастроф, проблема попередження та своєчасного реагування на такі катастрофи не є вирішеною. Причини цього явища є досить складними та багатограними, до таких причин можемо віднести наступні: країни мають різні інтереси, пріоритети та можливості для подолання природних і техногенних катастроф. Збалансувати ці розбіжності та досягти консенсусу щодо загальної законодавчої бази може бути складно; суверенітет та автономія кожної окремої країни, вони часто віддають перевагу своєму суверенітету та автономії, що ускладнює встановлення обов'язкових міжнародно-правових рамок, які можуть вимагати відмови від певного контролю над їх територією або процесами прийняття рішень; стихійні лиха за своєю суттю є складними та непередбачуваними, що ускладнює розробку всебічної правової бази, яка б належним чином враховувала всі сценарії та варіації; транскордонний характер катастроф ускладнює координацію правової відповіді та дій між постраждалими країнами, так як кожна окрема держава має свою окрему правову систему, культурні контексти та економічні інтереси; навіть якщо міжнародно-правові рамки встановлені, забезпечити дотримання та підзвітність може бути досить важко, оскільки відсутність механізмів примусового виконання або слабе дотримання може підірвати ефективність правових заходів; розробка та впровадження ефективного правового захисту часто потребує значних ресурсів, технічних можливостей і досвіду, які є досить обмеженими у певних країнах; технологічний прогрес і зміни глобальних обставин постійно створюють нові проблеми та потенційні причини катастроф, законодавчі рамки можуть не встигати за цими подіями; встановлення ефективного міжнародно-правового захисту потребує сильної політичної волі та лідерства на глобальному рівні, але розбіжності, геополітична напруженість і зміна глобальної динаміки можуть перешкоджати прогресу в цьому відношенні; підвищення обізнаності громадськості про важливість міжнародно-правового захисту та залучення

громадськості до заходів зі зменшення ризику стихійних лих має вирішальне значення, саме без широкого розуміння та залучення впровадження ефективної правової бази стає складним завданням; історичні конфлікти, суперечки та різні тлумачення міжнародного права можуть вплинути на розвиток правової бази, перешкоджаючи консенсусу та прогресу.

Вирішення проблеми міжнародно-правового захисту від природних та антропогенних катастроф вимагає сталого міжнародного співробітництва, дипломатії, досліджень і відданості спільним цілям. Це передбачає пошук делікатного балансу між повагою до національного суверенітету та сприянням глобальній солідарності для спільної протидії загрозам і викликам, які породжують катастрофи. Забезпечення ефективного захисту від цих небезпек вимагає комплексних підходів, спільних зусиль і науково обґрунтованих стратегій для забезпечення безпеки як населення, так і природи. У цьому контексті дослідження механізмів запобігання, готовності та реагування на катастрофічні ситуації, а також створення ефективних систем мінімізації ризику та відновлення після їх виникнення є надзвичайно важливими.

Всебічні дослідження в цій галузі необхідні для сприяння стійкості, сприяння сталого розвитку та забезпечення більш безпечного майбутнього для всіх. Необхідність глобального підходу до зменшення руйнівного впливу природних та техногенних катастроф на людство, економіку, довкілля та суспільний добробут обумовлює актуальність теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до теми наукової діяльності кафедри міжнародного та європейського права «Міжнародне право в період трансформації міжнародного правопорядку та захист національних інтересів України» на 2016–2020 роки як складової тем науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та

культурний вимір» (державний реєстраційний номер 0116U001842) на 2016–2020 роки та «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266). Тема дисертації затверджена на засіданні Вченої ради (протокол № 1 від 17 жовтня 2019 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є розробка теоретичних та практичних положень, що допоможуть визначити найбільш ефективні способи міжнародного захисту від природних та техногенних катастроф, а також формулювання рекомендацій щодо своєчасного реагування на такі катастрофи, задля захисту світу від негативного впливу таких катастроф.

Для досягнення зазначеної мети вирішувалися такі *завдання*:

- дослідити категорії «природні та техногенні катастрофи» в понятійному апараті юридичної науки;
- охарактеризувати генезу міжнародно-правового регулювання в сфері захисту від природних та техногенних катастроф;
- окреслити сучасний стан міжнародно-правового співробітництва у сфері захисту від природних та техногенних катастроф та основні тенденції його розвитку;
- виявити роль ООН у сфері захисту від природних та техногенних катастроф;
- охарактеризувати діяльність регіональних європейських організацій та міжнародних неурядових організацій з міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф;
- розглянути адаптацію до наслідків природних катастроф та відповідальності з скоєння антропогенних катастроф;
- охарактеризувати міжнародно-правову відповідальність вчинення злочину екоциду та внести пропозиції щодо включення даного злочину до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду.

Об'єктом дослідження є відносини, які виникають між суб'єктами міжнародного права при міжнародно-правовому захисті від природних та техногенних катастроф.

Предметом дослідження є міжнародно-правовий захист від природних та техногенних катастроф.

Методи дослідження. Під час виконання дисертаційного дослідження було використано сукупність філософських, загальнонаукових і спеціальних методів наукового пізнання. Зокрема, за допомогою діалектичного методу поглиблено понятійний апарат, визначено сутність природних та техногенних катастроф (підпункт 1.1). Метод системно-структурного аналізу надав можливість розглянути інституційні механізми щодо захисту від природних та техногенних катастроф (підпункт 2.3). Порівняльно-правовий метод застосовувався в процесі порівняння різних підходів до визначення поняття терміну «катастрофа» в міжнародному та національному праві (підрозділ 1.1); використання формально-юридичного методу дало змогу проаналізувати міжнародно-правові акти, що регулюють питання захисту та міжнародного співробітництва у галузі захисту від природних та техногенних катастроф (підпункт 2.1). Використання історичного методу надало можливість проаналізувати становлення міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф у науці міжнародного права (підрозділ 1.2); герменевтичний метод було використано для досягнення змісту адаптації до наслідків природних катастроф (підрозділ 3.1); методи аналізу та синтезу використовувалися при формуванні висновків і пропозицій дисертації з урахуванням вимог стосовно визначеності, несуперечливості, послідовності й обґрунтованості суджень у межах загально-теоретичних та міжнародно-правових конструкцій з використанням понятійного апарату відповідних галузей науки (розділ 1, 2, 3). Використання зазначених методів в їх комплексі було направлено на максимально об'єктивне і ґрунтовне дослідження проблематики.

Теоретичну основу дослідження становлять наукові положення, які містяться в роботах таких українських та міжнародних учених, як О. Сурілова, С. Андрейченко, Х. Бехруз, С. Кузніченко, Р. Коніжай, В. Опришко, О. М. Степаненко, Жан-Марк Фурьє, Д. Розенфельд, М. Ширайва, С. Грінфілд, Н. Фукс, Р. Стівенсон, Джері Ф. Хауелл, Шіранта Галапатті, К. Самуель, Марія Піа Карасо, Крістен Бун, Сьюзен Л. Каттер, Вольфганг Бенедек, Л. Сена, В. Кіфле, Н. Жанг, Шен Шуй-Лонг, Жоу Ан-Нан, Ж. Чен, Бабраускас Ст. та інші.

Нормативну базу дослідження становлять міжнародні конвенції універсального і регіонального характеру, міжнародно-правові звичаї, внутрішньодержавні акти юридичного і політичного характеру.

Емпіричним підґрунтям дослідження виступили статистичні данні Міжнародних організацій та дослідницьких центрів, а також дослідницькі матеріали науковців України та іноземних держав.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у тому, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням, що стосується міжнародно-правового захисту від природних та техногенних катастроф.

У дисертаційній роботі зроблено висновки та надано пропозиції, які мають значення для науки та практики міжнародного права і відповідають вимогам наукової новизни. До них слід віднести такі:

уперше:

- обґрунтовано доцільність ширшого використання кластерного підходу, який має охопити не тільки надання гуманітарної допомоги постраждалим, але й їх попередження та адаптацію до наслідків таких катастроф;

- виявлено вплив руйнівних наслідків збройної агресії рф на життя, здоров'я та добробут людей, що ознаменувало новий етап розвитку інституту захисту від природних та техногенних катастроф у структурі міжнародного права, ознакою якого є посилення міжнародно-правової відповідальності за злочини проти довкілля;

- сформульовано, в контексті трансформації міжнародного права та міжнародних відносин, положення щодо міжнародно-правової відповідальності за скоєння діянь, які мають ознаки екоциду.

удосконалено:

розуміння міжнародно-правових засобів захисту від природних та техногенних катастроф у контексті того, що в структурі міжнародного права інститут захисту від природних та техногенних катастроф є провідним у забезпеченні глобальної екологічної безпеки;

Положення про особливості правової природи природних та техногенних катастроф та їх вплив на світове співтовариство з обґрунтуванням того, що природа природних та техногенних катастроф визначається не лише їхніми негативними наслідками, а й потужністю стимулів для розвитку міжнародного співтовариства у напрямку спільної відповідальності, удосконалення міжнародного права та налагодження механізмів глобальної співпраці для запобігання та ліквідації подібних криз;

особливості співвідношення між категоріями «природна катастрофа», «антропогенна катастрофа», «техногенна катастрофа», «техногенна аварія», як ризиків спричинення шкоди людині, довкіллю та обґрунтовано необхідність уніфікації термінології в цій сфері за рахунок вжитку терміну «техногенна катастрофа»;

розуміння потенціалу ефективного міжнародно-правового механізму захисту від природних та техногенних катастроф, який здатен відігравати значну роль для кращого захисту суспільства від негативного впливу катастроф та боротьби з її наслідками;

уявлення про зміст та форми взаємодії між регіональними європейськими організаціями, міжнародними неурядовими організаціями з одного боку, та державами з іншого щодо співробітництва у галузі захисту від природних та техногенних катастроф;

набуло подальшого розвитку:

здійснення попереджувальних заходів на основі виявлення ризиків природних та техногенних катастроф, оцінки впливу антропогенної діяльності на навколишнє середовище, а також впровадження адаптаційних заходів, шляхом не лише вдосконалення систем моніторингу та раннього попередження небезпек, але й створення інтернаціональних механізмів співпраці для ефективного реагування та відновлення після надзвичайних ситуацій, а також сприяння у розвитку і впровадженні технологій та стратегій адаптації до змін клімату та небезпек, пов'язаних із людською діяльністю;

темпоральна характеристика захисту від природних та техногенних катастроф, а конкретніше, як саме взаємозв'язок зміни явищ та процесів, який обумовлений людською діяльністю, впливає на виникнення природних та техногенних катастроф;

охарактеризований міжнародно-правовий інституційний механізм захисту від природних та техногенних катастроф та наголошено на провідній ролі ООН та інструментів цієї організації у забезпеченні захисту від природних та техногенних катастроф;

характеристика компетенції регіональних європейських організацій та міжнародних неурядових організацій, визначено нормотворчу та імплементаційну ефективність кожної з них;

пропозиції щодо приведення до відповідності з міжнародно-правовими зобов'язаннями національного законодавства задля ефективного захисту від природних та техногенних катастроф як на національному, так і на міжнародному рівнях.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що сформовані у дисертації висновки та пропозиції можуть бути використані у:

науково-дослідній сфері – як основа для подальшого дослідження міжнародно-правового захисту від природних та техногенних катастроф в Україні та у науці міжнародного права;

нормотворчій діяльності – під час розробки нових та внесення змін до чинних міжнародних та національних нормативно-правових актів, які регламентують захист від природних та техногенних катастроф;

правозастосовчій діяльності – для забезпечення єдності у застосуванні правових норм, що регламентують міжнародно-правовий захист від природних та техногенних катастроф;

науково-методичній роботі – при підготовці навчальних посібників та підручників з міжнародного права, при викладанні курсів міжнародного права, міжнародного права навколишнього середовища, в розроблені спецкурсів з теоретичних та практичних проблем міжнародно-правового захисту від природних та техногенних катастроф;

навчальному процесі – для вивчення дисциплін «Міжнародне право», «Міжнародне право навколишнього середовища»;

правовиховній сфері – для підвищення рівня правової культури населення, формування фахової правосвідомості здобувачів вищої освіти юридичних вузів та факультетів.

Апробація результатів дисертації. Висновки і положення дисертаційного дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на міжнародних науково-практичних конференціях, серед яких, зокрема: «Правова держава: міждисциплінарний підхід» (м. Маріуполь, 05 грудня 2018 року); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 року); «Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації» (м. Луцьк, 2019 рік); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 року); «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року); «Правова система України в умовах новітніх викликів міжнародного порядку» (м. Одеса, 20 травня 2020 року); «Права людини – пріоритет сучасної держави» (м. Одеса 10 грудня 2020 року).

Публікації. Основні положення та висновки знайшли відображення у 11 публікаціях, у тому числі 3 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях, перелік яких затверджено МОН України, 1 статтях у зарубіжних наукових виданнях, 1 з яких проіндексовано у наукометричній базі даних Web of Science, 7 тезах доповідей на науково-практичних конференціях.

Структура роботи. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, які включають вісім підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг дисертації – 205 сторінок, з них основного тексту – 178 сторінок, список використаних джерел складає 193 найменування і розташований на 24 сторінках, 1 додаток на 3 сторінках.

РОЗДІЛ 1. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ЗАХИСТУ ВІД ПРИРОДНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ

1.1. Поняття та класифікація загроз природного та техногенного характеру як підстава міжнародно-правового співробітництва у захисті від них

В останні роки у світі відзначається наростання числа та тяжкості природних та техногенних аварій та катастроф. Вплив природних та техногенних катастроф та них становить суттєву загрозу для населення та територій усіх країн світу. При цьому залежно від масштабу руйнівного впливу (сил природи або техногенної складової) та ступеня вразливості об'єкта, що зазнає негативного впливу, може реалізовуватись «надзвичайна ситуація», «лихо» або «катастрофа». Стихійні небезпеки та техногенні катастрофи останніми роками постійно привертають увагу міжнародної спільноти через їх дедалі більшу кількість у всьому світі. Виникнення цих надзвичайних ситуацій приносить із собою численні аспекти, які дедалі більше розглядаються міжнародним публічним правом. Незважаючи на те, що катастрофи впливають на держави та їх населення з незапам'ятних часів, визначення застосовних правил і принципів для їх вирішення є характерним для останніх десятиліть.

Розглядаючи тему катастроф, спочатку необхідно розглянути саме поняття «катастрофа». У роботах окремих науковців, доповідях та звітах спеціалізованих організацій наводяться різні визначення зазначених понять. Як заявляє Управління Організації Об'єднаних Націй з питань зменшення небезпеки лих термін «катастрофа» можна визначити як серйозне порушення функціонування громади чи суспільства, пов'язане з широкомасштабними людськими, матеріальними, економічними чи екологічними втратами та наслідками, що перевищує можливості суспільства впоратися із лихом використовуючи власні ресурси [129].

Слово «катастрофа» походить від латинського слова «*astrum*», що означає зірка. Стародавні мислителі вірили, що землетруси, вулкани і подібні до них явища були санкціоновані небесами. Навіть сьогодні, ми не можемо контролювати ці стихійні лиха, але ми можемо контролювати їхні наслідки [192, р. 144–149]. Всесвітня організація охорони здоров'я визначає це як «раптове екологічне явище достатнього масштабу, яке вимагає зовнішньої допомоги». У будь-якому з цих тверджень, ми бачимо, що катастрофи визначаються тим, яких збитків вони наносять людству [115, р. 323–328].

В національному українському законодавстві можна знайти визначення терміну «катастрофа» в Кодексі Цивільного захисту України, прийнятого 02 жовтня 2012 року. Стаття 2 Кодексу визначає катастрофу, як велику за масштабами аварію чи іншу подію, що призводить до тяжких наслідків [9].

Тобто, можна надати наступне визначення терміну «катастрофа» - це будь-які природні або спричинені людиною лиха, які спричиняють великі втрати людського життя або руйнування природного середовища, приватної власності чи громадської інфраструктури.

В літературі досить часто можна зустріти використання терміну «аварія» замість «катастрофа», тому важливо також розділити ці терміни. Багато вчених визначає термін «катастрофа», як більш масштабний. Тобто, якщо та чи інша подія завдала масштабної шкоди, а також привела до людських жертв, то таку подію слід визначати, як катастрофа.

Природні та техногенні катастрофи є одними з наймасштабніших, та таких, які можуть завдати багато шкоди та наслідків, які будуть мати вплив не тільки на теперішнє покоління, але й у майбутньому.

Дослідження Організації Об'єднаних Націй (ООН) щодо катастроф класифікувало катастрофи на дві категорії: техногенні та природні. Техногенні катастрофи, які спричинені випадковою, недбалою чи навмисною діяльністю людини, включають:

- громадянські заворушення, такі як бунти чи демонстрації;

- ситуації, пов'язані зі звичайним, ядерним, біологічним, хімічним або партизанським добробутом;
- ситуації біженців;
- транспортні аварії, обвалення будівель і дамб, аварії на шахтах або технологічні збої, такі як забруднення, витік хімікатів або ядерні аварії.

Стихійні лиха є результатом наслідків природних явищ, які характеризуються як:

- метеорологічні, такі як шторми (циклони, град, урагани, торнадо, тайфуни та хуртовини), похолодання, хвилі спеки, посухи та голод;
- топологічні, до яких належать землетруси, лавини, зсуви та повені;
- біологічні, такі як зграї комах і епідемії інфекційних захворювань [130, р. 22-23].

Категоричне розмежування між техногенними та природними катастрофами не є кардинально значним..., оскільки нібито «природні» катастрофи не є суто «природними», а є результатом багатьох причин, частково залежних від «відносин людства з навколишнім середовищем».

При дослідженні та аналізі статистики природних та техногенних катастроф ми можемо побачити, що з кожним роком кількість таких явищ зростає та несуть за собою значні наслідки для всього суспільства.

Так Державною службою України з надзвичайних ситуацій було опубліковано звіт, згідно з яким протягом 2022 року на території України було зареєстровано 66 надзвичайних ситуацій, 33 з яких вказано, як надзвичайні ситуації техногенного характеру та 30 ситуацій природного характеру. Якщо розглянути саму кількість надзвичайних ситуацій, то можна побачити, що у порівнянні із 2021 роком, загальна кількість надзвичайних ситуацій в Україні в 2022 році зменшилась, але в умовах воєнного стану в Україні важливо вказати, що не всі надзвичайні ситуації могли бути зареєстровані Державною службою України з надзвичайних ситуацій. Натомість якщо розглянути кількість людей, які постраждали внаслідок

надзвичайних ситуацій, то можна побачити дуже різке зростання. Так, протягом 2022 року зареєстровано 11072 постраждалих людей, що є більше в 20.3 рази ніж протягом 2021 року (545 особи). Крім того, на протязі 2022 року зареєстровано 7004 особи, які загинули внаслідок надзвичайних ситуацій, що у 47.3 рази більше ніж за 2021 рік. Важливо вказати, згідно з звітом ДСН різке зростання кількості загиблих та постраждалих в 2022 році пов'язано із надзвичайними ситуаціями воєнного характеру державного рівня [5].

За даними AON за останні роки кожен рік збільшується число таких природних катастроф, як повені, лісові пожежі, тайфуни та урагани. AON зазначає, що глобальні стихійні лиха у 2022 році призвели до майже середніх економічних збитків на загальну суму 313 мільярдів доларів. Половина цих втрат сталася в Сполучених Штатах і була спричинена руйнівним ураганом Ян і численними сильними спалахами конвективних штормів. Три глобальні посухи увійшли до 10 найдорожчих катастроф, що підкреслює зростаюче значення небезпеки в глобальному масштабі. Це сталося в США, Європі та Китаї [181].

Важливо вказати, що під час дослідження статистичних даних, можна побачити деяку різницю між даними різних звітів, різних організацій та компаній. Так, наприклад Центр досліджень епідеміології катастроф (CRED) опублікував звіт, згідно до якого в 2022 році було зареєстровано 387 природних катастроф [60].

За даними Swiss Re, однієї з найбільших перестрахових компаній в світі, за 2022 рік було зареєстровано 275 природних катастроф та 11 техногенних катастроф, що також є більше ніж середні показники за останні 10 років [88].

Були побиті нові екстремальні погодні рекорди, і в багатьох регіонах спостерігалися тривалі посухи та спекотні хвилі. Це нагадування про вплив зміни клімату на суспільство по всьому світу є відчутним, а також, що поведінка певних природних небезпек продовжуватиме впливати на них.

Багато лих у дуже вразливих районах, включаючи ураган «Іан» або руйнівні повені в Пакистані, підкреслюють необхідність посилення стійкості, оскільки соціально-економічні зміни та концентрація впливу та багатства в уразливих районах залишаються основним фактором збитків.

Виходячи з зазначеної інформації можна стверджувати, що на сьогоднішній день спостерігається зростання кількості природних та техногенних катастроф, саме тому сьогодні тема боротьби із надзвичайними ситуаціями є однією з головних на міжнародній арені. Найбільші та найвідоміші організації світу, такі як Організація Об'єднаних Націй намагаються об'єднати країни світу для ефективного запобігання катастроф, та боротьби із наслідками надзвичайних ситуацій. Але для дійсно ефективної діяльності в тому чи іншому напрямленні, необхідно повноцінно розглянути ті питання які стосуються природних та техногенних катастроф. Тому спочатку необхідно розглянути питання поняття, особливостей та класифікації природних та техногенних катастроф.

Організація Об'єднаних Націй розуміє під стихійним лихом ситуацію чи подію, які перевищують місцеві можливості, що вимагає звернення до національного чи міжнародного рівня щодо зовнішньої допомоги, також непередбачену і часто раптову подію, яка завдає великої шкоди, руйнувань і людських страждань [114].

Стихійні лиха (небезпечні природні явища) включають в себе такі явища, як землетруси, вулканічні явища, зсуви, цунамі, тропічні циклони і інші урагани, смерчі і сильні вітри, розливи річок, повені в прибережній зоні, пожежі і пов'язані з ними задимлення, посуха, піщані та пилові бурі, навали шкідників.

Дослідивши та проаналізувавши літературу та думки вчених з міжнародного права, можна зробити висновок, що природня катастрофа – це руйнівне явище природнього характеру, руйнівна дія якого проявляється в рамках великих просторово-часових параметрах і викликає велику загрозу

життю та життєдіяльності людей, а також завдає суттєві матеріальні збитки внаслідок несприятливого впливу на людську діяльність.

Природні катастрофи можуть виникати незалежно одна від одної, але можуть бути і взаємопов'язані. Тобто, одна природна катастрофа може спричинити за собою іншу. Наприклад, в 2011 році в Японії відбувся землетрус за шкалою 9 балів, який став причиною сильного цунамі, що в свою чергу спричинило масові руйнування на території Японії. Багато вчених схиляються до того, що поняття природної катастрофи пов'язане із поняттям екологічної безпеки, яке з'явилося в зв'язку із необхідністю оцінки небезпеки для населення якоїсь території отримати збиток для здоров'я людей, споруд, або майна в результаті змін в навколишньому середовищі.

Особливістю змін в навколишньому середовищі можна назвати той факт, що вони можуть бути викликані як природним шляхом, так і пов'язаним із діяльністю людини. У першому випадку небезпека виникає за рахунок флуктуацій в природних процесах, пов'язаних з зміною синоптичної обстановки, виникненням епідемії або за рахунок стихійного лиха. У другому випадку, загроза катастрофи може з'являтися як реакція на дії людини. Як приклад другого випадку можна навести збільшення числа таких природних катастроф, які пов'язані із підвищенням температури повітря у світі.

Природні катастрофи, пов'язані із діяльністю людини, в сучасній літературі досить часто визначають, як антропологічні природні катастрофи. Такий термін з'явився внаслідок того, що багато загроз природнього характеру, вчені пов'язують із активною вирубкою лісів як в Україні, так і по всьому світу, включаючи ліси Амазонки, Гімалаїв тощо. Також збільшують загрози активні викиди шкідливих речовин в атмосферу, що і є однією із головних причин глобального потепління, яке, на думку вчених, викликає повені, лісові пожежі, та інші природні катастрофи.

Вивчення умов виникнення природних явищ дозволяє виявити і сформулювати закономірності взаємодії біологічних і фізичних підсистем навколишнього середовища, забезпечивши тим самим можливість хоча б

статистичного прогнозу небезпечних природних явищ. Для можливості прогнозу тих чи інших катастроф необхідно провести класифікацію загроз природного характеру. Тому, переходячи до класифікації загроз необхідно розділити їх на типи.

На нашу думку слід приділити увагу двом основним типам загроз природного характеру. Першим типом загроз природного характеру можна назвати загрози геологічного типу. В свою чергу, геологічні загрози можна поділити на тектонічні, геофізичні та геохімічні. До тектонічних загроз можна віднести землетруси, тобто підземні поштовхи і коливання поверхні землі, які виникають внаслідок зсувів і розривів в земній корі, виверження вулканів, тобто діяльність вулкана, при якій вулканічна лава виринає на поверхню, тривалі коливання рівня Світового океану, розрідження ґрунтів, тобто процес, внаслідок якого ґрунт поводить себе не як тверде тіло, а як щільна рідина. До геофізичних загроз можна віднести геопатогенні зони, до яких відносяться ділянки на земній поверхні, на якій присутні невідомі науці геодезичні і геологічні феномени, які можуть мати поганий вплив на здоров'я та самопочуття людини, тварин і рослин. До геохімічних загроз відносяться ореоли, тобто зони підвищеного вмісту хімічних елементів в природних утвореннях. Також до геологічних загроз відносяться схиліві процеси, які включають в себе обвали, каменепади, осипи, зсуви, лавини, ерозія схилів та річкових берегів.

Другим типом загроз є загрози гідрологічного характеру, до яких відносяться повені, що представляються собою значні затоплення території в результаті підйому рівня води в найближчих річках, озерах і т. д. Також до цього типу загроз відносяться цунамі, тобто морські хвилі великої довжини, які можуть виникати при сильних підводних і навіть прибережних землетрусах. До гідрологічного типу загроз також відносяться зледеніння суден і портових споруд, морські та гірські льоди, тайфуни, сильні хвилювання на морі, абразія, тобто процес механічного руйнування і знесення гірських порід в береговій зоні водойм хвилями і прибоєм, а також

впливом який переноситься водою уламкового матеріалу, коливання рівня ґрунтових вод, коливання рівня вод закритих водойм та, суфозія, чим називають процес виносу частинок гірських порід потоком підземних вод.

Одним із типів природних загроз можна також назвати загрози біологічного характеру. Загрози біологічного характеру – це небезпеки, обумовлені біологічними процесами. Сюди входять різні види захворювання, включаючи інфекційні захворювання, що поширюються від людини до людини, загрожуючи зараженням значної частини людського населення. У багатьох дискусіях вчених, які досліджують дані питання про природні небезпеки виключаються біологічні небезпеки, і замість них входять у сферу медицини та охорони здоров'я.

На початку 2019 року у всьому світі було зареєстровану нову інфекцію Covid-19, яка дуже активно поширювалася в світі та нанесла значну шкоду людству, та державам. Як зазначає професор Сурілова О. О. ситуація Covid-19 змусила Генеральну Асамблею ООН прийняти резолюцію «Глобальна солідарність у боротьбі з COVID-19», у якій закликала активізувати міжнародне співробітництво, з тим щоб стримати пандемію та пом'якшити її наслідки. Держави, міжнародні організації, регіональні наддержавні утворення мають знайти способи швидко та цілеспрямовано діяти у ключових питаннях в умовах невлаштованого геополітичного ландшафту та турбулентності світового порядку, спричиненої пандемією. «Йдеться не тільки про санітарно-епідемічну небезпеку. Пандемія призвела до загроз продовольчій безпеці (вперше термін «продовольча безпека» під якою розумілося «збереження стабільності на ринках продовольства при доступності базових продуктів харчування усіх країн світу» введено в міжнародний обіг»: як зазначає професор Сурілова О. О. [25, с. 198-202].

Відносно новим типом загроз можна назвати загрози, пов'язані із процесами в космосі. До таких загроз можна віднести магнітні бурі, які представляють з себе сильні хвилювання магнітного поля Землі, пов'язані із посиленням потоком сонячної плазми на магнітосферу Землі. Магнітні бурі

викликають порушення біологічної ритміки, які приводять до збільшення серцево-судинних захворювань. Також до загроз, пов'язаних із космічними процесами можна віднести комети, астероїди, метеорити та метеоритну пил. Залежно від розмірів космічного тіла, яке увійшло в атмосферу Землі, можуть виникати небезпеки для населення при їх падінні на сушу або може відбуватися забруднення атмосфери метеоритного пилу з наслідками для клімату планети.

Ще одним типом загроз природного характеру є метеорологічні загрози, тобто метеорологічні умови, які завдають шкоди і збитків, наприклад, град, який є видом атмосферних опадів у вигляді щільних частинок неправильної форми і абсолютно різного розміру. Також до загроз метеорологічного характеру можна включити посуху, ураган, смерч та інші загрози. Засуха – це довга суха погода, часто при підвищеній температурі повітря, з відсутністю або дуже малою кількістю атмосферних опадів, що призводить до виснаження запасів вологи в ґрунті і різкого зниження відносної вологості повітря [69, р. 1921–1946]. Ураганом є вітер, який рухається з руйнівною силою і завдає величезної шкоди території, на якій відбувається ураган. Смерч – це сильний атмосферний вихор з циркуляцією повітря, яка замкнута навколо більш-менш вертикальної осі. Основним вражаючим чинником рухомих повітряних мас є вітрові впливи, потужність яких прийнято оцінювати за 12-ти бальною шкалою Бофорта. Найбільш руйнівні впливи вітер починає надавати при швидкості вище 23 м/с. Для градації швидкості вітру при торнадо використовується 6-ти бальна шкала, починаючи від 20 м/с. Також до загроз можна віднести гідрометеорологічні явища, як дощ та грози, які зазвичай супроводжують урагани і бурі, посилюючи руйнування. Випадання рідких атмосферних опадів протягом кількох діб створюють повені, ерозію та зсуви в горах. Грози призводять до загибелі людей і пошкоджень електромереж, а також викликають лісові пожежі. Крім того в зимовий час можуть проявлятися такі загрози, як сильний снігопад, хуртовина, ожеледь, мороз, які можуть порушувати

функціонування транспортних магістралей і систем життєзабезпечення, руйнувати споруди і знижувати ефективність економічних структур [157].

В останні часи збільшуються загрози природних загроз в атмосфері під час літа, такі як спека, посухи, суховії. Сильна тривала спека призводить до зниження врожаю в сільському господарстві, підвищує ризик виникнення багатьох захворювань і лісових пожеж, які виснажують запаси води і знижують родючість ґрунтів.

Небезпечні природні процеси можуть класифікуватися за масштабом прояву, часу, характером походження, по площі прояви, а також за характером впливу:

- які надають переважно руйнівну дію. До таких можна віднести землетруси, урагани, тайфуни, смерчі;
- загрози, які надають переважно паралізуючу дію для держави, такі як, снігопад, злива із затопленням, ожеледь, гроза, туман;
- які виснажують, тобто знижують врожай, родючість ґрунтів, запас води та інших природних ресурсів;
- стихійні лиха, здатні викликати технологічні аварії, до таких лих можна віднести блискавки, ожеледь, обмерзання, біохімічна корозія тощо [83].

Проте, важливо також зазначити, що деякі природні катастрофи за характером впливу можуть бути віднесені до всіх чотирьох категорій. Наприклад, повені можуть нести руйнівний характер, також повені можуть мати паралізуючий вплив для держави та виснажливий вплив для врожаю.

Проте загрозу для всього світу становлять не тільки природні катастрофи, а й катастрофи техногенного характеру. Нерідко, вони можуть завдавати ще більших та гірших наслідків ніж природні катастрофи. Техногенні катастрофи – це події, спричинені людиною, навмисно чи випадково, які можуть прямо чи опосередковано спричинити серйозну загрозу, прямо чи опосередковано, здоров'ю та/або добробуту населення. Через те, що їх виникнення є непередбачуваним, техногенні катастрофи

становлять особливо серйозну загрозу, з якою необхідно боротися шляхом пильності та належної готовності та реагування.

Звертаючись до статистичних даних ДСНС України, про які ми зазначали вище, то можемо спостерігати, що за 2022 рік в Україні зареєстровано 33 надзвичайних ситуацій техногенного характеру, що на 37.7% відсотків менше ніж у 2021 році, в якому було зареєстровано 53 надзвичайних ситуацій техногенного характеру, але важливо вказати, що в лютому 2022 році в Україні було запроваджено воєнний стан, що ускладнює діяльність ДСНС України та не всі надзвичайні ситуації вдається зареєструвати [5].

В 2018 році Управління Організації Об'єднаних Націй зі зменшення небезпеки лих опублікувало посібник для боротьби із техногенними загрозами, де було закріплено визначення загроз техногенного характеру. Так, відповідно до цього документу, техногенні загрози можна визначити як небезпеки, спричинені діяльністю людини та її вибором. Тобто техногенна катастрофа напряму залежить від людини і може бути спровокована дією людини або її бездіяльністю. Відповідно до цього документу, техногенні загрози, які також деякі вчені називають антропогенними, можуть спричиняти серйозну шкоду для людей, громад, економіки та навколишнього середовища. Цей термін не включає виникнення або ризик збройних конфліктів та інших ситуацій соціальної нестабільності або напруженості, які підпадають під дію міжнародного гуманітарного права та національного законодавства. Технологічні небезпеки зазвичай вважаються підгрупою небезпек, спричинених людиною [185]. Посібник має на меті допомогти зміцнити національні та місцеві плани управління ризиками стихійних лих шляхом включення підходу до всіх небезпек, який охоплює антропогенні та технологічні небезпеки, а також підвищити обізнаність для кращого запобігання, готовності та реагування на ризики та наслідки цих небезпек.

В українському законодавстві замість «техногенної катастрофи» використовується термін «аварія». Так, в Кодексі цивільного захисту України

«аварія» визначається як небезпечна подія техногенного характеру, що спричинила ураження, травмування населення або створює на окремій території чи території суб'єкта господарювання загрозу життю або здоров'ю населення та призводить до руйнування будівель, споруд, обладнання і транспортних засобів, порушення виробничого або транспортного процесу чи спричиняє наднормативні, аварійні викиди забруднюючих речовин та інший шкідливий вплив на навколишнє природне середовище [9].

Техногенні катастрофи можна поділити на промислові, транспортні та змішані. Промислові катастрофи включають витік хімічних чи радіоактивних речовин, вибухи, пожежі. Інциденти на транспорті групуються залежно від виду: аварії на залізничному, повітряному, водному чи автомобільному транспорті.

Причинами техногенних катастроф можуть бути зовнішні природні фактори, виробничі дефекти споруд, порушення технологічних процесів, правил експлуатації транспорту, обладнання, машин та механізмів. Тобто в багатьох випадках, виникнення погроз техногенного характеру, можуть бути пов'язані із діяльністю людини, яка може порушувати норми та правила техніки безпеки та технологічних процесів. Виходячи з вищевказаного можна зробити висновок, що техногенні загрози можуть також виникати без участі людини. В деяких випадках катастрофи техногенного характеру можуть бути спровоковані природними катастрофами. Яскравим прикладом цього є аварія на АЕС Фукусіма в Японії в 2011 році, яка почалася в результаті землетрусу та цунамі [16].

Саме тому, на наш погляд, помилковим є ототожнення термінів «техногенна катастрофа» та «антропогенна катастрофа», яке іноді можна побачити в літературі. Антропогенна катастрофа – це більш вузьке поняття, яке можна використовувати тільки тоді, коли виникнення катастрофи пов'язане із діяльністю людини. Тобто антропогенна катастрофа завжди пов'язує катастрофу із людиною, а техногенна катастрофа, в свою чергу, більш широке поняття і не завжди передбачає людський фактор. Але в

зарубіжній літературі частіше використовують термін «*man-made disaster*», який дослівно можна перекласти як катастрофу, зроблену людиною, тобто в зарубіжній літературі використовують саме термін «антропогенна катастрофа» [111].

Проаналізувавши наукову літературу, можна дати також наступне визначення «техногенної катастрофи» - це надзвичайна подія, що характеризується виникненням і розвитком несприятливого і некерованого процесу в техносфері, що спричинило за собою великі людські жертви, шкоду здоров'ю людей, руйнування об'єктів техносфери і значні пошкодження довкілля. По тяжкості наслідків техногенна катастрофа стоїть вище техногенних відмов, інцидентів і аварій. Техногенні катастрофи виникають на об'єктах високої потенційної небезпеки і ризиків в цивільному і оборонному ядерному комплексах, в хімічних виробництвах, в металургії, на транспорті, на унікальних гідротехнічних спорудах і т. д.

Техногенні катастрофи викликаються руйнуваннями несучих елементів технічних систем, витокami вибухонебезпечних та пожежонебезпечних речовин, помилками операторів і персоналу, несанкціонованими і терористичними діями. Науково-технічна політика зниження техногенних ризиків зводиться до попередження техногенних катастроф і зменшення масштабів надзвичайної ситуації техногенного характеру. Щодо визначення «техногенна надзвичайна ситуація», то є доцільним зазначити, що це стан, при якому в результаті виникнення джерела техногенної надзвичайної ситуації на об'єкті, певній території або акваторії порушуються нормальні умови життя і діяльності людей, виникає загроза їх життю і здоров'ю, завдається шкода майну населення, народному господарству та навколишньому природному середовищі.

Важливо вказати, що техногенні катастрофи можуть бути викликані помилковими діями людини, під час професійної діяльності, або бездіяльністю людини під час праці на технічному об'єкті. Також причиною техногенної катастрофи можуть бути технічні несправності на самому

об'єкті, а іноді і навіть стихійні лиха можуть викликати загрозу техногенної катастрофи [192, с. 144-149]. Але важливо також вказати, більшість техногенних катастроф трапляються саме через людські помилки. Причинами техногенних катастроф, які викликані людськими помилками найчастіше можна назвати умисні або ненавмисні дії людини. До таких помилок можемо віднести наступні дії:

- нераціональне розміщення потенційно небезпечних об'єктів виробничого призначення, господарської та соціальної інфраструктури;
- технологічна відсталість виробництва, низькі темпи впровадження енергозберігаючих та інших технічно досконалих безпечних технологій;
- знос засобів виробництва;
- низький рівень професійності працівників, культури праці, халатності під час догляду кваліфікованих фахівців з виробництва, проектно-конструкторської служби, а також прикладної науки;
- невідповідальне відношення до своїх обов'язків посадових осіб, а також не високий рівень технологічної та виробничої дисципліни;
- поганий рівень контролю на небезпечних та загрозованих об'єктах;
- ненадійна система, яка контролює небезпечні та шкідливі чинники;
- недостатній рівень техніки безпеки на виробництві, або неправильно складені інструкції з техніки безпеки.

Підводячи висновки вказаних нами причини, є очевидним, що в кінцевому рахунку, катастрофа є наслідком тих чи інших людських дій або відсутності таких. Техногенна катастрофа будь-якого походження – це фізична подія в громадському контексті, викликана неузгодженістю взаємодії елементів складних систем, в створенні і функціонуванні яких задіяні як люди, так ті чи інші елементи створених ними технологій.

На нашу думку слід визначити, які саме типи техногенних катастроф можуть бути. До першого типу техногенної катастрофи, ми відносимо промислові аварії. Вони можуть включати в себе вибухи, пожежі, викиди шкідливих речовин та забруднення навколишнього середовища, спричинені аваріями на промислових об'єктах, таких як заводи, хімічні підприємства. З розвитком індустріалізації світу та збільшенням населення хімічна промисловість процвітає, кількість аварій на хімічних заводах продовжує швидко зростати [190]. Оскільки більшість сировини легкозаймиста, вибухонебезпечна, токсична та шкідлива, а крім того, виробничий процес є унікальним і небезпечним, хімічні підприємства стали місцем високого ризику нещасних випадків. Існує приклад вибуху на хімічному заводі в Сяншуй, провінція Цзянсу, 21 березня 2019 року. Вибух, спричинений неправильною роботою працівників або блокуванням труб під час виробничого процесу, призвів до 78 смертей і 566 поранених осіб [191]. Також 17 квітня 2013 року в Техасі, США, загорівся та вибухнув завод з виробництва хімічних добрив. Пошкоджено понад 70 будинків, поранено 260 осіб, загинуло 15 осіб. Причиною вибуху стала незаконна експлуатація [38, с. 164–172.]. Багато аварій, пов'язаних із вибухами на хімічних підприємствах, відбуваються разом із розвитком хімічної промисловості. Водночас взаємодія та вплив різноманітних факторів значно підвищують невизначеність еволюційного процесу таких аварій [159].

Не менш важливим на нашу думку є такий тип техногенної катастрофи, як енергетичні катастрофи. Аварії на енергетичних об'єктах, включаючи аварії на атомних, вугільних, гідроелектростанціях, а також перебої в енергопостачанні, що може спричинити серйозні наслідки для населення та економіки. Один із прикладів це загально відома аварія на Чорнобильській атомній електростанції, яка відбулася 26 квітня 1986 року, що розташована за 100 км від Києва в Україні, і подальша пожежа реактора, яка тривала 10 днів, призвели до безпрецедентного викиду радіоактивного матеріалу з ядерного реактора та несприятливі наслідки для населення і навколишнього

середовища. В результаті забруднення навколишнього середовища радіоактивними матеріалами протягом 1986 року з постраждалого регіону було евакуйовано понад 100 000 осіб, а після 1986 року – переселення ще 200 000 осіб. Наслідки аварії були відчутні також на території Європи. Ці країни також зіткнулися з проблемами радіаційного захисту свого населення, але меншою мірою, ніж три найбільш постраждалі країни [70, с. 1].

Ще одним важливим типом техногенних катастроф є «біотехнологічні катастрофи». Це катастрофи, що пов'язані з неправильним використанням біотехнологій, біологічними агентами, вірусами, бактеріями або генною інженерією, що може призвести до епідемій, пандемій та масових захворювань, які можуть спричинити безповоротні наслідки для всього світу.

Стихійні лиха, спричинені людиною, також є одним з видів техногенних катастроф. Неконтрольоване використання природних ресурсів, обезлісування, зміна природного середовища та клімату, що може призвести до лих, таких як опустелювання, повені, землетруси та інші стихійні лиха. Вже зараз ми спостерігаємо вплив людини на природне середовище, та відчуваємо на собі наслідки цього втручання.

У підсумку до вищесказаного, вважаємо доцільним зазначити, що природні та техногенні катастрофи можуть виникати в тому чи іншому місці та наносить значну шкоду державам та суспільству в цілому. Розглядаючи питання катастрофи, важливо розділити поняття суспільство та держава, бо наслідки катастрофи не обмежуються кордонами держави та дуже часто наносять шкоду досить великій території. Саме тому необхідно забезпечити координацію дій всіх держав в сфері запобігання виникнення катастроф, та зменшенню шкоди, яку може нанести катастрофа. Саме ці фактори, особливо той фактор, що природні чи техногенні катастрофи стосуються всіх, обумовлюють міжнародне співробітництво у сфері захисту від природних та техногенних катастроф.

Загрози природного та техногенного характеру становлять складний виклик для сучасного світу і потребують спільних зусиль країн та

міжнародних організацій для їх запобігання та подолання. Міжнародно-правове співробітництво є важливою підставою для ефективного захисту від цих загроз. Сучасні проблеми, такі як зміна клімату, природні катастрофи, ядерна безпека, транскордонні забруднення та інші, перетинають національні кордони і вимагають спільних дій та створення міжнародно-правових механізмів.

Для досягнення вагомого результату у захисті суспільства необхідна участь усіх суб'єктів міжнародного права та координація дій як на національному, так і на міжнародному рівнях. Завдяки прийняттю ефективних стратегій адаптації та кращим системам управління катастрофами та попередженням міжнародне співтовариство може краще захистити суспільство.

1.2. Огляд дослідження міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф в науково-правовій думці

Вивчення міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф є багатогранною сферою, яка спирається на міжнародне право, боротьбу зі стихійними лихами, правами людини, екологічне право та іншими суміжними галузями. Основною метою дослідження є розробка правової бази та механізмів для запобігання та пом'якшення негативного впливу катастроф на життя людей, інфраструктуру та навколишнє середовище. Міжнародно-правове регулювання захисту від природних та техногенних катастроф включає розробку міжнародних угод, договорів і конвенцій, які встановлюють правові зобов'язання, відповідальність держав та інших суб'єктів ліквідації наслідків катастроф.

Науковий аспект міжнародно-правового регулювання природних та техногенних катастроф є важливою сферою досліджень, яка вивчає наукові знання та доказову базу, що лежить в основі заходів із запобігання катастрофам, реагування та відновлення. У цьому підрозділі досліджується

взаємозв'язок між науковими знаннями та правовими рамками, а також проблеми інтеграції наукових результатів у правових та політичних сферах. Одним з аспектів цього дослідження є вивчення причин і наслідків природних та техногенних катастроф. Це включає аналіз наукових даних щодо частоти, інтенсивності та поширення катастроф, а також основних причин цих подій. Вивчаються фізичні, соціальні та економічні наслідки катастроф для громад і навколишнього середовища, а також довгострокові наслідки для зменшення ризику катастроф і сталого розвитку. Іншим аспектом наукового дослідження міжнародно-правового регулювання катастроф є вивчення стратегій і технологій зменшення ризику катастроф. Це включає розробку систем раннього попередження, використання нових технологій для покращення реагування на катастрофи та відновлення, а також інтеграцію наукових знань у політику та програми зменшення ризиків катастроф. Досліджується роль науки у сприянні стійкості та адаптації до наслідків катастроф, а також важливість залучення місцевих знань та участі громади в зусиллях зі зменшення ризику катастроф [133, с. 15].

Ризик природних та техногенних катастроф та міжнародне право тісно взаємопов'язані, оскільки стихійні лиха можуть мати значні правові наслідки, а міжнародне право може відігравати важливу роль у сприянні ефективному зниженню ризику лих і реагуванні на них. Деякі з ключових способів перетину ризику лиха та міжнародного права включають:

- *зменшення ризику стихійних лих*: міжнародне право може допомогти просувати ефективні стратегії та політику зменшення ризиків стихійних лих, забезпечуючи рамки для співпраці, координації та обміну передовим досвідом між країнами. Наприклад, Сендайська рамкова програма щодо зменшення ризику стихійних лих є глобальною угодою, яка забезпечує рамки для розробки та реалізації країнами стратегій зменшення ризику стихійних лих [138];

- *реагування на катастрофи*: міжнародне право також може відігравати вирішальну роль у сприянні ефективному реагуванню на

катастрофи, зокрема шляхом забезпечення захисту прав людини та надання гуманітарної допомоги. До міжнародно-правових актів, що забезпечують швидке реагування на катастрофи та захист населення є Женевські конвенції 1949 р. та Додаткові протоколи до них 1977 р., що передбачають захист цивільних осіб та інших некомбатантів під час збройних конфліктів [120], також Міжнародний пакт про економічні, соціальні та культурні права 1966 р. вимагає від держав забезпечення надання основних послуг, включаючи медичне обслуговування, житло, а також продовольство після катастроф [90];

- *захист навколишнього середовища*: міжнародне право навколишнього середовища може допомогти зменшити ризик катастроф, сприяючи збереженню та сталому використанню природних ресурсів і екосистем, що може допомогти пом'якшити вплив таких природних небезпек, як повені, шторми та посухи. До прикладу, Паризька угода про зміну клімату має на меті обмежити глобальне потепління до рівня нижче 2°C і продовжувати зусилля щодо його обмеження до 1,5°C, що може допомогти зменшити частоту та серйозність кліматичних катастроф [156];

- *відповідальність і компенсація*: стихійні лиха можуть мати значні правові наслідки для відповідальності та компенсації, включно з пошкодженням майна, втратою доходу, травмами або смертю. Міжнародне право може допомогти створити правові рамки для відповідальності та компенсації, зокрема через Конвенцію ООН з морського права [162] та Міжнародну конвенцію про цивільну відповідальність за шкоду, завдану забрудненням нафтою [84].

Захист від техногенних катастроф є важливим питанням для міжнародного права, оскільки техногенні катастрофи можуть мати серйозні наслідки для людей, економіки та довкілля. Деякі з основних аспектів захисту від техногенних катастроф, що регулюються міжнародним правом, включають:

- *запобігання техногенним катастрофам*: міжнародне право може допомогти у запобіганні техногенним катастрофам шляхом розробки

стандартів безпеки та нормативів, що регулюють використання небезпечних матеріалів та технологій. Наприклад, Конвенція ООН із заборони розробки, виробництва, запасу та застосування хімічної зброї та її знищення передбачає заходи щодо контролю за хімічними речовинами, які можуть бути використані як зброя [163];

- *реагування на техногенні катастрофи*: міжнародне право також може допомогти у реагуванні на техногенні катастрофи, зокрема шляхом захисту прав людини та надання гуманітарної допомоги постраждалим. Наприклад, Конвенція ООН з прав дитини зобов'язує держави забезпечувати захист прав дітей у разі техногенних катастроф [164];

- *захист довкілля*: техногенні катастрофи можуть мати серйозні наслідки для довкілля, і міжнародне право може допомогти у захисті природних ресурсів та екосистем. Наприклад, Конвенція про біологічну різноманітність містить положення про охорону біологічного розмаїття та стійке використання природних ресурсів [150];

- *відповідальність та компенсація*: техногенні катастрофи можуть мати юридичні наслідки для відповідальності та компенсації, включаючи шкоду майну, втрату доходу та особисті травми або смерть.

Захист від природних катастроф також є важливою галуззю міжнародного права, так як природні катастрофи можуть призводити до гуманітарних криз, економічних втрат та іншим серйозним наслідкам. В цілому, міжнародне право встановлює стандарти та методи, які держави повинні застосовувати для захисту населення та навколишнього середовища від природних катастроф. Проте, ефективність даних способів залежить від політичної волі держав та їх здібностей для координації зусиль на міжнародному рівні [96].

Різні природні та техногенні катастрофи з певною періодичністю стаються в тій, чи іншій частині нашого світу. Аварії, природні чи техногенні, продовжують відбуватися по всьому ЄС та в країнах-кандидатах і призводять до шкоди навколишньому середовищу та передчасної смерті

людей. Хоча великі небезпеки трапляються рідше, ніж, скажімо, дорожньо-транспортні пригоди, вони викликають велике занепокоєння як джерела впливу на навколишнє середовище та здоров'я людей. Це занепокоєння виникає в основному через їх непередбачуваність з точки зору того, де і коли вони відбудуться, а також масштабу наслідків. На це можуть впливати різноманітні фактори та є ряд причин, серед яких може бути вплив антропогенного фактору на навколишнє середовище, зростання населення та інші. Виникнення надзвичайних ситуацій, таких, як техногенні катастрофи або стихійні лиха, в межах однієї держави, і в транскордонних масштабах, спричиняє загибель людей, порушення екології, з подальшими негативними наслідками та руйнування, у тому числі й культурних цінностей, втрата яких невідновна [118, с. 6].

Незважаючи на те, що більшість із цих катастроф були відносно невеликого масштабу, і лише досить невелика кількість великих катастроф привернула увагу засобів масової інформації та громадської думки, зростає усвідомлення потенційно руйнівних наслідків збільшення частоти та масштабів катастроф, особливо для цих територій, які найбільш вразливі до зміни клімату та екологічного стресу. Згідно з даними Міжурядової групи експертів зі зміни клімату, серйозні наслідки зміни клімату для здоров'я людей, ймовірно, виникнуть у найближчому майбутньому через зміни масштабу та частоти екстремальних подій, які спровокують стихійне лихо чи надзвичайну ситуацію [31, с. 78].

Існує безліч наукових досліджень, присвячених міжнародно-правовому регулюванню захисту від природних та техногенних катастроф. Деякі з цих досліджень стосуються аналізу існуючої міжнародно-правової бази та визначення прогалин і недоліків у регулюванні катастроф. Інші вивчають роль і відповідальність держав, міжнародних організацій та інших учасників у запобіганні катастрофам, реагуванні та відновленні.

Слід зазначити, що для розгляду проблеми використано наукові праці, які досліджують питання вирішення екологічних проблем та міжнародно-

правові норми щодо проблеми зміни клімату та регулювання. Варто згадати праці Фесенка, М.В. (2019); Гнідюк, Н., Павлюк, С. (2016); Salawitch, R., Canty, T., Hope, A.P., Tribett, W.R., & Bennett, B.F. (2017). Водночас зміна суспільних відносин у цій сфері потребує нових досліджень виявлених проблем [116].

Дослідженням регулювання від природних та техногенних катастроф займаються багато вчених. Серед найбільш видатних у даній сфері можна виділити наступних:

Жан-Марк Фурьє (Jean-Marc Fournier) - професор із захисту цивільного населення та управління ризиками науково-дослідного інституту Жоржа Французької вищої школи адміністративних наук. Він є експертом з управління кризами та реагування на надзвичайні ситуації, зокрема, на природні катастрофи. У своїх дослідженнях він вивчав різноманітні геологічні явища, такі як землетруси, виверження вулканів, паводки, сходження селей, смерчі, цунамі та інші.

На нашу думку, внесок у науку даним вченим є суттєвим, оскільки Фурьє вивчав природні катастрофи з погляду їх впливу на людей та середовище. Він розглядав різні підходи до запобігання катастрофам та зменшення їх наслідків. Вчений розвинув концепцію «геологічного ризику», яка базується на оцінці ймовірності виникнення природної катастрофи та її наслідків. У своїх дослідженнях Фурьє звертав увагу на те, що більшість природних катастроф не можна уникнути, проте можна запобігти їх наслідкам. Він рекомендував підвищення геологічної свідомості населення та розробку ефективних стратегій управління ризиком.

Роберт Стівенсон (Robert Stevenson) - професор з управління ризиками та стихійними лихами в Університеті Вестмінстера в Лондоні. Його дослідження фокусуються на аспектах реагування на надзвичайні ситуації та управління ризиками, що пов'язані з техногенними катастрофами. Стівенсон не досліджував безпосередньо техногенні катастрофи, такі як аварії на

ядерних електростанціях, проте його робота мала великий вплив на безпеку таких споруд.

Зокрема, Стівенсон розробив міцні і надійні маяки, які стояли в екстремальних умовах морських бурь і несучих вод, та забезпечували безпеку суднам. Він також створив спеціальні маяки з системою сигналізації, які попереджали про можливість наближення до небезпечних для суден умов. Таким чином, Роберт Стівенсон сприяв збільшенню безпеки морського транспорту та зменшенню ризику техногенних катастроф на морі. Він довів, що інженерні рішення можуть бути ключовими для запобігання небезпекам та забезпечення безпеки людей та довкілля.

Завдяки Стівенсону були розроблені інноваційні технології та методи будівництва, що на нашу думку дозволяли збільшити безпеку морських споруд та знижувати ризики техногенних катастроф.

Джері Ф. Хауелл (Jerry F. Houghell) - професор з охорони здоров'я та екології в Університеті Джорджії в США. Його дослідження зосереджені на вивченні ефективних методів зменшення впливу природних та техногенних катастроф на здоров'я людини та довкілля.

У своїх дослідженнях, Хауелл висловлює думку, що можна уникнути природних катастроф або зменшити їх наслідки, якщо вести правильну наукову інформаційну та технологічну роботу з урахуванням географічних та кліматичних особливостей різних регіонів. Наприклад, на основі геологічних досліджень можна розробляти плани евакуації та інженерні проекти забезпечення стійкості будівель до землетрусів.

Щодо техногенних катастроф, Хауелл стверджує, що їх вплив може бути зменшений, якщо дотримуватися правил екологічної безпеки та розробляти інженерні рішення, які дозволяють зменшувати вплив на довкілля. Він досліджує вплив техногенних катастроф, таких як аварії на нафтових платформах, ядерних електростанціях та хімічних заводах, на природу та здоров'я людей, та наголошує на необхідності зменшення ризиків таких катастроф.

Шіранта Галапатті (Shirantha Heenkenda Galappatti) - науковець з управління кризами та гуманітарної допомоги. Його дослідження охоплюють різні аспекти управління ризиками та реагування на природні та техногенні катастрофи, зокрема, вивчення культурних та соціальних аспектів управління кризами.

У своїх дослідженнях, Галапатті зосереджується на вивченні землетрусів, повеней та суховіїв, а також їх вплив на довкілля та людське життя. Він також досліджує техногенні катастрофи, такі як аварії на нафтових платформах та викиди шкідливих речовин в атмосферу, і їх вплив на довкілля та людей. Галапатті наголошує на необхідності прийняття заходів з мінімізації наслідків природних та техногенних катастроф, зокрема шляхом підвищення рівня готовності та реагування в разі катастроф. Науковець пропонує розвивати технології та наукові методи, щоб забезпечити більш точні прогнози катастроф та їхніх наслідків, а також розробляти плани евакуації та навчальні програми для громадян, щоб підвищити рівень свідомості щодо природних та техногенних катастроф.

Шіранта Галапатті вірить, що наука та технології можуть допомогти запобігти природним та техногенним катастрофам, а також зменшити їх вплив на довкілля та людей. Він прагне допомогти зрозуміти причини катастроф та зробити світ безпечнішим місцем для проживання.

Одним із прикладів дослідження в цій галузі є робота К. Самуель. Вона спеціалізується на зниженні ризику стихійних лих. Дослідниця особливо зацікавлена в перетині зменшення ризику стихійних лих, зміни клімату та розвитку. У своєму дослідженні К. Самуель вивчає способи, за допомогою яких зміна клімату може посилити ризики лиха, а також шляхи, за допомогою яких діяльність у сфері розвитку може збільшити або зменшити вразливість до лиха. Науковець також вивчає ефективність заходів і стратегій зменшення ризику стихійних лих, включаючи системи раннього попередження, плани готовності до надзвичайних ситуацій та ініціативи зі зменшення ризиків стихійних лих на рівні громади. Робота К. Самуель

підкреслює важливість комплексного та інтегрованого підходу до зменшення ризику стихійних лих, який враховує не лише фізичні ризики, спричинені такими небезпеками, як повені, шторми та землетруси, а й соціальні, економічні та політичні фактори, які формують вразливість і стійкість до цих небезпек. Вона стверджує, що ефективне зменшення ризику стихійних лих вимагає співпраці та координації між секторами та зацікавленими сторонами, включаючи уряди, громади, організації громадянського суспільства та приватний сектор.

Дослідження К. Самуель також зосереджені на зв'язку між зменшенням ризику лих та міжнародним правом. Вона стверджує, що міжнародно-правові рамки, включаючи право прав людини, право навколишнього середовища та міжнародне право реагування на катастрофи, можуть відігравати вирішальну роль у просуванні ефективного зменшення ризиків катастроф і реагування на них. У своїй книзі «Зменшення ризику стихійних лих та міжнародне право» вона розглядає поточний стан міжнародно-правового регулювання катастроф і визначає проблеми з імплементації цього регулювання на національному та міжнародному рівнях. У ньому також наголошується на необхідності розробки узгодженого та комплексного регулювання стихійних лих, яке включає як превентивні заходи, так і заходи реагування та враховує потреби постраждалих громад. Одним із її головних аргументів є те, що зменшення ризику лиха має бути інтегровано в ширші стратегії розвитку та планування, та що міжнародно-правові рамки можуть допомогти забезпечити узгоджену та скоординовану інтеграцію. Наприклад, вона стверджує, що закон про права людини може бути використаний для того, щоб уразливі верстви населення були залучені до процесів прийняття рішень, пов'язаних із зменшенням ризику стихійних лих, і щоб їхні права були захищені після стихійних лих.

К. Самуель також наголошує на важливості міжнародної співпраці та координації у зменшенні ризику стихійних лих та стверджує, що міжнародне право може сприяти цій співпраці. Дослідниця зазначає, що існує низка

міжнародно-правових інструментів, які стосуються зменшення ризику стихійних лих, включаючи Сендайську рамкову програму зі зменшення ризику стихійних лих і Паризьку угоду про зміну клімату, стверджуючи, що ці інструменти можуть бути використані для сприяння співпраці та обміну передовим досвідом між країнами [131].

На нашу думку зазначені вчені внесли вагомий внесок у захист та регулювання на природні та техногенні катастрофи. Вони відіграють важливу роль у розвитку стратегій та методів для зменшення ризику, підвищення готовності та забезпечення ефективного реагування на надзвичайні ситуації природного та техногенного характеру. Завдяки науковим дослідженням та працям вчених нам надається можливість більшого розуміння природи природних та техногенних катастроф, їхніх причин виникнення та чинників, що впливають на них та розробляються моделі та методи для прогнозування катастроф та оцінки їхніх наслідків.

Вчені спільно з урядами та міжнародними організаціями розробляють стратегії та плани для зменшення ризику катастроф, що на нашу думку є основою міжнародного співробітництва та ефективного попередження, готовності та відповіді на кризові ситуації, що виникають.

Міжнародне регулювання захисту від природних та техногенних катастроф включає розробку та реалізацію політики, угод та механізмів для зниження ризиків та впливу стихійних лих у глобальному масштабі. Ці правила спрямовані на сприяння міжнародному співробітництву та координації у реагуванні на стихійні лиха, а також на забезпечення того, щоб потерпіле населення отримало адекватну допомогу та захист.

Одним із прикладів ґрунтовного дослідження є дослідження від ООН та стосується впровадження Сендайської рамкової програми щодо зменшення ризику стихійних лих, дану рамкову програму розглянемо детальніше далі. Сендайська рамкова програма щодо зменшення ризику стихійних лих — це глобальна угода, прийнята Організацією Об'єднаних Націй у березні 2015 року. Вона названа на честь японського міста Сендай,

яке постраждало від руйнівного землетрусу та цунамі в 2011 році. Рамкова програма закладає основу для міжнародного співробітництва та координації у зниженні ризику стихійних лих і розвитку стійкості суспільства.

Рамкова програма має чотири основні цілі:

- зменшення ризику лиха шляхом запобігання новим ризикам і зменшення існуючих ризиків;
- зміцнення національної та місцевої стійкості до катастроф шляхом нарощування потенціалу, залучення громад та вдосконалення систем раннього попередження;
- покращення реагування на катастрофи та відновлення шляхом ефективної координації, швидкого реагування та відновлення інфраструктури та громад;
- створення знань, інновацій та співпраці для покращення виконання рамкової програми.

У дослідженні розглядається прогрес у впровадженні рамок у різних регіонах світу, визначаються проблеми та можливості для ефективного впровадження. Рамкова програма підкреслює важливість співпраці та партнерства між урядами, громадами, науковцями, суб'єктами господарювання, громадянським суспільством та міжнародними організаціями. Очікується, що рамкова програма допоможе державам-членам ООН активізувати зусилля зі зменшення ризику стихійних лих і покращити їхній потенціал боротьби зі стихійними лихами [34].

Досвід різних країн показує, що навіть найкраще підготовлені уряди можуть потребувати міжнародної допомоги, коли стається велика природна чи техногенна катастрофа. Саме тому причини виникнення даних катастроф підштовхують держави та уряди для створення систем безпеки та механізмів регулювання в разі виникнення такої проблеми. Проте дане питання потребує не тільки національного регулювання, а також міжнародного. Країни потребують міжнародного співтовариства задля попередження та ліквідації природних та техногенних лих. Це можливо шляхом заключення

міжнародних договорів, створення спеціальних організацій та структур, які будуть регулювати дані явища, створювати міжнародні фонди для допомоги країнам, які потерпають від природних та техногенних лих. Однак небагато урядів юридично готові отримати раптовий приплив міжнародної допомоги. Відсутність юридичної готовності може затримати надання рятувальної допомоги, а також створити проблеми з контролем якості та координацією наданої допомоги [158, с. 85].

За останні роки міжнародне право посилило реагування на катастрофи та значно розвинулося, про що свідчить збільшення кількості відповідних договорів, які були підписані та ратифіковані в усьому світі. Кодифікація норм, що стосуються різних аспектів, пов'язаних із запобіганням катастрофам, управлінням та відновленням після катастроф, відбувалася протягом вражаюче короткого періоду часу, дуже часто як реакція на нові види катастроф. Досвід показує, що ефективне впровадження політики боротьби зі стихійними лихами призводить до меншої кількості смертей і меншої шкоди. У 2009 році Лісабонська угода [108] поклала на ЄС важливі нові зобов'язання в цій сфері: особливо офіційну правову базу для гуманітарної політики та політики цивільного захисту. Європейська комісія об'єднала свої інструменти гуманітарної допомоги та цивільного захисту в розширеному DG ECHO у 2010 році. Це призвело до створення єдиної платформи доставки, яка може негайно та узгоджено розгортати допомогу [35, р. 158].

Регулювання захисту від природних та техногенних катастроф є важливим завданням багатьох держав та міжнародних організацій, тому для цього розробляються міжнародні договори та угоди, законодавство, програма та плани дій, спрямовані на запобігання катастрофам, обмеження їх наслідків та відновлення після них. Багато країн поступово сформували внутрішній механізм управління за надзвичайних ситуацій природного та техногенного характеру. Використання науково-технічних досягнень та обмін досвідом є одним із напрямів співробітництва держав у сфері захисту від катастроф.

Однак, незважаючи на наявність національних систем надзвичайного управління, у світі все частіше виникають ситуації, коли постраждала держава виявляється не в змозі впоратися самотійно з наслідками катастроф.

У зв'язку з цим було введено добровільні та обов'язкові правила з метою запобігання аналогічним випадкам. Так, після вибуху на підприємстві з виробництва пестицидів у Севезо (Італія) у 1976 р., який став поштовхом для розробки певних документів у цій сфері, було прийнято у 1982 році Європейську директиву щодо небезпеки виникнення великих аварій в окремих галузях промисловості [66]. Аналогічним чином інші великі аварії, наприклад, витік метилізоціанату в Бхопалі (Індія) у 1984 році та пожежа на швейцарському складі компанії «Сандос» у м. Базель у 1989 року, стимулювали прийняття нормативних актів у хімічній промисловості, спрямованих на попередження та ліквідацію наслідків надзвичайних ситуацій. Після аварії в Бхопалі Міжнародна організація праці в 1993 році розробила Конвенцію щодо попередження великих промислових аварій [119] та Рекомендації щодо попередження великих промислових аварій [148, с. 366-367]. Ці документи закликають до міжнародного обміну інформацією, вироблення політики з метою запобігання великим аваріям та їх наслідкам, а також до визнання факту, що великі аварії можуть серйозно впливати на життя людини та навколишнє середовище.

Найбільші ядерні аварії, як, наприклад, на острові Три-Майл у США у 1979 році та в Чорнобилі у 1986 році, не лише прискорили процес зміцнення ядерної безпеки та підготовки до надзвичайних ситуацій, але й змусили багато країн значно обмежити розвиток атомної енергетики. Після Чорнобильської аварії було прийнято два важливі міжнародні договори – Конвенцію з надання допомоги у разі ядерної аварії або радіаційної надзвичайної ситуації [55] та Конвенцію щодо раннього сповіщення у разі ядерної аварії [51]. Конвенція з надання допомоги у разі ядерної аварії або радіаційної надзвичайної ситуації присвячена безпосередньо механізму її надання у випадку ядерної аварії, враховуючи особливості самої аварії. Сам

механізм надання допомоги в багатьох факторах схожий з наданням допомоги при інших формах природних, чи техногенних катастроф. Специфіка полягає у тому, що враховуючи характер лих та особливості ризиків, які виникають, активну участь у цьому процесі приймає МАГАТЕ. У них є можливість запитувати та надавати в якості допомоги експертів, обладнання та матеріали, а також допомогу у якості забезпечення медичної допомоги або тимчасового переселення постраждалого населення на іншу територію [15, с. 78].

Пізніше було прийнято Конвенцію з ядерної безпеки 1994 року [52], яка зобов'язує сторони дотримуватися найвищого рівня радіаційної безпеки, та «Єдина конвенція з безпечного управління відпрацьованим паливом та радіоактивними відходами» 1997 року [172]. У 2001 році була підписана в рамках СНД «Конвенція про промислову безпеку» [152].

Слід відмітити важливий для захисту навколишнього середовища 5-й План дій з охорони навколишнього середовища, що націлений на певні сектори, щоб визначити інтегровану політику та стратегію як для екологічних тем, так і для причин деградації навколишнього середовища. До цих секторів належать промисловість (нафтохімічна, хімічна, обробна промисловість, водопостачання тощо), енергетика (нафта і газ, атомна промисловість тощо), транспорт (перевезення небезпечних вантажів автомобільним, залізничним транспортом, судами) та воєнний сектор [75].

Найважливішою Директивою ЄС, яка допомагає захистити людей і навколишнє середовище від небезпек великих аварій, є Директива Seveso II. Ця Директива застосовується до тих галузей промисловості, які використовують значну кількість матеріалів, небезпечних для людей і навколишнього середовища. Оператори повинні продемонструвати, що вони мають політику щодо запобігання великим аваріям (системи управління безпекою), необхідно оцінити ризики та керуватись ними, а також надати підтвердження наявності відповідних планів реагування на випадок надзвичайних ситуацій. Директива Seveso II вимагає від компаній

ідентифікувати, запобігати та контролювати ризики, пов'язані з небезпечними речовинами. Дана Директива застосовується до промислової діяльності, пов'язаної з широким спектром небезпечних речовин, включаючи вибухові речовини, легкозаймисті рідини та гази, а також токсичні речовини. Директива встановлює два рівні порогів для небезпечних речовин, і компанії, які перевищують ці пороги, та які повинні вживати додаткових заходів безпеки.

Основними цілями Директиви Seveso II є:

- запобігання великим аваріям, які можуть завдати шкоди здоров'ю людей або навколишньому середовищу;
- обмеження наслідків великих аварій, якщо вони все-таки відбудуться;
- забезпечення інформування та залучення громадськості до рішень, пов'язаних із промисловою діяльністю, яка включає в себе зв'язок з небезпечними речовинами.

Директива Seveso II вимагає від компаній подавати компетентним органам звіт про безпеку, який містить інформацію щодо небезпечних речовин, потенційних ризиків та заходів безпеки, які застосовуються для запобігання та контролю цих ризиків. Директива також вимагає від компаній розробляти плани на випадок надзвичайних ситуацій та повідомляти громадськість у разі аварії.

Директива Seveso II була переглянута в 2012 році і тепер відома як Директива Seveso III. Переглянута Директива додатково посилює вимоги до компаній щодо запобігання та контролю ризиків, пов'язаних з небезпечними речовинами, і включає нові положення щодо оцінки безпеки промислових об'єктів та доступу громадськості до інформації про небезпечні речовини [59].

Одним із прикладів міжнародних договорів, що регулюють захист від природних катастроф, є Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату (UNFCCC). Вона була прийнята в 1992 році і є головним

міжнародним документом боротьби зі зміною клімату. Метою конвенції є стабілізація концентрації парникових газів в атмосфері на рівні, який забезпечив би запобігання небезпечному антропогенному впливу на кліматичну систему [175].

Щодо техногенних катастроф, міжнародне регулювання здійснюється через різні договори та угоди, такі як Міжнародна конвенція із захисту від радіації [93], Конвенція про запобігання забруднення морського середовища нафтою [91] та ін.

Однак, незважаючи на міжнародні зусилля, проблеми в галузі захисту від природних та техногенних катастроф залишаються актуальними і на сьогодні, часто виникають нові загрози, такі як глобальне потепління, кібератаки та терористичні акти, що наразі стали більш частим явищем. Тому, в даний час важливо продовжувати дослідження та розробки в галузі регулювання захисту від катастроф з урахуванням нових викликів та загроз.

Слід зазначити, що міжнародні акти, які регулюють співробітництво держав в галузях природних, чи техногенних лих за своїм змістом відносяться до комплексних документів, оскільки, вони торкаються також міжнародних відносин в галузі охорони навколишнього середовища, міжнародних відносин в галузі міжнародної безпеки та інших сфер взаємодії держав один з одним.

На наш погляд слід детально зупинитись на міжнародних документах та договорах, які ґрунтовно регулюють дані питання та встановлюють правила відносно попередження та реагування на промислові аварії.

Один із таких важливих, на наш погляд, документів є Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій. Дана конвенція була розроблена ЄЕК ООН та укладена 17 березня 1992 року у місті Хельсінкі, набрала чинності вона 19 квітня 2000 року. Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій допомагає країнам знизити ймовірність виникнення промислових катастроф та мінімізувати їх вплив на навколишнє середовище та на сусідні країни. Застосування даної конвенції сприяло удосконаленню

механізму виявлення шкідливих підприємств та налагодження співробітництва між державами. Також важливим є те, що конвенція закріплює достатньо широку сферу застосування протидії промисловим аваріям, забезпечує готовність до них, ліквідацію наслідків аварії, які можуть привезти до транскордонного впливу, а також міжнародне співробітництво з питань взаємної допомоги дослідження, розробки та обміну інформацією у даній сфері між державами [11].

Попередня політика та відповідні нормативні акти щодо основних небезпек були зосереджені на гострих впливах, головним чином на здоров'я людини. Проте особливо бракує інформації про довгострокові наслідки аварій для навколишнього середовища. Це часто відбувається через брак базової інформації. Практично неможливо оцінити довгострокову екологічну шкоду від розливу токсичних хімікатів у річку, якщо початковий стан екосистеми не був попередньо вивчений. Ризик випадкового викиду радіоактивності з ядерної установки є особливим типом небезпеки, пов'язаної з технологією, якій приділяють велику увагу політики та громадськість. Великі викиди радіоактивних речовин можуть спричинити незворотні та далекосяжні наслідки, як це було видно з аварії на Чорнобильській атомній електростанції в Україні в 1986 році, яка мала величезні наслідки для здоров'я, суспільства та навколишнього середовища [23]. Аварійні викиди газоподібних або рідких токсичних матеріалів у навколишнє середовище не підлягають прямому обмеженню кількості та ймовірності таких викидів як у ядерній, так і в неядерній галузях. Однак компетентні національні органи проводять аналіз безпеки ядерних установок перед отриманням ліцензії і в багатьох випадках розробили національні критерії для наслідків аварії як функції потенційного опромінення населення.

Гуманітарні організації відіграють важливу роль у разі природної чи техногенної катастрофи. Їх роль полягає в наданні гуманітарної допомоги, координації рятувальних операцій, розподілі ресурсів та наданні підтримки

постраждалим. Основними функціями гуманітарних організацій у випадку настання природної чи техногенної катастрофи на нашу думку є:

- надання медичної допомоги: групи гуманітарних організацій надають невідкладну медичну допомогу всім постраждалим унаслідок катастрофи, доставляють медичні засоби, ліки і лікарів на місце події;
- гуманітарна допомога шляхом забезпечення людей продуктами харчування, водою, одягом та іншими необхідними ресурсами;
- координація допомоги відбувається у співпраці з іншими агентствами та урядовими структурами, задля забезпечення ефективної координації рятувальних операцій та допомоги;
- надання психосоціальної підтримки для постраждалих, які можуть відчувати стрес, травми та шок внаслідок катастрофи;
- після завершення етапу невідкладної допомоги, гуманітарні організації працюють над відновленням інфраструктури, освіти, охорони здоров'я та інших сфер, які постраждали від кризи.

Тобто саме гуманітарні організації допомагають країнам у подоланні наслідків цих явищ. У разі стихійного лиха гуманітарним організаціям потрібна згода постраждалої держави для втручання. Іноді гуманітарні організації стикаються з відмовою національної влади. Але, окрім цієї екстремальної ситуації, міжнародна допомога в ситуаціях стихійного лиха часто стикається з бюрократичними труднощами через порушення місцевої адміністративної спроможності та невідповідність звичайних внутрішніх процедур у таких ситуаціях.

У резолюції Генеральної Асамблеї ООН № 46/182 від 19 грудня 1991 року встановлені керівні принципи координації гуманітарної допомоги, яка надається системою ООН [82]. В даному документі підкреслюється важливість гуманітарної допомоги для жертв стихійних лих, та визначаються основні елементи механізму надання такої допомоги. Ці принципи активно використовуються спеціальними органами ООН та національними

пошуково-рятувальними органами при наданні міжнародної допомоги. Резолюції ГА ООН мають важливе морально-політичне та інституціональне значення в міжнародних відносинах щодо захисту від стихійних лих.

Щоб полегшити операції та роз'яснити роль постраждалих держав і міжнародних гуманітарних організацій, Міжнародна федерація Червоного Хреста підготувала набір рекомендацій, які сприяють національній правовій готовності до стихійних лих. У 2007 році, після шести років досліджень і вісімнадцяти місяців офіційних консультацій з державами та національними товариствами, керівні принципи внутрішнього сприяння та регулювання міжнародної допомоги при катастрофах і первинної допомоги у відновленні (Керівні принципи IDRL) були прийняті на Тридцятій Міжнародній конференції Червоного Хреста і Червоного Півмісяця в 2008 році [102].

Дані рекомендації не є обов'язковими. Вони базуються на існуючих міжнародних документах, включаючи резолюції Генеральної Асамблеї ООН 46/182 від 1991 року [124] та 57/150 від 2003 року [126], Заходи щодо прискорення міжнародної допомоги 1977 року та Хіогську рамкову програму дій 2005 року. Ці вказівки мають на меті допомогти державам адаптувати свою національну нормативно-правову базу, щоб сприяти міжнародним зусиллям з надання допомоги до того, як тільки їх країну спіткає катастрофа.

Для цілей цих Керівних принципів Міжнародна федерація Червоного Хреста визначає катастрофу як «серйозне порушення функціонування суспільства, яке створює значну, широкомасштабну загрозу життю, здоров'ю людей, майну або навколишньому середовищу, незалежно від того, чи це виникає внаслідок нещасного випадку, природи чи людської діяльності, незалежно від того, чи розвиваються вони раптово, чи є результатом тривалих процесів, виняток становлять тільки збройні конфліктів» [182]. Керівні принципи містять низку рекомендацій, які підтверджують суверенітет держав і роль учасників, які допомагають. Натомість це спрощує юридичні та адміністративні формальності для іноземних агенцій допомоги.

Керівні принципи надають основні рекомендації, які включають в себе:

- постраждалі держави несуть основну відповідальність за забезпечення зменшення ризику стихійного лиха, надання допомоги та відновлення на своїй території;

- національні товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, як національні суб'єкти громадянського суспільства, повинні відігравати ключову допоміжну роль на внутрішньому рівні;

- учасники, що надають допомогу, та їхній персонал повинні дотримуватись законів постраждалої держави та відповідного міжнародного права, координувати дії з національними органами влади та завжди поважати людську гідність осіб, які постраждали від катастрофи;

- учасники, які надають допомогу, повинні гарантувати, що надання допомоги в разі стихійного лиха та первинної допомоги у відновленні надається відповідно до принципів гуманності, нейтралітету та неупередженості;

- щоб мінімізувати транскордонні наслідки та максимально підвищити ефективність будь-якої міжнародної допомоги, яка може знадобитися, усі держави розробляють процедури для полегшення обміну інформацією про катастрофи та співпрацюють з іншими державами та міжнародними гуманітарними організаціями;

- держави повинні прийняти комплексні законодавчі, політичні та інституційні рамки та планування для запобігання стихійним лихам, пом'якшення наслідків, готовності, надання допомоги та відновлення, які повністю враховують допоміжну роль їх Національного Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця;

- міжнародне співтовариство, включаючи донорів, регіональних та інших відповідних учасників, має підтримувати країни, що розвиваються, національних учасників громадянського суспільства, а також Національні Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця, щоб нарощувати їхній потенціал для запобігання, пом'якшення наслідків, підготовки до катастроф і реагування на них усередині країни;

- допомога після стихійного лиха або початкова допомога у відновленні має розпочинатися лише за згодою постраждалої держави та, в принципі, на основі апеляції;
- постраждала держава повинна своєчасно прийняти рішення про те, чи звертатися за наданням допомоги після стихійного лиха чи початкової допомоги у відновленні, і негайно повідомити про своє рішення;
- воєнні засоби повинні бути розгорнуті для надання допомоги після стихійного лиха або початкової допомоги у відновленні лише на прохання або за чіткої згоди постраждалої держави після розгляду аналогічних цивільних альтернатив;
- у свою чергу постраждалі держави мають скоротити затримки, податки та обмеження на в'їзд персоналу, товарів і обладнання для надання допомоги, а також сприяти легальній діяльності постачальників допомоги в постраждалих районах [166].

Як вже зазначалось вище, одними з важливих документів у дослідженні міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф, а також регулюванні міждержавних відносин щодо вирішення даних питань є резолюції Генеральної Асамблеї ООН. У своїй роботі «Генеральна Асамблея ООН» професор М. В. Яновський пропонує розглядати значення резолюцій Генеральної Асамблеї за двома напрямками. Перший напрям це загальне значення цих документів, а друге – юридичне значення. Юридичне значення містить в собі два основних аспекти: питання обов'язковості резолюцій Генеральної Асамблеї та питання впливу резолюцій на розвиток міжнародного права, їх місце і роль в процесі виникнення норми міжнародного права [29].

Однією з таких резолюцій, є резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 12 грудня 1987 року, де природні лиха були визнані головною загрозою людського життя та розвитку людства. Проаналізувавши даний документ, можна виділити певний ряд факторів, які вплинули на те, щоб ООН

здійснювала певні дії по відношенню до стихійних лих та захисту від них [165].

По-перше, природні катастрофи негативно вплинули на життя багатьох людей та нанесли значну шкоду інфраструктурі та майну, особливо в країнах, що розвиваються. Так як, саме в цих країнах, в силу того, що їх економіка досить слабка, це не дозволяє їм забезпечити необхідну безпеку населення та протистояти природним катастрофам.

По-друге, світове співтовариство приділяє велику увагу охороні природному навколишньому середовищу для попередження та пом'якшення наслідків стихійних лих, в наслідках причинно-наслідкового зв'язку між шкодою від природної катастрофи та негативними наслідками для навколишнього середовища. Це було досліджено та підтверджено в положеннях Декларації РІО'92. Відомо, що при сильному виверженні вулкану, який супроводжується сильними вибухами, викидом газів та попелу в атмосферу, може виникнути зміна клімату на планеті. Підводні землетруси та цунамі призводять до порушення цілісності дна океану, що в свою чергу тягне за собою загибель певних видів морської фауни [171].

По-третє, у світового співтовариства констатується наявність достатніх можливостей для вирішення проблем зменшення кількості стихійних лих та їх загрози. Генеральна Асамблея ООН вказуючи це посилялась на наявний наразі рівень розвитку науки та техніки. Подальший розвиток, який стосується розвитку науково-технічних досліджень та розробок щодо проблем боротьби з стихією на міжнародному та національному рівнях повинно допомагати формуванню різних способів та механізмів управління для зменшення небезпеки стихійних лих, що повністю змінює відношення до стихійних лих. Особливо важливим на наш погляд є розвиток науково-технічних розробок для вдосконалення систем попередження, прогнозу та захисту від небезпечних явищ, таких як, землетрус, виверження вулкану, цунамі тощо.

По-четверте, без певних заходів по зменшенню збитків від природних катастроф не може бути досягнута підтримка економічного зросту та розвитку. Міжнародний дослід показує, що витрати на прогнозування та забезпечення готовності до природних подій надзвичайного характеру в 15 разів менший, ніж ліквідація наслідків таких подій. Отже, підсумовуючи, проведення національної політики, яка направлена на пониження небезпеки стихійного лиха, підтримка національної системи управління та реагування при надзвичайних ситуаціях, а також здійснення міжнародного співробітництва в даній сфері дозволить підтримувати економічний зріст певної країни та світового співтовариства в цілому.

Слід також зазначити, що спеціальні органи ООН (ЮНЕСКО, ЮНЕП) також неодноразово намагалися привернути увагу ООН до проблеми зростання стихійних лих та масштабів їх наслідків. Однак, для прийняття важливих рішень знадобилось декілька десятиків років, а також втрата багатьох людських життів. З моменту, як Генеральна Асамблея ООН прийняла данні рішення в 1987 та 1989 роках, природна стихія стала не тільки об'єктом вивчення спеціалістами різних галузей науки з метою дослідження стихії (як це було раніше), а також об'єктом міжнародних відносин у боротьбі з природними катастрофами, по створенню міжнародної системи управління при небезпечних природних явищах. Саме тому, даним резолюціям приділена така велика увага.

Міжнародне співробітництво є невід'ємною складовою міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф. Резолюції ГА ООН підтверджують важливість даного співробітництва, а також необхідність діяльності ООН в галузі зниження небезпеки даних катастроф. Дані документи передбачили продовження міжнародного співробітництва. Проте слід також відзначити, що згідно ст. 13 Статуту ООН, резолюції, які прийняті Генеральною Асамблеєю ООН у відношенні «сприяння міжнародного співробітництва в галузях економічної, соціальної,

культурної, освітньої, охорони здоров'я та сприянні здійснення прав людини та основоположних свобод для всіх», носять рекомендаційний характер [24].

Зробивши аналіз цих документів, очевидним є те, що в даних резолюціях, не визначається, до якої групи міжнародного співробітництва вони відносяться. В більшості випадків, таке міжнародне співробітництво, розглядається як: «укріплення координації в галузі гуманітарної допомоги, та допомоги у випадках стихійних лих, яка надається ООН, включаючи спеціальну економічну допомогу». В той же час, згідно Статуту ООН, однією з цілей ООН є здійснення міжнародного співробітництва у вирішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та гуманітарного характеру. Проте, у ст. 13 Статуту ООН не вказується саме гуманітарне співробітництво, яка сфера, по відношенню до якої приймаються резолюції-рекомендації. Цей вид співробітництва, у широкому вимірі, можна віднести до соціальної галузі, а також до сфери охорони прав людини, наприклад, право на життя.

Зазначені документи охоплюють широкий спектр питань, включаючи зменшення ризику стихійних лих, готовність до надзвичайних ситуацій, реагування та відновлення, а також захист навколишнього середовища та права постраждалого населення. Також до таких можна віднести такі міжнародно-правові документи, як Міжнародний пакт про громадянські та політичні права 1996 р., який визнає право на життя та вимагає від держав вживати належних заходів для запобігання катастрофам і реагування на них, а також Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, яка спрямована на запобігання небезпечним кліматичним змінам, які можуть посилити частоту та інтенсивність стихійних лих.

Дослідження міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф передбачає аналіз національної та регіональної правової бази, а також виявлення прогалин і проблем у їх реалізації. Це визначає оцінку ефективності правових інструментів і механізмів у запобіганні та пом'якшенні наслідків катастроф.

Одне із досліджень даної проблематики проводилось в рамках проекту «Глобальне співробітництво для зниження ризику стихійних лих», що здійснюється Центром наукових досліджень у галузі гуманітарних наук Університету Ахмада Яні в Індонезії. Результати дослідження були опубліковані в журналі *Journal of Disaster Research* [64].

Дослідження охоплює аналіз міжнародно-правових інструментів, які використовуються для запобігання, зменшення наслідків та боротьби з природними та техногенними катастрофами. Автори дослідження виділяють кілька головних тенденцій у цій галузі, таких як зміцнення ролі ООН у координації міжнародного співробітництва, зміцнення міжнародного співробітництва в галузі наукових досліджень, створення регіональних механізмів для управління ризиками та посилення роботи в галузі управління ризиками на місцевому рівні [123].

Також дане дослідження виділяє кілька проблемних областей, що вимагають подальшого посилення міжнародного співробітництва, включаючи відсутність єдиної системи збору та обміну даними про ризики, нестача ресурсів для боротьби з катастрофами та недостатню готовність до вирішення можливих проблем у сфері управління ризиками. Таким чином, наукове дослідження міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф є актуальною темою та продовжує привертати увагу багатьох дослідників у всьому світі.

Загалом, вивчення міжнародно-правового регулювання захисту від природних і техногенних катастроф має вирішальне значення для забезпечення того, щоб держави та інші суб'єкти були належним чином підготовлені до боротьби з катастрофами, захисту людських життів, інфраструктури та сприяння сталому розвитку.

Міжнародний захист від природних та техногенних катастроф має величезне значення для суспільства, оскільки ці катастрофи можуть призводити до людських жертв, руйнувань та втрати майна, а також викликати серйозні гуманітарні кризи. Одне з основних завдань

міжнародного захисту від природних катастроф – це запобігання виникненню таких катастроф та зменшення їх наслідків. Для цього міжнародне співтовариство розробляє заходи щодо покращення попередження та прогнозування природних катастроф, а також підвищення готовності до них. Міжнародний захист спрямований не лише на покращення моніторингу та аналізу природних катастроф, а й на підтримку наукових досліджень у цій галузі.

У разі виникнення природних катастроф міжнародний захист спрямований на забезпечення якнайшвидшої допомоги та підтримки постраждалим. Це може включати відправлення гуманітарної допомоги, медичного обладнання та персоналу, а також надання фінансової підтримки для відновлення зруйнованої інфраструктури та допомоги постраждалим.

Техногенні катастрофи мають серйозні наслідки для суспільства та довкілля. Міжнародний захист спрямований на зменшення ризику виникнення техногенних катастроф, на запобігання та керування їх наслідками. Це може включати розробку міжнародних стандартів і правил для забезпечення безпеки на виробництві, а також заходи щодо обмеження та контролю викидів шкідливих речовин у навколишнє середовище.

Загалом, міжнародний захист від природних та техногенних катастроф має велике значення не лише для збереження життя та здоров'я людей, а й для збереження навколишнього середовища. Однак, для досягнення ефективного захисту від катастроф необхідна співпраця та координація зусиль як на міжнародному рівні, так і на національному рівні.

1.3. Становлення та розвиток інституту міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф

Сучасний інститут міжнародно-правового регулювання захисту від катастроф має глибокі корені, що сягають минулого століття, коли світ вперше поставив перед собою завдання створення міжнародних механізмів для запобігання та обмеження руйнівного впливу природних та техногенних

подій на суспільство та навколишнє середовище. Важливо розуміти, як і чому виникали та розвивалися ці норми і договори, а також як вони адаптувалися до зростаючих викликів сучасності. Питання загроз природнього та техногенного характеру є надзвичайно важливим та таким, що потребує регулювання не тільки на національному, а й на міжнародному рівнях. Причиною цього твердження є те, що катастрофи природного чи техногенного характеру зазвичай досягають неочікуваних масштабів, тим самим, впливаючи не тільки на окремі держави, а й на суспільство в цілому.

Населення нашої планети зростає з кожним роком все більше. Як зазначає Генеральний Секретар Організації Об'єднаних Націй Аноніу Гутерріш заявивши, що збільшення населення планети є приводом відзначити нашу різноманітність, визнати наші загальнолюдські цінності. Незважаючи на те, що зростання населення посилює вплив економічного розвитку на навколишнє середовище, зростання доходів на душу населення є головним рушієм нестійких моделей виробництва та споживання. Країни з найвищим споживанням матеріальних ресурсів на душу населення та викидами парникових газів, як правило, це ті, де дохід на душу населення вищий, а не ті, де населення швидко зростає. Досягнення цілей Паризької угоди щодо обмеження глобального підвищення температури при одночасному досягненні Цілей Сталого розвитку критично залежить від стримування нестабільних моделей виробництва та споживання. Тим не менш, повільніше зростання населення протягом багатьох десятиліть може допомогти пом'якшити подальше накопичення екологічної шкоди в другій половині поточного століття. А також, Генеральний Секретар підкреслив, що збільшення кількості населення Землі є нагадуванням про нашу спільну відповідальність за турботу про нашу планету [61]. Також факторами, що впливають на збільшення кількості надзвичайних ситуацій можуть бути порушення чи відсутність норм будівельної безпеки або порушення норм безпеки на великих небезпечних технологічних підприємствах, наприклад на Атомних електростанціях.

Захист від природних та техногенних катастроф, як сфера міжнародного співробітництва наразі активно розвивається. Цей процес розвитку ґрунтується на декількох факторах та тенденціях, так як, зміна клімату, що призводить до збільшення інтенсивності та частоти природних катастроф, таких як повені, засухи, урагани та лісові пожежі; технологічні аварії та катастрофи, такі як ядерні аварії або хімічні викиди, також потребують міжнародного співробітництва для управління їхніми наслідками та забезпечення безпеки усього людства; сучасні технології дозволяють краще передбачати, відслідковувати та реагувати на катастрофи, саме міжнародне співробітництво сприяє обміну технологічними рішеннями та кращими практиками. Усе це свідчить про те, що питання захисту від природних та техногенних катастроф є важливою сферою міжнародного співробітництва та продовжує розвиватися з метою покращення відповіді на надзвичайні ситуації та зменшення впливу катастроф на людей і навколишнє середовище. Це також стало поштовхом, щоб з кожним роком міжнародне співтовариство розуміло важливість співробітництва в цій галузі міжнародного права, адже від цього залежить майбутнє наступних поколінь. Наразі вже існує достатній об'єм міжнародних угод та актів міжнародних організацій, що регулюють захист від природних та техногенних катастроф.

Існує багато факторів, які ми зазначили у попередніх розділах. Саме вони можуть збільшувати загрози виникнення надзвичайних ситуацій як природнього так і техногенного характеру, які є дуже широкими. На ці загрози неможливо вплинути, якщо кожна з держав буде діяти окремо, так як, наприклад, викиди в атмосферу в великих кількостях в одній державі впливають на зміну клімату всієї планети, що може викликати природні катастрофи в різних куточках світу. Ці та багато інших причин підштовхують держави до створення систем безпеки, а також систем реагування на можливі ризики різного характеру. Існує потреба розробки цих систем в рамках міжнародного співробітництва. Для створення систем безпеки, попередження загроз, а також систем ліквідації наслідків катастроф, держави об'єднали свої

зусилля за допомогою укладання міжнародних договорів різного рівня, якими в тому числі були створені деякі організації. Це свідчить про те, що в міжнародному праві було створено нову галузь міжнародного права – право захисту від природних та техногенних катастроф [76, с. 21].

Однак, розглядаючи питання становлення інституту захисту від природних та техногенних катастроф, важливо розділити ці питання, бо вони розвивались по різному. Якщо природні катастрофи завжди існували та наносили шкоду людству, то техногенні катастрофи з'явилися із розвитком науково-технічного прогресу, але доволі довгий період часу питання технічних катастроф не розглядалось на серйозному рівні. Держави та міжнародна спільнота почали розглядати питання техногенних катастроф тільки після великих катастроф техногенного характеру, які нанесли велику шкоду людству, державам, та природі. Сьогодні природні та техногенні катастрофи в міжнародному праві об'єднані в одну галузь – це галузь міжнародного права надзвичайних ситуацій, проте так було не завжди, бо на початку питання антропогенних катастроф не розглядалось. Надзвичайні ситуації техногенного характеру почали розглядати пізніше та окремо від природних катастроф, але розвиток наукових можливостей прогнозування, моніторингу та реагування зблизив ці дві галузі в одну.

Термін «Міжнародне право надзвичайних ситуацій» походить від англійського терміну «*International Law of Emergency Situations*». Такий вид міжнародного права спрямований на забезпечення прав і захисту людей в умовах надзвичайних обставин та на встановлення правил поведінки держав і акторів на міжнародній арені в цих умовах. Міжнародне право надзвичайних ситуацій не є чітко визначеною та стандартизованою галуззю міжнародного права, проте воно стосується правових принципів та норм у ширшому контексті міжнародного права, які застосовуються до надзвичайних або кризових ситуацій. Ці надзвичайні ситуації можуть включати збройні конфлікти, гуманітарні кризи, стихійні лиха, пандемії та інші надзвичайні обставини.

Природні катастрофи, як вже було вказано вище, почали вивчати раніше та почали з розділення лих на звичайні та потужні. До звичайних можливо віднести такі природні явища, як сніг, дощ тощо. Тобто це явища, які не наносять шкоду, або наносять дуже невелику шкоду. Потужні природні явища, які називають катастрофами – це ті, що наносять потужну шкоду людству та державі, до якої можна віднести людські жертви, а також великі економічні збитки для держав. У давнину природні катастрофи вважали карою від Господа, але із розвитком людство почало розуміти причину виявлення тих чи інших катастроф, що дозволило зрозуміти сутність природних явищ, що в свою чергу дозволило створити наукові системи для прогнозування цих явищ. Катастрофа це прогнозування явищ, яке створило можливості для створення систем та норм для того, щоб мінімізувати наслідки таких катастроф, це великомасштабна аварія, що спричиняє дуже важкі наслідки для людей, тваринного й рослинного світу, змінюючи умови середовища існування [16, с. 14].

Доцільним на нашу думку є розділити розвиток інституту міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф на періоди становлення.

Розвиток інституту міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф бере свій початок у 1931 році. Через необхідність об'єднання науковців та просування науки у світі було створено Міжнародну раду з науки, яка складалась з більш ніж 30 наукових спільнот різних галузей. В процесі злиття Міжнародної ради з науки та Міжнародної ради з соціальних наук, було створено Міжнародну наукову раду. В 1952 році Міжнародною радою з науки були створені великі глобальні дослідження. В свою чергу ЮНЕСКО оголосило період із липня 1957 по грудень 1958 років Міжнародним геофізичним роком. Головним завданням цього заходу була допомога вченим з усього світу в тому, щоб вони брали участь у спостереженні різних геофізичних явищ. Велику участь в цьому заході прийняло ЮНЕСКО, яке створило дослідні місії на території великої

кількості держав. Ці місії займалися збором даних, аналізом землетрусів, які відбувались, та аналізували наслідки таких землетрусів [41].

Вже з 1980-х років все більшого значення в питанні боротьби із надзвичайними ситуаціями набуває міжнародне співробітництво. Визнання необхідності міжнародної співпраці у питання захисту від природних та техногенних катастроф з надання допомоги при катастрофах можна простежити у двосторонніх угодах і спеціальних домовленостей між сусідніми країнами [21]. Ці угоди стосувалися взаємної допомоги під час надзвичайних ситуацій і спільного використання ресурсів під час стихійних лих. Держави почали активно співпрацювати, створюючи міждержавні угоди. У XX столітті міжнародні організації, такі як Ліга Націй, а пізніше Організація Об'єднаних Націй, визнали важливість міжнародного співробітництва у реагуванні на катастрофи. Велику роль в цьому питанні взяла на себе Організація Об'єднаних Націй. В рамках ООН було створено Бюро з надання допомоги постраждалим від стихійних лих, яке потім було реорганізовано в Управління ООН з координації гуманітарної діяльності [22].

Наступним визначним етапом становлення інституту міжнародно-правового захисту від природних та техногенних катастроф є прийняття 11 грудня 1987 року резолюції №42/169 Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй. Адже вона проголосила природні катастрофи як головну загрозу для життя людей, також загрозу для розвитку людства в цілому. Цією резолюцією ООН проголосила міжнародне десятиліття щодо зменшення небезпеки стихійних лих. Головною метою резолюції було проголошено зменшення на основі спільних міжнародних дій масштабів загибелі людей, матеріальних збитків та соціально-економічних потрясінь, що можуть бути викликані такими стихійними лихами, як землетруси, урагани, торнадо, цунамі тощо. Крім того, резолюція проголосила три фактори, які посприяли ООН в здійсненні певних дій щодо стихійних лих, а також захисту від них. Одним з цих факторів є те, що стихійні лиха викликають дуже великі наслідки для життя людей, а також спричиняють значну шкоду

інфраструктурі, майну у всьому світі та заважають розвитку держав та людства [127].

Крім того, відповідно до резолюції, світова спільнота визнала велике значення охорони навколишнього середовища для попередження та зменшення наслідків природних катастроф. ООН встановила зв'язок між нанесеною шкодою навколишньому середовищу та виникненням природних катастроф, чим встановила те, що міжнародна спільнота має збільшити захист навколишнього середовища, зменшити нанесення шкоди цьому середовищу, що, в свою чергу, буде сприяти зменшенню виникнення надзвичайних ситуацій та буде зменшено шкоду людству в цілому. Цей фактор був також закріплений в Декларації Ріо-де-Жанейро з навколишнього середовища та розвитку, яка була прийнята в 1992 році [55]. Також резолюція встановила, що заходи з прогнозування, моніторингу та попередження природних катастроф коштують в 15 разів менше, ніж усунення наслідків таких надзвичайних ситуацій. Документ окремо вказав те, що підтримка економічного зростання та розвитку не може бути досягнута без відповідних заходів з зменшення шкоди від надзвичайних ситуацій.

В 1992 році з 03 по 14 червня в Ріо-де-Жанейро була проведена конференцію Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища та розвитку, яку також називають Самітом Землі. Саміт Землі проводився кожні 10 років, починаючи з 1972 року, для становлення постійного стійкого розвитку та захисту навколишнього середовища. Саміт Землі в Ріо міжнародною спільнотою вважається одних із самих важливих, через те, що саме в Ріо прийнято Рамкову конвенцію про зміну клімату, яка в подальшому призвела до підписання Кіотської та Паризької угод [63]. Рамкова конвенція була прийнята більш ніж 180 державами. На Саміті Землі в Ріо-де-Жанейро також була прийнята Декларація з навколишнього середовища та розвитку, яка складалась з 27 пунктів. Декларація встановила принципи досягнення сталого розвитку та безпеки майбутнього, що мало було досягатись шляхом

виконання державами обов'язків, які також були встановлені цією декларацією [173].

Як ми зазначали, вже починаючи з 1990 років на міжнародній арені дуже активно почали розглядати питання захисту від надзвичайних ситуацій. Під егідою Організації Об'єднаних Націй проводилась велика кількість важливих заходів, в рамках яких були сформовані основні принципи міжнародної співпраці, а також були встановлені напрями розвитку взаємодії та розвитку держав. Саме в 1990-х роках з'явилась велика кількість міжнародних документів в сфері захисту навколишнього середовища та захисту від природних катастроф, які були прийняті великою кількістю держав. В рамках цих документів держави взяли на себе міжнародні зобов'язання та почали розробляти правові та організаційні механізми. Приймались як вищевказані документи, які передбачали захист навколишнього середовища та заходів для попередження катастроф, так і документи, які регулювали діяльність держав в рамках ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Так в 1998 році була підписана Конвенція про надання телекомунікаційних ресурсів для пом'якшення наслідків лих та здійснення операцій з надання допомоги, яка забезпечує правову основу для використання засобів зв'язку для ефективного надання міжнародної гуманітарної допомоги для пом'якшення наслідків надзвичайних ситуацій [146].

Розглядаючи питання техногенних катастроф, важливо вказати, що питання надзвичайних ситуацій техногенного характеру мало деякі особливості розвитку міжнародних відносин. Якщо природні катастрофи притягнули увагу міжнародної спільноти досить швидко, то надзвичайні ситуації техногенного характеру почали розглядати як реальну загрозу тільки після виникнення великих аварій, які мало місце в XX сторіччі. Ці аварії притягнули увагу через те, що мали конкретних винних, частіше за все це були некомпетентні дії конкретних осіб та керівництва підприємств. До

таких катастроф, наприклад, можна віднести аварії на атомних або хімічних підприємства.

До 1970-х років міжнародне співтовариство розглядало катастрофи як виняткові обставини, коли на місцевому рівні впоратися з наслідками неможливо без допомоги ззовні. Термін «*управління катастрофами*» мав на меті ліквідацію їх наслідків, чим займалися головним чином такі організації, як Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця або національні органи цивільної оборони [30]. Результатом спроб вирішення зазначених проблем стало розвиток регулювання відносин у галузі захисту від природних та техногенних катастроф у національних законодавствах розвинених країн вже у першій половині 70-х років XX ст. Наприклад, для України питання захисту від техногенних катастроф постало тільки у 80-х роках після аварії на Чорнобильській АЕС, яка мала дуже важкі наслідки для України та для сусідніх держав.

Багато держав поступово після великих надзвичайних ситуацій почало формувати внутрішні механізми дій під час таких катастроф. Використання науково-технічних досягнень та обмін досвідом є одним із напрямів співробітництва держав у сфері захисту від катастроф. Однак незважаючи на наявність національних систем надзвичайного управління, у світі все частіше виникають ситуації, коли держава, в якій виникає надзвичайна ситуація, не в змозі впоратися самотійно з наслідками катастроф.

Після аварії на Чорнобильській АЕС, та деяких інших катастроф в сфері ядерної енергетики був пришвидшений процес прийняття документів для укріплення безпеки в цій галузі. Після Чорнобильської аварії було прийнято деякі важливі конвенції в цій сфері. Першим важливим документом є Конвенція про допомогу в разі ядерної аварії чи радіаційної аварійної ситуації, яка була прийнята наприкінці 1986 року, тобто майже відразу після катастрофи на ЧАЕС. Ця конвенція була прийнята Генеральною конференцією Міжнародного агентства з атомної енергії та передбачала ситуації, в яких держава могла би звертатись до інших держав за допомогою.

Важливо вказати, що, відповідно до конвенції, не має значення чи катастрофа виникнула в юрисдикції цієї держави чи ні [50].

Другим важливим договором в цій сфері є Конвенція про оперативне оповіщення про ядерну аварію, яка також була прийнята в рамках МАГАТЕ, але вже в 1987 році. Важливо було прийняття такого документу через те, що під час аварії на ЧАЕС дуже довгий час керівництво СРСР намагалось приховати цю надзвичайну ситуацію, що збільшило шкідливі наслідки для України та сусідніх держав. Договір зобов'язав держави, на території яких сталася аварія, негайно повідомляти інші держави, на які ця аварія могла би впливати. Дана Конвенція встановлює систему сповіщення про ядерні аварії, в результаті яких стався або може статися викид радіоактивних матеріалів і, які призвели або можуть призвести до міжнародного транскордонного викиду, який може мати значення для радіологічної безпеки для іншої держави. Вона вимагає від держав повідомляти час, місце, характер аварії та інші дані, необхідні для оцінки ситуації. Повідомлення має бути надіслано постраждалим державам безпосередньо або через МАГАТЕ, а також самому МАГАТЕ. Повідомлення є обов'язковим для будь-якої ядерної аварії, пов'язаної з об'єктами та видами діяльності, перерахованими в статті 1. Відповідно до статті 3, держави можуть повідомляти також про інші ядерні аварії [51].

В 1994 році в рамках МАГАТЕ було прийнято Конвенцію про ядерну безпеку, що стала правовою основою в сфері ядерної безпеки [92]. Мета даної конвенції є зобов'язати Договірні сторони, які експлуатують наземні цивільні атомні електростанції, підтримувати високий рівень безпеки шляхом встановлення фундаментальних принципів безпеки, які держави повинні дотримуватися. Конвенція ґрунтується на спільному інтересі Сторін у досягненні вищих рівнів безпеки, який розвиватиметься та сприятиме регулярним зустрічам. Вона зобов'язує Сторони подавати звіти про виконання своїх зобов'язань для «колегіальної перевірки» на зустрічах, які зазвичай проводяться в штаб-квартирі МАГАТЕ. Цей механізм є головним

інноваційним і динамічним елементом Конвенції. Саме цей документ створив важливі правила безпеки та стандарти, які держави зобов'язались встановити на всіх об'єктах ядерної енергетики. До таких правил, наприклад, можна віднести питання безпечного вибору місця, стандартів будівництва, функціонування, безпеки та багато інших питань [52].

Ще одним важливим документом в цій галузі стала Об'єднана конвенція про безпеку поводження з відпрацьованим паливом та про безпеку поводження з радіоактивними відходами, яка була прийнята в 1997 році для досягнення та підтримування високого рівня безпеки поводження з відпрацьованим паливом та радіоактивними відходами в усьому світі шляхом зміцнення національних заходів та міжнародного співробітництва. Дана конвенція стала першим юридичним документом, який розглядає питання безпеки поводження з відпрацьованим паливом і радіоактивними відходами в глобальному масштабі. Це робиться шляхом встановлення фундаментальних принципів безпеки та створення процесу «колегіальної перевірки», подібного до Конвенції з ядерної безпеки. Конвенція поширюється на відпрацьоване паливо, яке є результатом експлуатації цивільних ядерних реакторів, і радіоактивні відходи, які є результатом цивільного застосування. Вона також застосовується до відпрацьованого палива та радіоактивних відходів із воєнних чи оборонних програм, якщо такі матеріали передаються на постійній основі виключно цивільним програмам та обробляються ними, або коли вони оголошуються відповідною Договірною Стороною як відпрацьоване паливо чи радіоактивні відходи для цілей Конвенції. Крім того, вона охоплює планові та контрольовані викиди в навколишнє середовище рідких або газоподібних радіоактивних матеріалів з регульованих ядерних установок [104].

В 1984 в Індійському місті Бхопал стався вибух резервуару для зберігання метилізоціанату, з якої складаються пестициди. Внаслідок цього вибуху стався витік цієї рідини. Пряма дія газу стала причиною загибелі 500 працівників підприємства, а також була сформована газова хмара, яка

нанесла важкі хімічні ураження великої кількості людей. Так, за статистикою, близько 100 тисяч людей потребували медичної допомоги через різного рівня ураження, а також до 20 тисяч людей померли через такі ураження [39].

Ця аварія, та деякі інші аварії підштовхнули міжнародну спільноту до створення нормативних актів хімічної промисловості, направлених на попередження та ліквідацію наслідків катастроф, пов'язаних із хімічними підприємствами. Так в 1993 році Міжнародна організація праці розробила Конвенцію про запобігання великим промисловим аваріям. Відповідно до статті 1 Конвенції, вона була створена для запобігання великим промисловим аваріям, а також для обмеження наслідків таких катастроф [53].

На нашу думку є також доцільним зупинитися на загальних принципах міжнародного права, які є невід'ємною складовою міжнародно-правового регулювання та міжнародного співробітництва держав у захисті від природних та техногенних катастроф. Саме спеціальні принципи міжнародного права є базою для міжнародного співробітництва. На них базується взаємодія держав в даній сфері. Наразі, правила поведінки, які можна розглядати у якості спеціальних принципів міжнародного права знаходять своє відображення та закріплені в різноманітних міжнародних документах, які мають як обов'язковий, так і рекомендаційний характер. На них базується механізм взаємодії держав, коли справа стосується захисту від природних та техногенних катастроф.

Певні спеціальні принципи можна виділити з резолюцій Генеральної Асамблеї ООН, вони часто повторюються в багатьох інших двосторонніх угодах. Ряд принципів охарактеризовані також Комісією міжнародного права ООН. Якщо звернутись до них, то Комісія виділяє наступні принципи: гуманність, нейтральність, недискримінація, принцип попередження та інші. Значну роль у міжнародно-правовому закріпленні спеціальних принципів відіграє Рамочна конвенція з надання допомоги в певних галузях оборони

2000 року. В ній знайшли своє відображення такі принципи, як принцип визначеності наданої допомоги, принцип своєчасного надання допомоги [77].

Спеціальні принципи отримали своє закріплення також в рамках документів «Міжнародної стратегії зменшення небезпеки лих ООН» та норм «м'якого права», що є характерним для сфер міжнародно-правового регулювання. Наприклад, в Сендайській стратегії зазначено [167], що керівні принципи, які перенесені з Хіогської стратегії [85], а до того, які були розроблені та зазначені в Йокогамській стратегії дій визнаються державами-учасниками Міжнародної стратегії зі зменшення лих ООН, та активно застосовуються з того часу [189]. Таким чином, з огляду на вищезазначений матеріал, можемо говорити про чітко визначені принципи в галузі надання допомоги у випадку катастрофи природного чи техногенного характеру.

У підсумку до проаналізованого матеріалу, доцільним є зазначити, що становлення та розвиток інституту міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф пройшов досить довгий шлях становлення. Міжнародно-правове регулювання, попередження та ліквідація наслідків природних чи техногенних катастроф у сучасних умовах набувають особливого значення, особливо, як засіб самозбереження суспільства та держави, захисту національної та міжнародної безпеки.

Міжнародні угоди, конвенції та протоколи дозволяють країнам спільно розробляти стратегії та заходи для запобігання та відповіді на природні та техногенні кризи. Вони створюють правові рамки для обміну інформацією, координації дій, надання допомоги та встановлення стандартів безпеки. Крім того, міжнародне право може забезпечити відповідальність за спричинені збитки та розробити механізми компенсації для постраждалих сторін. Таким чином, міжнародно-правове регулювання в галузі природних та техногенних загроз є необхідним і важливим інструментом для забезпечення безпеки та стійкості на глобальному рівні. Відповідні угоди і норми дозволяють країнам об'єднати зусилля для запобігання кризам і подолання їх наслідків, зберігаючи при цьому принципи суверенітету та взаємної поваги.

РОЗДІЛ 2. МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ДЕРЖАВ У ЗАХИСТІ ВІД ПРИРОДНИХ ТА ТЕХНОГЕННИХ КАТАСТРОФ

2.1. Організаційно-правові засади міжнародно-правового співробітництва держав у захисті від природних та техногенних катастроф

Міжнародно-правове співробітництво у захисті від природних та техногенних катастроф з кожним роком набувають все більшої актуальності, так як світ постраждав від стихійних та антропогенних катастроф більше, ніж будь-коли. Міжнародно-правове співробітництво включає в себе комплекс правових рамок та угод, призначених для спільного реагування на ці види надзвичайних ситуацій на міжнародному рівні.

Досягнення науки і техніки різко посилили можливості в усіх галузях діяльності світового співтовариства, але й створили високі ризики катастроф глобального характеру. Сучасні технічні комплекси і технологічні режими, що надзвичайно ускладнилися, потенційно мають міць, яку можна порівняти із силами природних стихій, а можливості парирування загроз у техногенній сфері виявилися обмеженими, незважаючи на всі досягнення науково-технічного прогресу. Світовим співтовариством визнається, що на сьогоднішній день найбільшою і найнебезпечнішою проблемою є виснаження і руйнування природного середовища, порушення всередині нього екологічної рівноваги в результаті зростаючої і погано контрольованої діяльності людей.

Кожна суверенна держава по-своєму готується до реагування на великі катастрофи. Як би добре не була підготовлена, може трапитися так, що країні знадобиться спеціальна допомога з інших країн, масштаби катастрофи перевищують внутрішні можливості. Багато країн готові надати цю допомогу. Було укладено міжнародні угоди та засновано організації, щоб зробити можливим транскордонне співробітництво в різних сферах, наприклад, надання та отримання допомоги у разі катастрофи. Оскільки існує

багато міжнародних організацій і альянсів, може бути важко отримати чіткий огляд. Слід також враховувати, що угоди, організації та союзи постійно розвиваються [18, с. 27].

Кінець XIX – початок XX ст. ознаменувалися створенням перших міжнародних організацій державами та їх об'єднаннями для співробітництва у сфері пом'якшення наслідків природних та техногенних катастроф [184]. Необхідно враховувати, що антропогенні та природні катастрофи викликають довгострокові наслідки: хвилі нерегульованої міграції, дестабілізацію держав та цілих регіональних систем, масштабні епідемії. З одного боку, у нинішній глобально-політичній ситуації роз'єднаності міжнародного співтовариства стихійні лиха можуть і мають бути приводом для міждержавного співробітництва та відпрацювання ціннісних систем гуманітарної допомоги. З іншого, сама практика надання допомоги породжує питання правового порядку про співвідношення понять «допомога» та «втручання у внутрішні справи», «суверенітет» та «забезпечення доступу до жертв», не кажучи вже про фінансові зобов'язання благополучних країн та благодійних організацій. Основні елементи міжнародного співробітництва включають створення національних контактних пунктів, інвентаризацію ресурсів для транскордонних операцій, плани спільних тренувань і навчань, а також співпрацю у сфері запобігання [137].

На нашу думку, слід зазначити які саме міжнародні документами стали основою для міжнародного співробітництва у сфері захисту від природних та техногенних катастроф, так у 1994 році пройшла Йогамська конференція, яка стала основним підсумком Міжнародного десятиліття щодо зменшення небезпеки катастроф. У її рамках було узгоджено та прийнято Йокогамську стратегію, що стала основним орієнтиром міжнародного співробітництва у діяльності щодо зменшення ризику катастроф та пом'якшення їх наслідків. Основна мета цього документа полягала в тому, що соціально-економічний розвиток світу стримуватиметься нескінченними лихами та катастрофами, якщо тільки заходи щодо зменшення їх небезпеки не стануть невід'ємною

частиною національних планів та програм розвитку на всіх рівнях. Після Йогогамської конференції багато країн ухвалили нові нормативні правові акти, націлені на зменшення небезпеки природних катастроф. Стратегія надалі сприяла підвищенню поінформованості населення та ухваленню зобов'язань щодо більш активного включення заходів щодо зменшення небезпеки лих у процес планування національного розвитку.

Основні принципи цієї стратегії такі:

- оцінка ризику є необхідним кроком для прийняття адекватної та успішної політики та заходів зі зменшення катастроф;
- запобігання стихійним лихам і готовність до них мають першочергове значення для зменшення потреби в наданні допомоги при стихійних лихах;
- запобігання катастрофам і готовність до них слід розглядати як невід'ємні аспекти політики та планування розвитку на національному, регіональному, двосторонньому, багатосторонньому та міжнародному рівнях;
- розвиток і зміцнення потенціалу для запобігання, зменшення та пом'якшення наслідків лиха є першочерговою сферою, яка має бути розглянута протягом Десятиліття, щоб забезпечити надійну основу для подальших заходів після Десятиліття;
- ранні попередження про наближення катастроф і їх ефективне розповсюдження за допомогою телекомунікацій, включаючи послуги телемовлення, є ключовими факторами успішного запобігання катастрофам і готовності до них;
- профілактичні заходи є найбільш ефективними, коли вони включають участь на всіх рівнях, від місцевої громади через національний уряд до регіонального та міжнародного рівнів.
- вразливість може бути зменшена шляхом застосування належного дизайну та моделей розвитку, орієнтованих на цільові групи, шляхом відповідної освіти та навчання всієї громади;

- міжнародна спільнота визнає необхідність обміну необхідними технологіями для запобігання, зменшення та пом'якшення наслідків лиха; це повинно бути вільно доступним і своєчасно як невід'ємна частина технічної співпраці;
- охорона навколишнього середовища як складова сталого розвитку, що відповідає боротьбі з бідністю, є обов'язковою для запобігання та пом'якшення наслідків стихійних лих;
- кожна країна несе основну відповідальність за захист своїх людей, інфраструктури та інших національних активів від впливу стихійних лих. Міжнародне співтовариство має продемонструвати сильну політичну рішучість, необхідну для адекватної мобілізації та ефективного використання наявних ресурсів, включаючи фінансові, наукові та технологічні засоби, у сфері зменшення стихійних лих, беручи до уваги потреби країн, що розвиваються, особливо найменш розвинених країн [73].

Ще одним важливим, на нашу думку документом є Конвенцію Тампере про надання телекомунікаційних ресурсів державам, які їх потребують, з боку держав-учасниць ООН для пом'якшення наслідків лих та здійснення операцій з надання допомоги, яка була прийнята у 1998 році. «Телекомунікаційні ресурси означають персонал, обладнання, матеріали, інформацію, професійну підготовку, радіочастотний діапазон, мережу або трансляційні засоби чи інші ресурси, необхідні для телекомунікації». У документі наголошувалося, що своєчасне розгортання телекомунікаційних ресурсів та оперативне надходження інформації мають надзвичайно важливе значення для зменшення кількості людських жертв і шкоди, заподіяної стихійними лихами навколишньому середовищу і майну.

Конвенція Тампере закликає держави сприяти наданню швидкої телекомунікаційної допомоги для пом'якшення наслідків лиха та охоплює як установку, так і експлуатацію надійних, гнучких телекомунікаційних послуг. Регуляторні бар'єри, які перешкоджають використанню телекомунікаційних ресурсів для катастроф, скасовуються [146]. Ці бар'єри включають ліцензійні

вимоги на використання виділених частот, обмеження на імпорт телекомунікаційного обладнання, а також обмеження на пересування гуманітарних груп. Конвенція описує процедури запиту та надання телекомунікаційної допомоги, визнаючи право держави спрямовувати, контролювати та координувати допомогу, що надається відповідно до Конвенції, на її території. Вона визначає конкретні елементи та аспекти надання телекомунікаційної допомоги, наприклад припинення допомоги. Вимагає від держав провести інвентаризацію ресурсів – як людських, так і матеріальних – для пом'якшення наслідків лиха та надання допомоги, а також розробити план дій у сфері телекомунікацій, який визначає кроки, необхідні для розгортання цих ресурсів [147, с. 273-288].

Наступним кроком у регулюванні міжнародного співробітництва держав у захисті від природних та техногенних катастроф стало затвердження Хіогської рамкової програми дій на 2005-2015 роки. Прийняття та впровадження Хіогської рамкової програми стало важливим кроком в стимулюванні національних і місцевих зусиль щодо зменшення ризику та у зміцненні міжнародного співробітництва шляхом розробки регіональних стратегій, планів і політики. Хіогська рамкова програма сприяла значному прогресу в розробці інституцій, політики та законодавства для зменшення ризику стихійних лих. Зацікавлені сторони на всіх рівнях посилили свій потенціал для оцінки та ідентифікації ризиків, готовності до катастроф, реагування та раннього попередження.

Беручи до уваги результати реалізації Йогогамської стратегії, з огляду на підсумки обговорень на Всесвітній конференції щодо зменшення небезпеки лих, учасники затвердили наступні п'ять пріоритетних напрямків дій цієї рамкової програми:

- забезпечення того, щоб зменшення ризику лиха було національним та місцевим пріоритетом за наявності міцної інституційної бази;
- виявлення, оцінка та моніторинг факторів ризику лих та покращення раннього попередження;

- використання знань, новаторських рішень та освіти для створення безпечних умов та потенціалу протидії на всіх рівнях;
- зменшення основних чинників ризику;
- підвищення готовності до лих з метою ефективного реагування на всіх рівнях.

Однак у більшості країн прогрес у управлінні основними факторами ризику стихійних лих залишався обмеженим. Загалом, інституційні, законодавчі та політичні рамки недостатньо сприяли інтеграції міркувань ризику стихійних лих у рішення щодо розвитку. Отже, ризики як у країнах з високим, так і в низьким доходом зростали швидше, ніж зменшувалися вразливість, нові ризики генерувалися швидше, ніж зменшувалися існуючі ризики. Наприкінці впровадження Хіогської рамкової програми держави-члени визнали, що зусилля не призвели до зменшення фізичних втрат та економічного впливу [87]. Вони дійшли висновку, що центр уваги на національному та міжнародному рівнях має бути перенесений із захисту соціального та економічного розвитку від зовнішніх потрясінь на трансформацію зростання та розвитку для цілісного управління ризиками.

Нині орієнтиром діяльності міжнародних організацій і держав у цьому напрямку виступає Сендайська рамкова програма зі зниження ризику лих на 2015-2030 роки, що є методичним посібником зі зниження ризику катастроф і скорочення втрат - людських жертв, втрати джерел засобів для існування та погіршення стану здоров'я людей, а також несприятливих наслідків для економічних, фізичних, соціальних, культурних і екологічних активів людей, підприємств, громад і країн. У документі прописується, що, незважаючи на певний прогрес у зміцненні потенціалу протидії та скороченні втрат і шкоди, істотне зниження ризику лих вимагає наполегливості та пильнішої уваги до людей, їхнього здоров'я та джерел як засобів для існування, і регулярного подальшого спостереження. Сендайська рамкова програма покликана забезпечити істотне зниження ризику лих і скорочення втрат унаслідок лих, втрати джерел засобів для існування та погіршення стану здоров'я людей, і

несприятливих наслідків для множинних активів людей у всіх сферах життя суспільства. Методи даного документу встановлюють, що досягнення такого результату вимагає твердої прихильності і безпосередньої участі політичного керівництва всіх країн на всіх рівнях у здійсненні цієї Рамкової програми і подальшої діяльності у зв'язку з нею та у створенні необхідних сприятливих умов [138].

На середині реалізації Сендайської рамкової програми зі зниження ризиків стихійних лих на 2015-2030 роки розуміння та управління ризиками стихійних лих досягло певного прогресу. Позитивні результати очевидні на регіональному, національному та місцевому рівнях. Однак поточні темпи реалізації є недостатніми, і країни не досягають очікуваних результатів Рамкової програми до 2030 року. Прогрес залишається нерівномірним у різних географічних регіонах, масштабах і рівнях доходів. Стихійні лиха підривають прогрес у виконанні Порядку денного у сфері сталого розвитку на період до 2030 року та інших міждержавних угодах, особливо серед найбільш вразливих груп населення. Зменшення ризику катастроф є імперативом для сталого розвитку, подолання бідності та зменшення нерівності. Управління ризиками має вирішальне значення для сталого розвитку продовольчих систем та енергетичного переходу, а також для здоров'я і благополуччя людини, екосистем і планети [17].

Також було досягнуто прогресу у виконанні чотирьох пріоритетних напрямків Сендайської рамкової програми. Країни покращили можливості оцінки та аналізу ризиків катастроф на всіх рівнях, хоча необхідний подальший прогрес у розумінні та реагуванні на фактори, що створюють ризики, та системні ризики. Зросла кількість країн, що мають національні стратегії зменшення ризику катастроф. Однак їхня імплементація на місцевому рівні залишається недостатньою. Фінансування заходів зі зниження ризиків катастроф залишається недостатнім і здебільшого носить реактивний характер [154]. Переважає фокус на реагуванні на катастрофи, а не на запобіганні та готовності до них, а можливості для кращого

відновлення та посилення стійкості після катастроф часто втрачаються. Прогрес, про який повідомляють держави-члени монітору Сендайської рамкової програми, показує різні результати щодо глобальних цілей. Поліпшення очевидні у зниженні глобальної смертності від катастроф (це є глобальною ціллю А) і у збільшенні кількості країн із національними та місцевими стратегіями зменшення ризику катастроф (це є глобальною ціллю Е).

Згідно з виробленими за минулі роки алгоритмами дій, державам доцільно вкладати більше інвестицій у проекти зі зниження небезпеки лих. Урядам слід подбати про те, щоб інфраструктура споруджуваних об'єктів не породжувала нових ризиків. Це надзвичайно важливо, оскільки в багатьох країнах, що розвиваються, інвестиції в інфраструктуру - довгострокові капітальні вкладення - протягом останніх десятиліть мають тенденцію постійного зростання.

Звичайно основною складовою міжнародного співробітництва є суб'єкти даних правовідносин. Саме вони роблять можливим міжнародне співробітництво у сфері захисту від природних та техногенних катастроф, вони разом працюють над запобіганням таких катастроф та над усуненнями наслідків природних або техногенних катастроф.

Основними суб'єктами міжнародного співробітництва у сфері природних та техногенних катастроф на нашу думку є держави, саме вони грають ключову роль у міжнародному співробітництві з питань захисту від катастроф. Вони укладають міжнародні договори, співпрацюють у вирішенні спільних проблем та приймають участь у міжнародних організаціях. Кожна країна має основну відповідальність за забезпечення свого стійкого розвитку та вжиття ефективних заходів для зниження ризику негараздів, включаючи захист людей, інфраструктури та національних ресурсів від впливу негараздів.

Управління зменшенням ризику катастроф та природних лих на національному рівні включає в себе економічні, політичні та адміністративні

компоненти. Економічне управління включає процес прийняття рішень, що впливає на економічну діяльність у країні. Політичне управління – це процес прийняття рішень для формування стратегій, включаючи національну стратегію зниження ризику катастроф, а також планування. Адміністративне управління – це система реалізації політики чи стратегії, яка потребує наявності добре функціонуючих організацій на централізованому та місцевому рівнях [27].

Що стосується стратегії поведінки тих чи інших держав у рамках міжнародного співробітництва для боротьби з наслідками природних катастроф, то вони можуть бути визначені в рамках таких теорій міжнародних відносин, як ідеалізм та реалізм.

В рамках ідеалізму, що спирається на принципи миру та толерантності, для своєчасної та ефективної боротьби з наслідками природних катастроф важлива консолідація та інтеграція сил та засобів держав. Держава, беручи участь у міжнародному співробітництві, діє при цьому безкорисливо, а у разі природної катастрофи в іншій державі готова надати допомогу в розрахунок на отримання аналогічного відношення, коли природна катастрофа торкнеться її самої.

Згідно з реалізмом, держави діють у своїх національних інтересах і прагнуть нарощувати свої сили. Країни, які мають потужні національні системи запобігання та ліквідації наслідків природних катастроф, надають допомогу іншим країнам з урахуванням своїх національних інтересів та з метою отримання преференцій у галузі економіки та політики від держав, що постраждали.

Наступним суб'єктом, який відіграє одну з ключових ролей у галузі регулювання співробітництва щодо захисту від природних та техногенних катастроф є міжнародні організації. Саме вони є сполучною ланкою між державами та забезпечують механізми функціонування у захисті від катастроф. Вони відповідальні за розробку стратегій, стандартів, угод та координації зусиль щодо запобігання та управління природними та

техногенними катастрофами. До таких організацій можна віднести Організацію Об'єднаних Націй та її спеціалізовані агентства (наприклад, Головне управління з питань гуманітарної допомоги та Офіс з питань координації гуманітарних справ), вони грають важливу роль у координації міжнародних зусиль та розробці політики з питань захисту від катастроф природного та техногенного характеру [178].

Ще однією міжнародною організацією є Офіс ООН з координації гуманітарних питань [168]. Вона займається координацією гуманітарних дій та наданням допомоги у разі катастроф та криз. Він забезпечує узгоджену та ефективну відповідь на надзвичайні ситуації. Міжнародна Федерація товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця займається наданням допомоги постраждалим від природних лих, а також координує роботу національних товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця [95]. Рамкова конвенція ООН зі зміни клімату є конвенцією для координації дій щодо зміни клімату на міжнародному рівні. Вона сприяє міжнародному співробітництву та вжиття заходів для скорочення викидів парникових газів [175]. Міжнародний комітет Червоного Хреста і Червоного Півмісяця відповідають за забезпечення надання гуманітарної допомоги включаючи допомогу постраждалим від природних лих, надання медичної допомоги та інших невідкладних послуг [94]. Центральне управління з гуманітарних питань займається координацією гуманітарних операцій та забезпечує скоординований відгук на надзвичайні ситуації, включаючи природні лиха [46]. Ці організації співпрацюють з державами та іншими заінтересованими сторонами для розробки політик, стандартів та заходів, спрямованих на зниження ризиків та управління природними та техногенними катастрофами, проте більше детально їх розглянемо у наступних підрозділах.

До суб'єктів у сфері регулювання захисту від природних та техногенних катастроф можна також віднести міжнародні наукові та дослідницькі установи. Вони надають наукові дані, експертизу та рекомендації для формування політик, стратегій та заходів щодо скорочення

ризиків та підвищення стійкості до катастроф [20]. Вони займаються науковими дослідженнями та аналізом даних щодо природних та техногенних катастроф, саме їхні результати є основою для прийняття рішень у галузі запобігання та реагування на катастрофи. До таких можна віднести, міжнародну федерацію товариств порятунку. Вона має глобальну мережу наукових дослідників, які займаються вивченням та обміном передовими практиками в галузі гуманітарної допомоги, включаючи захист від природних та техногенних катастроф. Міжнародний союз з геодезії та геоінформатики займається та сфокусований на наукових дослідженнях у галузі геодезії, геоінформатики та геофізики, які мають застосування у моніторингу та прогнозуванні природних катастроф [98]. Міжнародна спілка геологічних наук вивчає геологічні процеси, включаючи сейсмічну активність, вулканічні виверження та інші геологічні аспекти, пов'язані з природними катастрофами [99]. Міжнародна асоціація гідрологічних наук спеціалізується на вивченні гідрологічних процесів, водних ресурсів та екстремальних погодних явищ, які часто спричиняють природні та інші лиха [89]. Зазначені організації надають наукові дослідження, публікації, конференції та експертні думки для підтримки розробки ефективних стратегій управління катастрофами та захисту від них. Їхня робота є важливою складовою частиною глобальних зусиль щодо пом'якшення наслідків природних та техногенних лих.

Нарівні з міжнародними організаціями, не менш важливими суб'єктами у сфері регулювання захисту від природних та техногенних катастроф є міжнародні громадські організації та неурядові організації, які беруть участь у наданні допомоги та розвитку гуманітарних програм в разі катастроф, а також сприяють у свідомості громадськості щодо проблем катастроф та їхніх наслідків. Вони займаються аналізом ризиків, запобіганням лихам, підтримкою постраждалих та наданням гуманітарної допомоги. До них відносяться Грінпіс, що займається екологічними питаннями, включаючи проблеми, пов'язані зі зміною клімату, що має пряме відношення до

запобігання природним катастрофам [81]. ЮНІСЕФ займається захистом прав дітей та наданням гуманітарної допомоги дітям у разі катастроф та криз [170]. Міжнародний комітет Порятунку, який надає допомогу постраждалим від катастроф у різних частинах світу, включаючи медичну допомогу, водопостачання та санітарні послуги та інші, які ми також детально розглянемо у наступних підрозділах [97]. Ці організації та багато інших беруть участь у зусиллях пом'якшення наслідків катастроф, запобіганню лих і сприянню сталому розвитку, а також активно працюють у галузі регулювання та координації зусиль із захисту від природних та техногенних катастроф.

Локальні урядові органи та організації цивільного захисту є суб'єктами, що представляють інтереси та здійснюють діяльність на рівні конкретних країн або регіонів для захисту населення та майна від катастроф. Вони відіграють ключову роль у регулюванні, координації та реагуванні на природні та техногенні катастрофи на місцевому рівні [113]. Вони відповідальні за розробку та впровадження стратегій, планів та заходів для захисту населення та інфраструктури від можливих природних та техногенних катастроф. До таких можемо віднести муніципальні управління цивільного захисту, які відповідають за координацію дій на місцевому рівні. Дані організації розробляють плани цивільного захисту, навчають населення за діями у разі лих та координують реагування та відновлення. Також служби цивільного захисту, які займаються координацією заходів у разі лиха, включаючи евакуацію, пошук та порятунок, забезпечення медичної допомоги та інших форм гуманітарної підтримки. Служби охорони здоров'я одні із дуже важливих суб'єктів у захисті населення від наслідків природних чи техногенних катастроф, вони забезпечують медичну допомогу та надають допомогу постраждалим у разі катастроф. Ці органи та організації працюють у тісній взаємодії з громадянським населенням та іншими заінтересованими сторонами для забезпечення безпеки та стійкості спільнот перед загрозами природних та техногенних лих.

В умовах глобалізації світової економіки суб'єкти ділової спільноти також стали учасниками міжнародного співробітництва для боротьби з наслідками природних катастроф. Завдяки наявності у транснаціональних компаній широкої мережі підрозділів у різних країнах світу, вони акумулюють інформацію про культуру та потреби цих держав. З урахуванням цих знань суб'єкти ділової спільноти спроможні ефективно брати участь у наданні послуг населенню постраждалих від природних катастроф держав та працівникам гуманітарних груп у проведенні навчань та гуманітарних операціях за участю іноземних збройних сил, у здійсненні консультативної роботи, а також у програмах взаємодії держави та бізнесу в галузі управління ризиками, страхування, охорони здоров'я, освіти, доступу до нових технологій, логістики та транспорту.

На нашу думку міжнародно-правове співробітництво та діяльність суб'єктів є надзвичайно важливим аспектом глобальної безпеки та сталого розвитку. Саме вище зазначені суб'єкти створюють механізми для спільних зусиль у попередженні природних та техногенних катастроф, реагуванні на них та відновленні після них. Вони сприяють обміну інформацією, технічному співробітництву, створенню стандартів та норм, і роблять це на міжнародному рівні, щоб забезпечити належну підтримку та координацію в цій важливій сфері.

2.2. Діяльність ООН з міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф

Починаючи з другої половини XX століття питаннями вдосконалення міжнародно-правового регулювання співробітництва у разі природних або техногенних катастроф активно займаються міжнародні організації. Вони взяли курс на розробку та розповсюдження норм, що передбачають безперешкодний доступ іноземного персоналу та техніки на суверенну територію для надання допомоги [117].

Основну роль у цьому регулюванні відіграє Організація Об'єднаних Націй, а також спеціалізовані органи ООН. Організація Об'єднаних Націй грає ключову роль у сприянні співробітництва між країнами та розвитку міжнародних норм і стандартів для захисту від природних та техногенних катастроф.

У відповідь на загрози виникнення природних та техногенних катастроф Організація Об'єднаних Націй адаптує та розширює свої зобов'язання щодо зменшення ризику стихійних лих і підвищення стійкості. Її доповнюють інші міжнародні, регіональні та субрегіональні організації та коаліції на тимчасовій основі. У співпраці між ООН та її партнерами у справі підтримки міжнародного миру та безпеки необхідно керуватися положеннями Глави VIII Статуту ООН. У цій галузі Рада Безпеки ООН, безперечно, як і раніше, має нести основну відповідальність і санкціонувати будь-які дії щодо забезпечення миру, включаючи й ті, що вживаються регіональними механізмами, особливо у випадках, що підпадають під дію Глави VII Статуту ООН [161].

Міжнародна стратегія ООН зі зменшення небезпеки лих передбачає в першу чергу не діяльність по ліквідації наслідків катастроф, а управління погрозами і ризиками, які можуть бути нанесені в майбутньому від виникнення тих чи інших стихійних лих. Тобто, міжнародна стратегія була спрямована на координацію діяльності урядів з метою запобігання природним катастрофам і зменшення шкоди, яку може завдати та чи інша катастрофа. Важливо вказати, що стратегія спрямована не тільки на діяльність урядів, а й громадянського суспільства, установ ООН, наукових кіл та засобів масової інформації для повної координації з метою зменшення небезпеки загроз природного характеру [6, с. 52].

Щодо діяльності ООН та її спеціалізованих структур, то виходячи з того, що однією з цілей Організації Об'єднаних Націй, як зазначено в її Статуті, є: «здійснення міжнародного співробітництва у розв'язанні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного та

гуманітарного характеру», сучасна система ООН містить у собі різноманітні спеціалізовані установи та організації, що беруть участь у діяльності щодо боротьби з катастрофами та цивільної оборони/захисту населення від наслідків надзвичайних ситуацій [161].

Для успішної співпраці необхідно враховувати багаторівневий характер взаємодії цих органів, характер цієї взаємодії та розподіл функцій та обов'язків. Глобальна система запобігання природним і техногенним катастрофам вимагає утворення міжнародно-правового полігону, що чітко регулює всі аспекти діяльності. Система спеціалізованих організацій Організації Об'єднаних Націй, а також інших міжнародних та національних організацій, здійснює комплексну, спільно узгоджену та ефективну роботу у протидії катастрофам, у сфері цивільного захисту/оборони та у наданні невідкладної гуманітарної допомоги населенню [71].

Сьогодні спеціальні установи ООН, а також система органів в інших міжнародних організаціях є головним джерелом екстреної допомоги та довгострокового сприяння, каталізатором дій урядів і гуманітарних організацій по боротьбі з катастрофами та наданню оперативної допомоги населенню, яке постраждало в надзвичайних (природного або техногенного характеру) ситуаціях.

ООН також підтримує країни та громади кількома способами, наприклад, у забезпеченні систем раннього попередження, розбудові потенціалу для ефективного управління ризиками та врахуванні ризиків стихійних лих у секторах сільського господарства, охорони здоров'я та освіти. Підтримка надається через Рамкові програми допомоги країнам ООН у розвитку забезпечити його пристосування до місцевих і національних потреб і найкраще використовувати існуючі можливості та ресурси. Дедалі більше постійних координаторів ООН виступають за зниження ризику лих через лідерство та об'єднання багатьох партнерів навколо спільного порядку денного [174].

Діяльності ООН у сфері захисту від природних та техногенних катастроф у своїй більшості націлена на надання гуманітарної допомоги. Проте ООН, зіткнулася з серйозними проблемами неефективності свого Управління з координації гуманітарних справ (ОСНА). У відповідь на дезорганізацію Організація Об'єднаних Націй запровадила новий систематичний метод надання допомоги, який намагався зменшити кількість збігів і прогалин у допомозі та сприяв багатогранному підходу до полегшення та вирішення надзвичайних ситуацій. На основі цього був введений новий метод, названий завдяки своїй багатовимірній та кооперативній структурі, який називається кластерним підходом [78, р. 13].

Основи поточної системи міжнародної гуманітарної координації були закладені резолюцією 46/182 Генеральної Асамблеї в грудні 1991 року [123]. У 2005 році відбулася велика реформа гуманітарної координації, відома як Програма гуманітарної реформи, саме вона запровадила ряд нових елементів підвищення передбачуваності, підзвітності та партнерства. Кластерний підхід був одним із цих нових елементів. Професор Бехруз Х. Н. та доцент Мануїлова К. В. надають наступне визначення кластерам, визначаючи їх наступним чином: «Кластери — це групи гуманітарних організацій, як ООН, так і поза її межами, у кожному з основних секторів гуманітарної діяльності» [2].

Метою кластерного підходу є посилення загальносистемної готовності та технічного потенціалу для реагування на гуманітарні надзвичайні ситуації, а також забезпечення чіткого керівництва та підзвітності в основних сферах гуманітарного реагування. На рівні країни він спрямований на зміцнення партнерства, а також на передбачуваність і підзвітність міжнародної гуманітарної діяльності шляхом вдосконалення пріоритетів і чіткого визначення ролей і відповідальності гуманітарних організацій.

На нашу думку, кластерний підхід ООН є важливим механізмом співробітництва, оскільки він дозволяє різним агентствам та програмам ООН працювати спільно для досягнення спільних цілей. Цей підхід відображає

потребу у збалансованому та координованому використанні ресурсів та зусиль для вирішення складних проблем. Спільна робота різних агенств ООН за класифікованими «кластерами» (наприклад, гуманітарна допомога, охорона здоров'я, освіта тощо) дозволяє краще реагувати на кризи, впевненіше діяти та досягати більш збалансованих результатів. Це також допомагає уникнути дублювання зусиль та оптимізує використання ресурсів. Функціонування та реалізація даного підходу більш детально ми розглянемо у підрозділі 2.3 на прикладах надання гуманітарної допомоги регіональними європейськими організаціями та міжнародними неурядовими організаціями.

Як ми вже зазначили, Організація Об'єднаних Націй відіграє важливу роль у міжнародно-правовому регулюванні та координації зусиль у сфері захисту від природних та техногенних катастроф. Наведемо приклади основних аспектів діяльності ООН у цій сфері.

У 2013 році Рада керівників Організації Об'єднаних Націй схвалила План дій ООН зі зменшення ризику стихійних лих для стійкості. У Плані розроблено три основні зобов'язання з діями та очікуваними результатами, спільний підхід до вимірювання впливу та прогресу, а також кроки для його реалізації. Завдяки цьому Плану ООН використовує міжнародну ініціативу щодо визначення «стійкості» як спільного результату, який включає зменшення бідності, зменшення ризику стихійних лих, стійкі засоби до існування та адаптацію до зміни клімату як невід'ємну частину сталого розвитку [177].

Управління ООН зі зменшення ризиків лих (UNISDR) є координаційним центром системи ООН зі зменшення ризиків лих і зберігачем Сендайської рамкової програми, яка підтримує країни та суспільства в її реалізації, моніторингу та огляді прогресу.

Задля зниження та запобігання природних та техногенних катастроф ООН провела глобальну програму діяльності Міжнародне Десятиріччя зменшення ризиків стихійних лих з 1990 по 1999 рр., а на початку століття проголосила Міжнародну стратегію зменшення ризиків стихійних лих.

Реалізація «стратегічної оборонної ініціативи» світового співтовариства розпочалася у 2000 році відповідно до резолюції Генеральної Асамблеї ООН 54/219 [127]. Метою є створення ефективних способів протидії природним та техногенним катастрофам на всіх рівнях (громадському, муніципальному, національному, регіональному, загальному) для зменшення людських жертв, соціальної, економічної та екологічної шкоди. Щоб цього досягти, потрібно виконати наступні завдання:

- сформувані спільне розуміння того, що зменшення ризику лих має бути невід'ємною складовою сталого розвитку;
- забезпечити прийняття державними органами зобов'язань щодо виконання спеціальних міжнародних рекомендацій;
- сприяти багатосторонньому співробітництву у сфері зменшення ризику стихійних лих та розширенню цього профілю асоціацій на всіх рівнях;
- підвищувати наукові знання про надзвичайні ситуації та їх наслідки.

Прийнята державами-членами Організації Об'єднаних Націй у 2015 році Сендайська рамкова програма щодо зменшення ризику стихійних лих була розроблена для запобігання створенню нових ризиків стихійних лих і зменшення існуючого ризику, а також втрати для життя та засобів до існування, економічні втрати та пошкодження інфраструктури. Це досягається завдяки кращому розумінню ризику стихійних лих, посиленню стійкості людей і спільнот із зосередженням уваги на тих, хто піддається найбільшому ризику, а також рішучим діям усього суспільства для забезпечення розвитку, планування та інвестицій з урахуванням ризиків.

Шлях досягнення стратегічної мети, наміченої ООН для отримання справді довгоочікуваного результату, свідчить про важливість обох документів. Відповідно до паперової концепції, це загальне підвищення культури безпеки в розумінні того, що запобігання катастрофам є складовою сталого розвитку. Такий підхід передбачає, перш за все, запобігання шкоди, спричиненої екстремальними факторами, і відображено, зокрема, у формулі

«культури попередження катастроф», запровадженій у прийнятому в Сендаї тексті. Про досить глибокий вплив імперативного попередження у суспільну свідомість переконливо свідчить той факт, що превентивна ідея тією чи іншою мірою присутня в більшості положень програмних актів. Через 5 років після запуску Міжнародної стратегії для підбиття підсумків минулого періоду та визначення довгострокової перспективи було скликано Всесвітню конференцію зі зменшення катастроф. 22 січня 2005 року цей форум Організації Об'єднаних Націй проголосив Хіогську рамкову програму дій на 2005-2015 роки [170]. За задумом авторів, це був «дорожній список», вказівки якого на найближчі 10 років слідкують за наступним очікуваним результатом: суттєве зменшення втрат від стихійних лих, а також внесок у соціальні, економічні та екологічні активи спільнот і країн. Другий Японський посібник, що керує сталим розвитком, було запропоновано державним установам як орієнтир для підвищення ефективності боротьби з катастрофами.

Документ саміту, по суті, був закликком і був заключений, як базовий для створення національних і регіональних стратегій, договорів і неправових нормативних актів суб'єктів надзвичайних ситуацій. В універсальній сфері наступна, Сендайська, рамкова програма зі зниження ризику надзвичайних ситуацій на наступні півтора десятиліття (2015-2030) була задекларована на Третій Всесвітній конференції ООН в Японії 18 березня 2015 року. Але оскільки «хіогський штурм» Міжнародної стратегії за своїм об'єктивним результатом не зменшив гостроти глобальної проблеми, то нові очікування учасників Сендайського форуму, по суті, залишилися старими: «Спираючись на Хіогську рамкову програму дій, ця Стратегія спрямована на досягнення наступного результату протягом наступних 15 років: Істотне зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій та втрат людських життів, засобів до існування та здоров'я, а також економічних, фізичних, соціальних, культурних і екологічних активів людей, підприємств, громад і країн» [28].

Важливою на нашу думку є Посада заступника Генерального секретаря з гуманітарних питань та координатора надзвичайної допомоги ООН. Це висока посада в Управлінні з координації гуманітарних питань. Заступник Генерального секретаря з гуманітарних питань та координатора надзвичайної допомоги відповідає за координацію всіх надзвичайних ситуацій, що вимагають гуманітарного втручання ООН, що включає як природні катастрофи, так і гуманітарні кризи, що сталися з вини людини. Виконуючи свої обов'язки, заступника Генерального секретаря з гуманітарних питань та координатора надзвичайної допомоги координує діяльність з надання надзвичайної допомоги на урядовому, міжурядовому та неурядовому рівнях [151].

Не менш важливою в системі ООН є Міжнародна консультативна група з питань пошуково-рятувальних операцій. Вона є міжурядовою мережею, що займається питаннями пошуково-рятувальних робіт на місцях та реагуванням на надзвичайні ситуації. Міжнародна консультативна група з питань пошуково-рятувальних операцій було створена у 1991 році за слідами ініціативи міжнародних пошуково-рятувальних команд, які прийшли у 1988 році на допомогу Вірменії, яка постраждала від землетрусу [180]. Організація Об'єднаних Націй взяла на себе функцію секретаріату Міжнародної консультативної групи з питань пошуково-рятувальних операцій для посилення міжнародної участі та координації. З того часу Міжнародна консультативна група з питань пошуково-рятувальних операцій брала участь у наданні допомоги під час землетрусів, наприклад у Індонезії у 2004 році, Гаїті у 2010 році, а також під час обвалення споруд в Ірані у 2004, Індонезії у 2009.

Діяльність Міжнародної консультативної групи з питань пошуково-рятувальних операцій визначається резолюцією Генеральної Асамблеї ООН №57/150 від 27 лютого 2003 року «Підвищення ефективності та зміцнення координації міжнародної допомоги під час проведення пошуково-рятувальних операцій у містах». Вона полягає у підвищенні ефективності

підготовки та проведенні операцій, а також взаємодії між міжнародними пошуково-рятувальними загонами, що працюють у зоні надзвичайної ситуації; у просуванні діяльності, спрямованої на вдосконалення підготовленості у сфері проведення пошуково-рятувальних робіт у країнах, найбільш схильних до стихійних лих, а також у розвитку визнаних на міжнародному рівні процедур і систем для сталої взаємодії між національними пошуково-рятувальними роботами, що працюють на міжнародній арені [126].

До Міжнародної консультативної групи з питань пошуково-рятувальних операцій входять три регіональні групи (Африка/Європа/Близький Схід, Північна і Південна Америка та Азіатсько-Тихоокеанський регіон) та Секція з підтримки польових заходів, що входить до складу Відділу аварійно-рятувальних служб Женевського відділення Управління ООН з координації. Кожна група проводить оцінку збитків та потреб, уточнює та встановлює пріоритети для запиту міжнародної допомоги, полегшує імміграційні процедури для міжнародного персоналу з надання надзвичайної допомоги, та вказує державний орган, який відповідає за координацію надання міжнародної допомоги.

Велику роль Організація Об'єднаних Націй приділяє питанням зміни клімату, як основної причини виникнення природних катастроф. Збільшення темпів глобального потепління, що призводить до змін у кліматичних умовах, таких як збільшення температури повітря та води, зміни у вітрових системах та розподілі опадів бентежить ООН та спонукає її до активної діяльності задля запобігання та боротьби з наслідками таких катастроф.

Ці зміни впливають на природу і можуть спричиняти різноманітні катастрофи, включаючи сильні стихійні лиха, повені, засухи, урагани, лісові пожежі та інші природні бідності. ООН активно працює над спільними зусиллями для зменшення впливу зміни клімату, підтримки стійкості та розвитку стратегій адаптації до цих змін. Можливі наслідки глобального потепління в майбутньому включають збільшення кількості природних

катастроф, екологічні та економічні наслідки, міжнародні конфлікти та зміни в законодавстві та політиці. Зміна клімату потребує перегляду та оновлення правових рамок для забезпечення стійкого розвитку та зменшення ризику катастроф.

Організація Об'єднаних Націй визначає аналіз зміни клімату та її впливу на катастрофи, як важливий механізм для розробки та впровадження ефективних стратегій попередження та реагування на кризи. Забезпечення виконання міжнародних зобов'язань щодо зміни клімату та вдосконалення правових рамок є критичними завданнями для забезпечення безпеки та благополуччя сучасного світу в умовах зміни клімату. Саме те, що глобальне потепління та зміна клімату є однією з основних причин виникнення природних катастроф, які ми зазначали вище, обумовлює важливість міжнародного співробітництва держав щодо боротьби з глобальним потеплінням та його наслідками. Міжнародне співробітництво повинно бути очевидним шляхом вирішення цієї колективної проблеми.

Важливим є аналіз правового аспекту зміни клімату та катастроф, що виникають через зміну клімату, його актуальність виражається у таких сферах як:

- міжнародне право: оскільки для боротьби зі зміною клімату були прийняті різні міжнародні угоди, такі як Паризька угода, яка має на меті обмежити глобальне потепління. Також з розвитком даної сфери будуть прийняті нові міжнародні угоди та удосконалені вже існуючі. Правовий аспект включає в себе міжнародні зобов'язані, що накладаються на держави стосовно зменшення викидів парникових газів і адаптації до зміни клімату;
- правові норми про відповідальність: які саме норми про відповідальність існують за дії, що призводять до зміни клімату та викликають катастрофи;
- захист прав людини: як ми вже зазначали, зміна клімату може впливати на права людини, такі як право на життя, право на житло,

право на харчування та інші. Правовий аналіз зміни клімату включає в себе оцінку того, як катастрофи, спричинені зміною клімату, можуть порушувати ці права, і як їх можна захищати через міжнародне та національне право.

Саме на ці сфери направлена діяльність Організації Об'єднаних Націй, яка визначає важливість аналізу зміни клімату як однієї з причин виникнення катастроф, особливо в правовому аспекті, в сучасному світі має велике значення для забезпечення безпеки та сталого розвитку. Зміна клімату впливає на природні явища, що призводять до катастроф, такі як повені, засухи, лісові пожежі, урагани, землетруси та інші, і має серйозні наслідки для життя та майна людей, отже є необхідним забезпеченням міжнародних та національних правових інструментів, наприклад, таких як Паризька угода, що спрямована на обмеження глобального потепління та зменшення викидів парникових газів.

До кінця 1970-х років єдиними особами, які цікавилися зміною клімату, були вчені. У 1979 році відбулася перша Всесвітня кліматична конференція, на якій було представлено ряд доповідей, які надали докази того, що діяльність людини має великий вплив на клімат. Це привернуло увагу журналістів, потім широкої громадськості і, нарешті, урядів. У 1988 році Організація Об'єднаних Націй визнала зміну клімату однією з найактуальніших глобальних змін. У цьому ж році була створена Міжурядова група експертів зі зміни клімату. Групу попросили переглянути наявні наукові дані та показати, як діяльність людини впливає на клімат.

Перша доповідь Міжурядової групи експертів зі зміни клімату, опублікована в 1990 році, підтвердила, що загроза зміни клімату є реальною і існує прямий зв'язок між діяльністю людини та процесами в глобальній атмосфері. Більшість вчених погоджуються, що ми можемо і повинні знайти способи боротьби зі зміною клімату. Це стане можливим, лише якщо країни всього світу працюватимуть разом, а найкращий спосіб зробити це – під егідою ООН.

У 1992 році країни світу на спеціальній міжнародній конференції ООН погодилися з необхідністю співпраці з питань клімату. Угода увійшла в міжнародний документ Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, який ми розглянемо нижче.

Оскільки глобальна зміна клімату ставить під загрозу виживання та розвиток людства, глобальна співпраця у боротьбі зі зміною клімату переростає в консенсус міжнародної спільноти. Протягом останніх кількох десятиліть уряди колективно зобов'язалися уповільнити глобальне потепління. Проводячи аналіз наслідків, які вже сталися, можна сказати, що успішність заходів щодо збереження клімату залежить від координованих дій та зусиль усіх зацікавлених сторін. Саме тому міжнародно-правове співробітництво у боротьбі зі зміною клімату в останні десятиліття набуває особливої актуальності. Завдяки зобов'язанням, які беруть на себе держави у сфері збереження клімату, а також відповідальності, яку держави можуть понести у разі їх порушення, можна дійсно зупинити деструктивні процеси, що впливають на зміну клімату. Таким чином, проблема зміни клімату багатогранна та багат шарова і потребує ефективної політики та правового регулювання як на національному рівні, так і на рівні глобального управління.

На перший погляд здається очевидним, що якщо ми хочемо залишити здорову планету для майбутніх поколінь, нам потрібно налаштувати свій погляд на цілісні рішення, які призведуть до довгострокової радикальної трансформації людської поведінки, способу життя, ведення бізнесу та взаємодії з нашим навколишнім середовищем. Так як, зміна клімату є критичною глобальною проблемою, яка має масштабні наслідки для всього світу, вчені та політики шукають практичні рішення для пом'якшення цих наслідків. Міжнародне співробітництво відіграє важливу роль у вирішенні даного питання, адже саме спільними зусиллям, ми можемо запобігти та подолати наслідки глобального потепління.

Міжнародна спільнота вже давно почала співпрацювати один з одним задля вирішення цих та інших глобальних проблем. Монреальський протокол щодо речовин, що руйнують озоновий шар, який був прийнятий у 1987 році та переглянутий у 1990 році, став ознакою того, що міжнародне співтовариство може об'єднатися перед виглядом спільної загрози, якщо буде доведено, що ця загроза реальна, а її потенційний вплив понесе великі наслідки. Озоновий шар необхідно захищати, так як саме він фільтрує шкідливе ультрафіолетове випромінювання, яке пов'язане зі збільшенням поширеності раку шкіри та катаракти, зниженням продуктивності сільського господарства та порушенням морських екосистем [155].

Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар - це глобальна угода про захист озонового шару Землі шляхом поступової відмови від хімічних речовин, що його руйнують. Цей план поетапної відмови охоплює як виробництво, так і споживання озоноруйнівних речовин. Озоноруйнівні речовини – це речовини, які зазвичай використовуються в таких продуктах, як холодильники, кондиціонери, вогнегасники та аерозолі. Сторони Протоколу зустрічаються раз на рік для прийняття рішень, спрямованих на забезпечення успішної реалізації угоди. На зустрічах сторони коригують або вносять поправки до Протоколу, що були прийняті раніше. Держави, що розвиваються, і розвинені держави мають однакові, але диференційовані обов'язки, але, що найважливіше, обидві групи держав мають обов'язкові, визначені у часі зобов'язання.

Протокол містить положення, що стосуються заходів контролю (стаття 2), розрахунку рівнів контролю (стаття 3), контролю торгівлі з державами, що не є сторонами (стаття 4), особливої ситуації в країнах, що розвиваються (стаття 5), звітності даних (стаття 7), невідповідність (стаття 8), технічна допомога (стаття 10), а також інші теми. Речовини, які контролюються угодою, перераховані в Додатках А (ХФУ, галони), В (інші повністю галогеновані ХФУ, чотирихлористий вуглець, метилхлороформ), С (ГХФУ), Е (бромистий метил) і F (ГФУ).

Відповідно до статті 10 Договору у 1991 році був створений Багатосторонній фонд. Він був створений для реалізації Монреальського протоколу. Метою Фонду є надання фінансової та технічної допомоги державам, що розвиваються, учасникам Монреальського протоколу, чие річне споживання та виробництво озоноруйнівних речовин на душу населення становить менше 0,3 кг. для дотримання заходів контролю за Протоколом [155].

Діяльність Багатостороннього фонду здійснюється чотирма міжнародними агенціями – Програмою ООН з навколишнього середовища (ЮНЕП), Програмою розвитку ООН (ПРООН), Організацією ООН з промислового розвитку (ЮНІДО) та Світовим банком, а також двосторонніми агенціями держав, які не підпадають під дію п'ятої статті.

Відповідальність за нагляд за діяльністю Фонду покладається на Виконавчий комітет, до складу якого входять по сім членів від країн, що діють у статті п'ятої, і країн, які не діють у рамках статті п'ятої. Комітету допомагає Секретаріат багатостороннього фонду, який знаходиться в Монреалі. З моменту заснування Багатосторонній фонд підтримував понад 8600 проектів, включаючи промислову конверсію, технічну допомогу, навчання та розвиток потенціалу на суму понад 3,9 мільярда доларів США. Під час імплементації Монреальського протоколу країни, що розвиваються, продемонстрували, що за належної допомоги вони бажають, готові та здатні бути повноправними партнерами в глобальних зусиллях із захисту навколишнього середовища. Насправді можемо зазначити, що багато країн, що розвиваються, перевищили цілі скорочення для поступової відмови від ОРВ за підтримки Багатостороннього фонду.

Монреальський протокол передбачав низку практичних, здійснених завдань, які були узгоджені на універсальному рівні. Згідно з повним і постійним впровадженням Монреальського протоколу, озоновий шар, за прогнозами, відновиться до середини цього століття. На сьогоднішній день Сторони Протоколу поступово відмовилися від ОРВ на 98% у всьому світі

порівняно з рівнем 1990 року. Оскільки більшість із цих речовин є потужними парниковими газами, Монреальський протокол також робить значний внесок у захист глобальної кліматичної системи. Згідно з повним і постійним впровадженням Монреальського протоколу, озоновий шар, за прогнозами, відновиться до середини цього століття. Якби не було цієї угоди, то руйнування озонowego шару збільшилося б у десять разів до 2050 року порівняно з поточним рівнем і призвело б до мільйонів додаткових випадків меланоми, інших видів раку та катаракти ока. За підрахунками, наприклад, Монреальський протокол щороку до 2030 року рятує близько двох мільйонів людей від раку шкіри.

Протокол успішно досягає своїх цілей і сьогодні продовжує захищати озоновий шар. Монреальський протокол виявився інноваційним та успішним, і це перший договір, який отримав загальну ратифікацію всіма країнами світу. Завдяки цій участі в усьому світі Монреальський протокол стимулював глобальні інвестиції в альтернативні технології, багато з яких розроблені компаніями США, і поставив озоновий шар, який перебував у небезпеці, на шлях відновлення. Завдяки спільним зусиллям країн усього світу озоновий шар знаходиться на шляху до відновлення [155].

Стимування небезпечної зміни клімату вимагає дуже серйозних скорочень викидів, а також використання альтернатив викопному паливу в усьому світі. Вчені попереджають, що якщо це потепління продовжуватиметься, це може призвести до екологічної катастрофи для більшої частини світу, включаючи приголомшливе підвищення рівня моря, рекордні посухи, повені та повсюдну втрату видів.

Визначною та глобальною угодою, що прямо стосується зміни клімату стала Рамкова конвенція ООН про зміну клімату, яка була підписана на Конференції Організації Об'єднаних Націй з навколишнього середовища і розвитку у 1992 році, її ратифікували більше 190 країн. Договір було створено з метою подолання глобального потепління та підготовки до його наслідків (наприклад, зміни температури та інших кліматичних явищ), які

вважаються неминучими. РКЗК ООН встановлює угоду для міжнародних зусиль, спрямованих на вирішення проблеми зміни клімату. Держави, які підписалися, визнають, що кліматична система є спільним ресурсом, на стабільність якого можуть вплинути викиди вуглекислого газу та інших парникових газів від діяльності людини. Дана Рамкова конвенція є основоположною кліматичною угодою, яка забезпечила платформу для більшості наступних міжнародних кліматичних угод. Наприклад, РКЗК ООН дала поштовх для створення Кіотського протоколу та Паризької угоди, які більш детально ми розглянемо нижче.

Сторони Рамкової конвенції проголошують мету стабілізувати концентрацію парникових газів в атмосфері на рівні, який би запобігав небезпечному антропогенному втручанню в кліматичну систему, а розвинені країни-учасниці погоджуються прийняти національну політику щодо пом'якшення наслідків зміни клімату з «метою» повернення до рівня антропогенних викидів парникових газів, який був у 1990 році. РКЗК ООН була розроблена в першу чергу як засіб для започаткування та підтримки процесу укладання майбутніх, більш детальних угод про те, як реагувати на зміну клімату.

РКЗК ООН підтримує концепцію спільної, але диференційованої відповідальності в кліматичному контексті. Це означає, що в той час, як сторони, що розвиваються, повинні сприяти пом'якшенню наслідків зміни клімату, оскільки вони мають більший потенціал для здійснення пом'якшення і більший внесок у проблему зміни клімату в результаті історичних викидів, розвинені країни повинні «взяти на себе ініціативу в боротьбі зі зміною клімату та її негативними наслідками». У Конвенції неодноразово згадується необхідність сприяння сталому економічному зростанню, особливо в країнах, що розвиваються; до країн, що розвиваються, висуваються менш суворі вимоги щодо звітності та інші вимоги, ніж до розвинених країн, а виконання зобов'язань сторонами, що розвиваються,

прямо обумовлено адекватним наданням фінансової підтримки та передачі технологій з боку сторін, що розвиваються, розвиненими країнами.

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату створила базову інституційну структуру для проведення переговорів та прийняття низки протоколів, змін та угод, пов'язаних з мандатом Конвенції, останньою з яких є Паризька угода. Конвенція заснувала Конференцію Сторін, секретаріат та допоміжні органи, які здійснюють нагляд за виконанням Конвенції та пов'язаних з нею інструментів в рамках свого мандату [107].

До основних цілей Рамкової конвенції можна віднести:

- *стабілізація концентрації парникових газів*: головна мета РКЗК ООН полягає в утриманні концентрації парникових газів у атмосфері на рівні, що убезпечує від небезпечного впливу людини на кліматичну систему;
- *зменшення викидів парникових газів*: необхідно сприяти та активно підтримувати зусилля щодо скорочення викидів парникових газів у всьому світі, враховуючи історичну відповідальність, рівень економічного розвитку та різні соціально-економічні умови різних країн;
- *адаптація до зміни клімату*: сприяння та підтримка зусиль у сфері адаптації для протистояння негативним наслідкам зміни клімату, особливо у країнах, які є вразливими або перебувають у процесі розвитку;
- *фінансова допомога та передача технологій*: необхідно активно сприяти та підтримувати фінансову допомогу та передачу технологій від розвинених країн до тих, що розвиваються, для ефективної боротьби з впливом зміни клімату та успішної адаптації до цих змін;
- *розвиток спроможності*: розвивати здатність країн, особливо тих, що перебувають у стадії розвитку, у впровадженні заходів з пристосування до зміни клімату та інтеграції їх у свої стратегії розвитку [160].

Основним досягненням Рамкової конвенції ООН про зміну клімату стало те, що саме вона ставить за мету «досягти стабілізації концентрацій парникових газів в атмосфері на такому рівні, який не допускав би

небезпечного антропогенного впливу на кліматичну систему», при цьому звертаючи увагу на рівень економічного добробуту, і не допускаючи різких перекосів, небезпечних для економіки (тобто у межах концепції сталого розвитку). Якщо звернутися до ст. 4 Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, ми бачимо встановлення так званого «принципу загальної, але диференційованої відповідальності», який полягає в наступному: саме розвинені країни, які несуть основну відповідальність за антропогенні зміни клімату, а також мають велику кількість фінансових ресурсів і можливостей у цілому, повинні відігравати провідну роль у боротьбі зі зміною клімату та його негативними наслідками, зокрема, зобов'язані передавати необхідні ресурси для впровадження нових технологій у країни, що розвиваються. При цьому в Рамковій конвенції ООН про зміну клімату не містяться положення про те, що такі обов'язки розвинених країн корелюють з правом країн, що розвиваються, надавати їм певну кількість фінансів.

У той же час Конвенція також висунула основні принципи боротьби зі зміною клімату, серед яких два принципи є найважливішими. Перший – це «Загальна, але диференційована відповідальність», насамперед з огляду на високі викиди з часів промислової революції в розвинутих країнах, які вважалися основними причинами поточної зміни клімату та повинні нести історичну відповідальність за взятє на себе лідерство у скороченні викидів, а також надати країнам, що розвиваються, фінансування, технології та підтримку в розбудові потенціалу для адаптації до зміни клімату та пом'якшення її наслідків. Другий принцип — «Сталий розвиток» — вказує на те, що економічний розвиток і викорінення бідності в країнах, що розвиваються, все ще залишаються головними пріоритетами. Таким чином, країни, що розвиваються, повинні тісно інтегрувати зусилля щодо зміни клімату зі сталим розвитком [48].

Рамкова конвенція ООН про зміну клімату установила Конференцію Сторін з метою систематичного огляду виконання угоди. Конференція сторін (КС) РКЗК ООН є найвищим органом Конвенції. Конференція сторін

розглядає виконання Конвенції та будь-яких пов'язаних заходів, прийнятих у її компетенції. Вона також приймає рішення, необхідні для сприяння ефективному виконанню Конвенції. Конвенція сторін збирається щорічно, де представники конвенції обговорюють та узгоджують глобальну кліматичну політику та спрямовані дії.

Члени Конференції сторін поділяються на два класи: Додаток I та Додаток II. До Додатку I входить 41 промислово розвинених країн та економіка. Ці сторони були в центрі переговорів щодо скорочення викидів на сьогоднішній день і отримали конкретні цілі щодо викидів згідно з Кіотським протоколом. Серед них: Австралія, Австрія, Білорусь, Бельгія, Болгарія, Канада, Хорватія, Чехія, Данія, Європейський Союз, Естонія, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Угорщина, Ісландія, Ірландія, Італія, Японія, Латвія, Ліхтенштейн, Литва, Люксембург, Монако, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Польща, Португалія, Румунія, Російська Федерація, Словаччина, Словенія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Україна, Великобританія та Сполучені Штати Америки.

Додаток II складається зі сторін Додатку I мінус країни з перехідною економікою. Сторони Додатку II мають спеціальні зобов'язання згідно з РКЗК ООН щодо сприяння розвитку систем моніторингу викидів у менш розвинених країнах та допомоги їм у адаптації до несприятливих наслідків зміни клімату. Ці зобов'язання включають передачу або фінансування придбання екологічно чистих технологій менш розвиненими країнами. Сторонами Додатку II є: Австралія, Австрія, Бельгія, Канада, Данія, Європейський Союз, Фінляндія, Франція, Німеччина, Греція, Ісландія, Італія, Японія, Люксембург, Нідерланди, Нова Зеландія, Норвегія, Португалія, Іспанія, Швеція, Швейцарія, Туреччина, Великобританія та Сполучені Штати Америки [149].

Розглянемо питання, що ж саме відбувається на Конференції сторін?

- *переговори*: основна мета конференції «Конференції сторін» полягає в обговоренні та досягненні угод щодо міжнародної політики та дій

щодо зміни клімату. Сторони обговорюють різні питання, такі як цілі скорочення викидів, заходи з адаптації, фінансова підтримка країн, що розвиваються, передача технологій та ініціативи з розбудови потенціалу. Переговори є складними і охоплюють кілька робочих груп і комітетів;

- *прийняття рішень*: наприкінці кожної конференції «Конференції сторін» сторони ухвалюють рішення, які є офіційними результатами переговорів. Ці рішення можуть мати форму протоколів, угод або резолюцій. Однією з найважливіших угод, прийнятих в рамках РКЗК ООН, є Паризька угода, яка була прийнята у 2015 році;

- *звітування та перегляд*: сторони РКЗК ООН повинні подавати регулярні звіти про свої викиди парникових газів, прогрес у досягненні своїх кліматичних цілей та зусилля з адаптації до наслідків зміни клімату. Конференція Сторін забезпечує платформу для перегляду цих звітів і оцінки спільного прогресу у боротьбі зі зміною клімату;

- *паралельні заходи та виставки*: конференції «Конференції Сторін» також включають різні додаткові заходи, виставки та семінари, організовані урядами, міжнародними організаціями, неурядовими організаціями та іншими зацікавленими сторонами. Ці заходи надають можливості для обміну знаннями, демонстрації інноваційних рішень і сприяння партнерству;

- *сегмент високого рівня*: сегмент високого рівня конференції «Конференції сторін» об'єднує голови держав, міністрів та інших високопоставлених представників урядів. Під час цього сегменту лідери виступають з промовами, окреслюють зобов'язання своїх країн і висловлюють свої погляди на глобальні кліматичні дії;

- *залучення зацікавлених сторін*: конференції «Конференції Сторін» спрямовані на те, щоб включити голоси різних зацікавлених сторін, включаючи неурядові організації, підприємства, корінні громади та молодіжні групи. Ці зацікавлені сторони мають можливість брати участь у дискусіях, представляти свої точки зору та відстоювати свої інтереси;

- *розвиток потенціалу та технічні семінари:* конференції «Конференції Сторін» часто включають заходи з розбудови потенціалу та технічні семінари для покращення розуміння проблем зміни клімату, розвитку навичок та сприяння обміну знаннями між учасниками.

На нашу думку є надзвичайно важливим для міжнародної спільноти рішення, які були прийнятні та Конференції Сторін. Далі ми більш детально зупинимось на важливих, на нашу думку, рішеннях, які позитивно вплинули на розвиток концепції попередження та захисту від такого виду катастроф.

Конференція Сторін 1. Берлін, 1995 рік. На першій конференції підписанти домовилися зустрічатися щорічно для збереження контролю над глобальним потеплінням і визнали необхідність скорочення викидів забруднюючих газів. Саме вона, на нашу думку, поклала початок в активній боротьбі з глобальним потеплінням. На вищому рівні були визначені основні початкові заходи для скорочення викидів, що є однією з основних причин глобального потепління.

Конференція Сторін 3, Кіото. 1997 рік. Прийнято Кіотський протокол із зобов'язанням скоротити викиди парникових газів у промислово розвинених країнах. Закладено основу вуглецевого ринку. На нашу думку, Кіотський протокол, відіграв важливу роль у світовому співробітництві з проблеми зміни клімату, так як він став першим міжнародним договором, що встановив зобов'язання країн-учасниць, зменшити викиди парникових газів. Також, доцільним є відзначити, що важливість Кіотського протоколу полягає в тому, що він створив механізми та стимули для країн для зменшення викидів парникових газів. Він також поклав початок глобальному обговоренню та свідомому підходу до проблеми зміни клімату. Проте, слід зазначити, що протокол мав свої обмеження, зокрема, відсутність зобов'язань для ряду країн, що призвело до певних недоліків у виконанні міжнародних цілей зменшення викидів. Зараз важливо розвивати й удосконалювати міжнародні угоди щодо зміни клімату, враховуючи накопичений досвід та нові наукові

відкриття. Так як, зобов'язання країн до спільної боротьби зі зміною клімату є критичним для забезпечення стійкого майбутнього планети.

Конференція Сторін 13. Балі, 2007 рік. Балійська дорожня карта встановлює графік переговорів щодо нової міжнародної угоди, яка має замінити Кіотський протокол і включати всі країни, а не лише розвинені. Важливість даної конвенції була націлена на заповнення прогалин у доволі успішному Кіотському протоколі. Одна з ключових вимог щодо включення всіх країн у зобов'язання зменшення викидів парникових газів є надзвичайно важливою, оскільки досить багато парникових газів виходить з нерозвинених країн. Це відображало важливість включення країн з усіх рівнів розвитку у зусилля з боротьби зі зміною клімату, оскільки викиди газів мають глобальний вплив незалежно від географічного розташування. Також вважаємо, що дорожня карта стала фундаментом для подальших обговорень та підготовки Паризької угоди 2015 року.

Конференція Сторін 15. Копенгаген, 2009 рік. Затверджено мету утримання глобального потепління нижче 2°C, і розвинені країни зобов'язуються фінансувати країни, що розвиваються, в довгостроковій перспективі. Саме це, на нашу думку є критично важливим для забезпечення стійкого майбутнього нашої планети. Коли ми перевищуємо ці межі, ми стикаємося з серйозними наслідками, такими як руйнування екосистем, загроза видам, підвищення рівня моря, зміни в розподілі опадів і багато іншого. Також зобов'язання розвинених країн фінансувати країни, що розвиваються, у довгостроковій перспективі має величезне значення. Це не лише питання справедливості, а й стратегічний крок для забезпечення глобальної стабільності. Фінансування допоможе країнам, що розвиваються, адаптуватися до зміни клімату, будувати стійкіші системи та зменшувати свій власний вплив на довкілля, сприяючи загальному зміненню на краще. На наш погляд, це не тільки питання міжнародної солідарності, але й важливий крок у створенні справедливого та стійкого світу для майбутніх поколінь. Лише спільними зусиллями розвинені та країни, які розвиваються можуть

досягти цілей зменшення впливу зміни клімату та створення життєздатного середовища для всіх.

Конференція Сторін 16. Канкун, 2010 рік. Підписано Канкунські домовленості, які формалізують зобов'язання, викладені в Копенгагені, і створено Зелений кліматичний фонд, головним чином, для кліматичних дій в країнах, що розвиваються. Створення Зеленого кліматичного фонду є важливим кроком, оскільки цей фонд призначений головним чином для підтримки кліматичних дій у країнах, що розвиваються. Це може включати фінансування проєктів з адаптації до зміни клімату, розробки відновлювальних джерел енергії, зменшення викидів та інших ініціатив, спрямованих на зменшення вразливості цих країн до кліматичних змін. Це позитивний крок у напрямку більш рівного розподілу ресурсів для боротьби зі зміною клімату, оскільки країни, що розвиваються, часто стикаються з більшими викликами в адаптації до наслідків зміни клімату, але не завжди мають необхідні фінансові ресурси для цього. Також, на нашу думку, це ще один крок до того, щоб усі країни могли приймати активну участь у зусиллях зменшення впливу на довкілля та створенні більш стійкого світу для всіх.

Конференція Сторін 17. Дурбан, 2011 рік. Цього разу всі країни погоджуються розпочати скорочення викидів, включаючи США та країни, що розвиваються (Бразилію, Китай, Індію та Південну Африку). Було вирішено провести переговори про глобальну угоду, яка б набула чинності у 2020 році. На наш погляд, саме це надає можливість країнам спільно виробити стратегію, яка буде ефективною для всіх. Така угода може стати механізмом для встановлення чітких цілей та зобов'язань кожної країни щодо скорочення викидів та впровадження зелених технологій. Це дуже позитивний сигнал для світової спільноти та показник того, що країни визнають необхідність спільних дій для захисту навколишнього середовища та створення стійкого майбутнього для всіх. Така глобальна угода може стати важливим інструментом для вирішення проблеми зміни клімату на всій планеті.

Конференція Сторін 18. Доха, 2012 рік. Вирішено продовжити дію Кіотського протоколу до 2020 року. Такі країни як США, Китай та Канада не підтримали продовження. Ми вважаємо це позитивним кроком, оскільки Кіотський протокол був першим міжнародним документом, що встановлював зобов'язання країн зменшити свої викиди парникових газів. Проте відсутність підтримки від країн, таких як США, Китай та Канада, є певним звуженням зусиль спільноти. Ці країни мають великий вплив на глобальну економіку та викиди парникових газів, тому їхнє відмовлення від підтримки може вплинути на ефективність дії протоколу та досягнення поставлених цілей. Це демонструє складність досягнення міжнародної згоди в питаннях клімату, оскільки різні країни мають різні інтереси, можливості та погляди на ефективність певних міжнародних угод. Проте важливо продовжувати діалог та зусилля залучення всіх країн для спільних зусиль у зменшенні впливу на зміну клімату, незважаючи на відмову окремих країн від підтримки.

Конференція Сторін 20. Ліма, 2014 рік. Вперше всі країни погоджуються розвивати і розділяти свої зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів. На наш погляд, це вражаючий крок вперед в глобальних зусиллях зменшення викидів парникових газів та боротьби зі зміною клімату. Факт того, що всі країни погоджуються розвивати і розділяти свої зобов'язання щодо цієї проблеми, свідчить про загальне визнання серйозності цієї ситуації та потребу спільних зусиль у розв'язанні. Це не тільки позитивний сигнал про важливість співпраці між країнами, але й підкреслює готовність прийняти відповідальність за власний внесок у збереження клімату для майбутніх поколінь. Спільні зобов'язання щодо скорочення викидів парникових газів можуть стати основою для глобальної стратегії, спрямованої на досягнення цілей зменшення впливу на зміну клімату.

Конференція Сторін 21, Париж, 2015 рік. Після 20 років переговорів одноголосно прийнято Паризьку угоду про утримання глобального потепління нижче 2°C порівняно з доіндустріальним періодом і продовження

зусиль щодо його обмеження до 1,5°C. Прийняття Паризької угоди, на наш погляд, це історична подія, що свідчить про великий прорив у міжнародних зусиллях зменшення викидів парникових газів та збереження клімату. Угода, спрямована на утримання глобального потепління нижче 2°C порівняно з доіндустріальним періодом та навіть продовження зусиль щодо його обмеження до 1,5°C, показує серйозне зобов'язання всіх країн у зменшенні впливу на зміну клімату. Ця угода встановлює чіткі цілі та зобов'язання для кожної країни зменшити викиди та спільно працювати над збереженням середовища для майбутніх поколінь. Визнання необхідності утримання глобального потепління на безпечному рівні свідчить про важливість спільних зусиль у боротьбі зі зміною клімату.

Конференція Сторін 22, Марракеш, 2016 рік. Всупереч усім очікуванням, Паризька угода набула чинності за кілька днів до Саміту, після того, як її ратифікувала більшість країн. Результат переговорів на цій зустрічі був втілений у трьох документах: Марракешській декларації дій - потужному політичному посланні на підтримку Паризької угоди в той час, коли зміни в Білому домі породжували невизначеність; Марракешському партнерстві для посилення кліматичної співпраці на період до 2020 року; і першому засіданні СМА - органу, що приймає рішення щодо Паризької угоди. Такий швидкий вступ в силу Паризької угоди та прийняття декларацій і документів на Марракешському саміті є вражаючим досягненням у зусиллях зменшення впливу на зміну клімату. Це свідчить про рішучість більшості країн у світі вирішувати цю глобальну проблему та прийняти конкретні заходи.

Створення першого засідання Спільних Механізмів з Паризької угоди (СМА) також є важливим кроком, оскільки цей орган має вирішальне значення для прийняття рішень та координації щодо реалізації угоди. Його створення свідчить про реальний початок роботи з виконання узгоджених заходів, необхідних для досягнення цілей Паризької угоди. Все це підкреслює важливість співпраці між країнами та прийняття конкретних

заходів у важливих питаннях, таких як зміна клімату, незалежно від політичних та геополітичних змін у світі.

Конференція Сторін 23, Бонн, 2017 рік. На цьому кліматичному саміті було досягнуто прогресу в роботі над Зведенням правил, що деталізує, як Паризька угода буде працювати на практиці (Паризьке зведення правил), з метою його укладення в 2018 році. Також були створені Діалоги сприяння, відомі як Діалог в Таланоа - процес, що дозволяє країнам обмінюватися досвідом і передовою практикою для досягнення цілей Угоди. Платформа Діалогу Таланоа була запущена для сприяння участі та діалогу місцевих і корінних громад. Прийнято Гендерний план дій для забезпечення ролі жінок у прийнятті рішень, пов'язаних зі зміною клімату. На нашу думку, ці правила деталізують механізми функціонування угоди на практиці та регламентують важливі аспекти, такі як звітність, відстеження прогресу, розподіл фінансування та інші.

Укладення Паризького зведення правил в 2018 році має величезне значення, оскільки це дозволить створити чітку основу для реалізації угоди та встановлення механізмів контролю за її виконанням. Це також сприятиме спрощенню процесу взаємодії між країнами та створенню стандартів звітності, які дозволять оцінювати прогрес у досягненні цілей. Паризьке зведення правил є ключовим елементом у забезпеченні ефективності та прозорості виконання угоди всіма учасниками. Його укладання створить потрібну базу для впровадження конкретних заходів та контролю за їхнім виконанням, що відображає загальну детермінованість співтовариства у боротьбі зі зміною клімату.

Конференція Сторін 24, Катовіце, 2018 рік. Трохи більше ніж за два місяці до початку саміту МГЕЗК опублікувала свій звіт, в якому проаналізувала наслідки підвищення глобальної температури на 1,5°C, що зосередило дискусію на необхідності більш термінового скорочення викидів забруднюючих речовин. Тим не менш, хоча це і було згадано, в узгоджених текстах, але не розглядалося як керівництво до дії. Тим часом діалог у

Таланоа завершився, і наступним кроком має стати перегляд кліматичних планів до 2020 року, щоб привести їх у відповідність до поставленої мети - обмеження глобального потепління. Нарешті, одна з найважливіших статей переговорів залишилася невирішеною: Стаття 6, яка дозволяє розвиток вуглецевих ринків. Враховуючи важливість цього дослідження та його результатів, його можна розглядати як важливий фактор у формуванні обговорення та прийняття рішень щодо подальших кроків у зменшенні викидів та боротьбі зі зміною клімату.

Конференція Сторін 25, Мадрид, 2019 рік. Результати конференції були невтішними, особливо в умовах термінової необхідності дій у сфері клімату. Олден Мейєр, директор зі стратегії та політики Союзу стурбованих вчених, що приймав участь у кліматичних переговорах з 1991 року, відзначив, що раніше не спостерігав майже повного розходження між вимогами науки та результатами кліматичних переговорів щодо суттєвих заходів. Натомість, Європейський Союз досяг компромісу щодо Європейської зеленої угоди, спрямованої на зниження викидів до мінімуму включно до 2050 року. Також варто зазначити, що країни, міста, підприємства та міжнародні об'єднання взяли на себе численні зобов'язання. Наприклад, Climate Ambitious Coalition налічує «73 країни, які зобов'язалися досягти нульових викидів до 2050 року, а також ще 1214 учасників (регіони, міста, підприємства, інвестори), які також взяли на себе цю мету» [32]. На наш погляд, узгодження та компроміси, які важливі для досягнення колективних цілей, можуть стати запорукою успішних заходів. Європейська зелена угода є важливим кроком у цьому напрямку, встановлюючи чіткі цілі щодо зниження викидів до мінімуму до 2050 року. Проте, якщо інші регіони та країни не приєднуються до подібних ініціатив, це може обмежити глобальну ефективність у боротьбі зі зміною клімату. Необхідно, щоб результати переговорів були більш схильними до відповідності науковим рекомендаціям і терміновості заходів. Тільки тоді колективні зусилля зможуть дійсно вплинути на зміну клімату та забезпечити стійке майбутнє для всіх.

Конференція Сторін 26, Глазго, 2021 рік. Результатами конференції є заклик країн до перегляду та посилення своїх зобов'язань щодо клімату до кінця 2022 року. Він також викликає до поетапного зменшення використання вугілля у виробництві електроенергії, відмови від неефективних субсидій та встановлення механізмів для досягнення глобальних цілей щодо адаптації. Крім того, передбачається збільшення рівня фінансування в галузі клімату та компенсації збитків і шкідливих впливів, утверджуючи конкретні процеси для досягнення цих цілей. Вважаємо, це важливий крок у напрямку здійснення більш конкретних та придатних до виконання заходів у боротьбі зі зміною клімату. Заклик до перегляду та посилення зобов'язань країн щодо клімату є важливим кроком у напрямку узгодження дій та підвищення амбіцій для досягнення глобальних цілей. Поступове зменшення використання вугілля у виробництві електроенергії та відмова від неефективних субсидій є важливими кроками для зменшення викидів та переходу до більш стійких джерел енергії. Це може сприяти зменшенню забруднення повітря та впливу на клімат, сприяючи одночасно екологічному розвитку. Ці заходи можуть стати важливими кроками у реалізації глобальних зусиль зменшення впливу на зміну клімату та сприяння стійкому розвитку, проте важливо, щоб ці заклики не залишилися тільки на папері, а були реалізовані практичними діями кожною країною для досягнення спільних цілей.

Конференція Сторін 27, Шаль-мар-Шейх, 2022 рік. Фонд, який був створений для допомоги країнам, які зазнають серйозних збитків від зміни клімату має прогрес у адаптації, проте не в необхідному масштабі чи швидкості. Скорочення викидів, які були затверджені попередніми конференціями не допомогло, тому тривала дискусія щодо прискорення енергетичного переходу, глобальна оцінка переходить від технічної до політичної та були започатковані нові важливі ініціативи в Африці. Під час конференції ключові кліматичні лідери, а також група з 350 науковців, представників корінних народів, компаній і неурядових організацій

закликали уряди віддати пріоритет Конференції ООН з біорізноманіття (COP15) та створити угоду, схожу до Паризької угоди, щоб змінити ситуацію зі втратою біорізноманіття. Це важливий висновок даної Конференції, який вказує на те, що попередні заходи, включаючи затверджені скорочення викидів, можуть бути недостатніми для вирішення проблеми зміни клімату та її наслідків для країн. Прискорення енергетичного переходу є одним із ключових аспектів у зменшенні впливу на клімат, оскільки енергетика є одним з основних джерел викидів парникових газів. Перехід до більш стійких та чистих джерел енергії може виявитися критичним для зменшення викидів та сприяння кліматичній адаптації. Започатковані важливі ініціативи в Африці свідчать про те, що країни по всьому світу розуміють необхідність активних заходів у цьому напрямку.

Наступним вагомим кроком на шляху зміни клімату є Кіотський протокол, про який ми згадували вище. Перше практичне й обов'язкове застосування РКЗК ООН було офіційно закріплено в Кіотському протоколі. У 1997 році договірні держави зустрілися в японському місті Кіото, щоб обговорити конкретне впровадження Рамкової конвенції про зміну клімату. У результаті учасники домовилися про так званий Кіотський протокол. Це була наймасштабніша екологічна угода з коли-небудь підписаних, оскільки вона мала конкретний вплив на всі сектори економіки. Після тривалого процесу ратифікації Кіотський протокол набув чинності в лютому 2005 року.

Так, Європейський Союз зобов'язався скоротити свої викиди на 8%, Японія – на 6%, а Україна – не перевищувати рівень своїх викидів у 1990 році. Сполучені Штати Америки, які мали найбільшу кількість викидів парникових газів у світі, брали активну участь у переговорах щодо Кіотського протоколу, але пізніше, у 2001 році, відмовилися його підписувати. Тож на кінець 2012 року набули чинності дві міжнародні угоди: Кліматична конвенція як міжнародний документ, що визначає загальну стратегію людства щодо боротьби зі зміною клімату, та Кіотський протокол, який встановив конкретні зобов'язання індустріально розвинутих країн,

таких як Європейський Союз, а також країни з перехідною економікою, такі як Україна.

Згідно зі статтею 3.1. Кіотського протоколу, держави, що зазначені у Додатку I загалом погодилися скоротити свої загальні обсяги викидів парникових газів щонайменше на 5% порівняно з рівнями 1990 року. Набуття чинності Кіотським протоколом ознаменувало собою перший, хоча й скромний, крок до досягнення кінцевої мети РКЗК ООН, а саме, уникнути небезпечного антропогенного втручання в кліматичну систему. Повного виконання Протоколу всіма сторонами, що його підписали, однак, буде далеко не достатньо для того, щоб зупинити загальні глобальні тенденції викидів парникових газів. Сильні сторони Кіотського протоколу - це передбачені в ньому ринкові механізми, такі як торгівля викидами, і його інституційна архітектура. Також є, однак, у Протоколі і слабке місце: його не ратифікували деякі держави, що є значними джерелами викидів парникових газів, наприклад, Сполучені Штати Америки.

У Кіотському протоколі закладено також організаційно-правові механізми, покликані сприяти вирішенню завдання скорочення викидів парникових газів. До них входять «механізм чистого розвитку», що передбачає передачу країнам, що розвиваються, сучасних енергоефективних технологій (ст. 12), спільне здійснення проектів, що дозволяють скорочувати викиди парникових газів (ст. 6), торгівля квотами на їх емісію (ст. 17) і система дотримання (ст. 18) [8].

Кіотський протокол єдиний у своєму роді міжнародний документ, який зобов'язує країни вкладати ресурси у політику та програми зі зменшення викидів парникових газів. Завдяки гнучким механізмам (чистий розвиток та спільне впровадження) було затверджено проекти зі зменшення викидів парникових газів на суму понад 1 мільярд тонн еквіваленту CO₂.

У грудні 2015 року країни зустрілися на Конференції ООН зі зміни клімату в Парижі, щоб досягти нової універсальної угоди щодо клімату, яка набула чинності з 2020 року та поширюватиметься на всі країни світу.

Готуючись до зустрічі в Парижі, уряди подали свої кліматичні зобов'язання, які називаються «національно визначеними внесками», у яких окреслено їх середньо- та довгострокові цілі щодо скорочення викидів. Мета полягає в тому, щоб обмежити глобальну середню температуру нижче 2°C порівняно з доіндустріальним рівнем. Сторони прийняли Паризьку угоду (ВООЗ) з новими амбітними цілями щодо боротьби зі зміною клімату. Цю угоду широко відзначають як історичний прорив у глобальній кліматичній політиці, оскільки це перша універсальна та юридично обов'язкова угода щодо пом'якшення кліматичних змін. Кіотський протокол є також глобальною та юридично обов'язковою кліматичною угодою, але її положення щодо пом'якшення наслідків дійсні лише для країн, перелічених у Додатку I РКЗК ООН.

На конференції сторони домовилися про міжнародно зобов'язуючу мету утримати підвищення глобальної середньої температури на рівні значно нижчому за 2°C порівняно з доіндустріальним рівнем, а також про те, що будуть докладені зусилля для обмеження підвищення температури до 1,5°C порівняно з доіндустріальним рівнем. Відповідно, в Конвенції в якості оперативної мети зазначено, що у другій половині століття має бути досягнутий баланс між антропогенними (штучними) викидами та їх скороченням за рахунок поглинання. Спеціальна доповідь Міжурядової групи експертів зі зміни клімату про глобальне потепління на 1,5°C, опублікована у 2018 році, узагальнила сучасний стан наукових знань.

В залежності від рівня економічного розвитку, на країни покладаються різні зобов'язання. Зокрема, промислово розвинені країни зобов'язуються підтримувати країни, що розвиваються, у сфері захисту клімату та адаптації до зміни клімату. Міжнародне співтовариство також має допомогти найбільш вразливим країнам впоратися зі збитками і втратами, спричиненими зміною клімату.

Паризька угода також встановлює ціль пом'якшення у статті 4.1. Температурна ціль встановлює мету Паризької угоди та встановлює 1,5°C як

довгострокову межу потепління, а стаття 4.1 призначена для втілення в життя мети температурної цілі з точки зору глобального шляху викидів на основі найкращих доступних наукових даних. Частина цілі пом'якшення наслідків полягають у досягненні піку викидів якомога швидше, швидкому скороченні після цього та досягненні нульового чистого викиду парникових газів у другій половині століття. Терміни та темпи зниження повинні бути досягнуті на основі найкращих наявних наукових даних, які відповідають довгостроковій температурній цілі.

Для досягнення поставленої мети Паризька угода закликає досягти «якнайшвидшого глобального піку викидів парникових газів» і досягти «балансу між антропогенними викидами з джерел і видаленням поглиначами парникових газів у другій половині цього століття», що означає досягнення глобальних чистих нульових викидів до другої половини століття. Ця глобальна довгострокова ціль базується на національно визначених внесках, які вимагають від усіх сторін пропонувати свої цілі та плани дій національно визначених внесків у формі «знизу вгору» під керівництвом «утримання глобального підвищення температури значно нижче 2°C і бажано до 1,5°C. Для досягнення глобальних довгострокових цілей необхідно підвищити прозорість національних дій із пом'якшення наслідків та фінансову підтримку. Водночас кожні п'ять років слід проводити глобальний огляд або підведення підсумків дій у всьому світі для оцінки колективного прогресу в реалізації угоди та довгострокових цілей, сприяння подальшому оновленню національно визначених внесків, посилення заходів та фінансової підтримки, а також скорочення та подолання розриву у викидах з довгостроковими цілями глобальної температури.

Нова міжнародна інституційна структура, створена Паризькою угодою, означає ключовий поворотний момент у моделі та філософії глобального управління. З одного боку, це являє собою безпрецедентний консенсус і спільну політичну волю в усьому світі для боротьби з «терміновою та потенційно незворотною загрозою, яку зміна клімату становить для

людського суспільства та планети». З іншого боку, Паризька угода, розробляючи механізми для заохочення країн до встановлення амбітних цілей і планів дій, а не нав'язуючи відповідальність і зобов'язання зверху вниз, демонструє перехід у мисленні від «гри з нульовою сумою» до «виграшного результату». Нова інституційна структура спрямована на стимулювання низьковуглецевих економічних перетворень у всіх країнах і сприяння координації між управлінням змінами клімату та просуванням справедливого доступу до сталого розвитку та викорінення бідності, а також досягнення подвійних переваг «розвитку» та «зменшення викидів вуглецю». Водночас наголошується на спільних діях у сфері сталого розвитку та ініціативах щодо зміни клімату, сприяючи взаємовигідній співпраці між країнами.

Доброю новиною є те, що країни по всьому світу офіційно зобов'язалися — як частина Паризької кліматичної угоди 2015 року — знизити свої викиди, встановивши нові стандарти та розробивши нову політику, щоб відповідати або навіть перевищувати ці стандарти. Не дуже хороша новина полягає в тому, що ми працюємо недостатньо швидко. Щоб уникнути найгірших наслідків зміни клімату, науковці вважають, що нам потрібно скоротити глобальні викиди вуглецю на цілих 40 відсотків до 2030 року. Щоб це сталося, світова спільнота має вжити негайних конкретних кроків: декарбонізувати виробництво електроенергії справедливим шляхом; перехід від виробництва на основі викопного палива до відновлюваних джерел енергії, таких як вітер і сонце; електрифікувати наші автомобілі та вантажівки; і максимізувати енергоефективність у наших будівлях, приладах і промисловості.

Імпульс до скорочення викидів і декарбонізації способу життя значно прискорився після Паризької угоди, яка забила тривогу щодо обмеження глобального потепління не вище ніж на 1,5°C. Уряди в усьому світі почали діяти, запроваджуючи цілі нульового викиду та декарбонізації, стимули для відновлюваної енергії, а також для чистішого транспорту та

охолодження/опалення. Компанії та інвестори також прийняли програму чистого нуля, тоді як споживачі очікують, що компанії, у яких вони купують енергію, будуть враховувати питання сталого розвитку. Масовий рух протесту, керований молодшими поколіннями, стає все більш різким, оскільки потреба в термінових діях стає все більш очевидною. Хоча протести викликали суперечки, вони також підвищили обізнаність у всьому світі.

Починаючи з 2015 року, десятки країн, включно з країнами з найбільшим обсягом викидів, взяли на себе більш рішучі зобов'язання. Наприклад, президент Байден оголосив у 2021 році, що Сполучені Штати Америки прагнуть скоротити викиди на 50-52 % порівняно з рівнем 2005 року до 2030 року, подвоївши зобов'язання колишнього президента Барака Обами. Наступного року Конгрес США схвалив законодавство, яке може наблизити країну до досягнення цієї мети. Тим часом ЄС пообіцяв скоротити викиди щонайменше на 55 % порівняно з 1990 роком до 2030 року, а Китай заявив, що має намір досягти піку викидів до 2030 року. Але середня температура у світі все одно підвищиться на 2,0 °C (3,6 °F) до 2100 року, навіть якщо країни повністю виконають свої обіцянки до 2030 року і далі.

Проте, незважаючи на вже досягнуті успіхи у галузі зміни клімату, більшість експертів стверджують, що зобов'язання країн недостатньо амбітні та не будуть виконані досить швидко, щоб обмежити підвищення глобальної температури до 1,5°C. Відповідно до Climate Action Tracker, зібраного німецькими некомерційними організаціями Climate Analytics та New Climate Institute, політика паризьких підписантів може призвести до підвищення температури на 2,7°C (4,9 °F) до 2100 року [169].

Як ми бачимо з проаналізованого матеріалу, завдяки Кіотському протоколу та Паризькій угоді країни погодилися скоротити викиди парникових газів, але кількість вуглекислого газу в атмосфері продовжує зростати, нагріваючи Землю із загрозливою швидкістю. Вчені попереджають, що якщо це потепління продовжуватиметься, це може призвести до

екологічної катастрофи для більшої частини світу, включаючи приголомшливе підвищення рівня моря, рекордні посухи, повені та повсюдну втрату видів.

Ефективне міжнародне співробітництво може допомогти світу розвиватися на шляху 2°C і адаптуватися до кліматичних змін, які вже відбуваються внаслідок минулих і поточних викидів парникових газів. Це також може допомогти країнам скористатися багатьма можливостями та перевагами, пов'язаними з переходом до економік з низьким вмістом вуглецю та стійких до зміни клімату. Міжнародна співпраця з питань зміни клімату тісно пов'язана з іншою головною проблемою людства – як досягти сталого розвитку для глобального процвітання. Сталий розвиток вимагає взаємопідтримуючих дій у трьох областях: економічній, соціальній та екологічній. І зміна клімату впливає на всі три з них.

На нашу думку діяльність ООН з міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф є надзвичайно важливою та цінною, адже вона виступає каталізатором співпраці між країнами та організаціями у галузі попередження, підготовки та реагування на природні та техногенні кризи. Її діяльність щодо розробки стандартів, укладання міжнародних угод, сприяння обміну знань та технологій, координація гуманітарної допомоги та допомага країнам в розвитку та впровадженні програм захисту від катастроф забезпечує міжнародний правопорядок.

Ми вважаємо, що Роль ООН в цій сфері особливо важлива, оскільки вона покликана об'єднувати зусилля країн та забезпечувати спільну відповідь на глобальні виклики. Її діяльність спрямована на забезпечення безпеки, стійкості та життєздатності суспільств у світлі зростаючого ризику природних та техногенних небезпек. Відповідно до рекомендацій і норм, розроблених ООН, країни можуть покращити свою готовність до катастроф, спрямувати зусилля на попередження ризику, зменшення вразливості та відповідь на надзвичайні ситуації, що є основною метою у забезпеченні безпеки людей та збереження природи для майбутніх поколінь.

2.3. Діяльність регіональних європейських організацій та міжнародних неурядових організацій з міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф

Генеральний секретар ООН Кофі Аннан у своїй доповіді «Ми, народи: роль Організації Об'єднаних Націй у XXI столітті. Порядок денний для миру» наголосив, що «держави перестали бути єдиним ініціатором рішень для численних проблем нашої невеликої планети. Що складнішою є проблема - чи то перемовини про введення заборони на наземні міни, чи то введення обмежень на викиди, що сприяють глобальному потеплінню, чи то заснування Міжнародного кримінального суду, - то частіше ми бачимо, що в пошуку консенсусних рішень разом із суверенними державами беруть участь регіональні європейські організації та міжнародні неурядові організації...» [176]. Декларація тисячоліття ООН, затверджена резолюцією 55/2 Генеральної Асамблеї від 8 вересня 2000 року, у пункті 30 закликає: «надати приватному сектору, неурядовим організаціям і громадянському суспільству загалом ширші можливості для сприяння досягненню цілей і здійсненню програм ООН» [176]. Підсумковий документ Всесвітнього саміту 2005 року наголошує на «позитивному внеску приватного сектору і громадянського суспільства, включно з неурядовими організаціями, у заохочення та здійснення програм у галузях розвитку і прав людини та [...] важливість їхньої подальшої взаємодії з урядами, Організацією Об'єднаних Націй та іншими міжнародними організаціями» [188].

Практика організації всесвітніх конференцій під егідою Організації Об'єднаних Націй підтверджує зростання кількості як неурядових організацій, що мають акредитацію для участі в цих конференціях, а також і учасників паралельних конференцій неурядових організацій. Найчіткіше це простежується на природоохоронних конференціях. За даними доповіді, підготовленої в рамках розроблення пропозицій щодо вдосконалення системи взаємовідносин між неурядовими організаціями та Організацією Об'єднаних Націй, на саміті в Стокгольмі 1972 року було акредитовано

приблизно 300 неурядових організацій, у Ріо-де-Жанейро 1992 році – 1 378, а 2002 році у Йоганнесбурзі на конференції зі сталого розвитку – 737. Однак на паралельному форумі неурядових організацій в Ріо-де-Жанейро брало участь 18 000, а в Йоганнесбурзі - 35 000 неурядових організацій [44].

Регіональні європейські організації та міжнародні неурядові організації відіграють важливу роль у міжнародно-правовому регулюванні захисту від природних та техногенних катастроф. Їх співробітництво відбувається шляхом співпраці, розробки стандартів, рекомендацій та ініціатив, спрямованих на покращення системи глобального та регіонального реагування на кризові ситуації. Далі ми детально розглянемо, які саме міжнародні організації відіграють важливу роль у захисті від природних та техногенних катастроф.

Особливою неурядовою організацією є Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста і Червоного Півмісяця і Міжнародний Комітет Червоного Хреста. Міжнародний комітет Червоного Хреста позначено як особливу, і перш за все, нейтральну організацію, яка прагне допомагати «завжди, усім і скрізь». Комітет робить це на основі семи фундаментальних принципів, а саме: гуманності, неупередженості, нейтралітету, незалежності, добровільності, єдності та універсальності. Міжнародний Комітет Червоного Хреста є незалежною організацією, заснованою в Женеві. Вона діє як нейтральний посередник у збройних конфліктах. Комітет пропонує захист хворим і пораненим, військовополоненим, переміщеним особам і цивільним особам у зонах конфлікту. Національні асоціації також підтримують Міжнародний Комітет Червоного Хреста, надаючи кошти, постачання допомоги та делегованих експертів.

У разі стихійного лиха Товариство Червоного Хреста і Червоного Півмісяця прагне до того, щоб в екстреному порядку направити свої сили на порятунок людських життів та надання допомоги постраждалим. Національні товариства, крім того, готуються до майбутніх випробувань, знижуючи вразливість людей перед можливими катастрофами.

Співпраця Червоного Хреста і Червоного Півмісяця у разі природних або техногенних катастроф починається з оцінки вразливості та потенціалу на місці, шляхом визначення та оцінки існуючих природних і техногенних загроз, вразливостей і можливостей реагування громади. Глобальний центр використовує «Оцінка вразливості та потенціалу» як інструмент, що дозволяє місцевим громадам самостійно оцінювати своє середовище з його природними загрозами та ризиками стихійних лих.

«Оцінка вразливості та потенціалу» враховує місцеві знання про небезпеки, частоту стихійних лих і будь-які попередньо встановлені структури, такі як шляхи евакуації. До процесу залучаються діючі громадські комітети. Карти небезпек використовуються для визначення зон підвищеного ризику та безпечних місць у кожній цільовій громаді [114]. Ця оцінка допомагає місцевим громадам і Товариству Червоного Хреста визначити ключові ризики. «Оцінка вразливості та потенціалу» також надає інформацію про наявні можливості для подолання цих ризиків. Наприкінці оцінки громади узгоджують спільний план дій щодо зменшення ризиків стихійних лих. Оскільки цей план дій слугуватиме орієнтиром щодо відповідних пріоритетів у сфері запобігання природних або техногенних катастроф навіть після завершення проекту, громадам надається підтримка у координації дій з відповідними державними органами, відповідальними за управління ризиками стихійних лих.

Запобігання природним або техногенним катастрофам і пом'якшення наслідків цих катастроф, які здійснюються Товариством Червоного Хреста, зосереджуються на структурних і неструктурних заходах, які здійснюються в рамках підходу, орієнтованого на громаду, і шляхом підтримки національних товариств країн, схильних до стихійних лих [134]. Структурна діяльність часто пов'язана з будівництвом стійкої до небезпеки громадської інфраструктури, наприклад, штормостійких громадських центрів, паводкових каналів і захищених від повені мостів або закріплення схилів, схильних до зсувів, шляхом сталого лісовідновлення. Неструктурні заходи стосуються

головним чином діяльності з підвищення обізнаності, наприклад, шляхом обміну технічними знаннями про небезпеку стихійного лиха та проведення лекцій зі школярами, а також до виробництва допоміжних навчальних матеріалів. Обізнаність про природні небезпеки є однією з найважливіших передумов для успішних проектів захисту від природних та техногенних катастроф.

Готовність до стихійних лих є ключовим сектором дій Товариства Червоного Хреста і Червоного Півмісяця і знову з подвійним фокусом на підходах, що орієнтовані на громаду, і розбудову потенціалу для національних товариств. Червоний Хрест дозволяє їм ефективніше реагувати на катастрофи та кризи, а також мати можливість швидше координувати дії з державними органами, відповідальними за управління катастрофами. Товариство Червоного Хреста і Червоного Півмісяця підтримує формування та навчання бригад першої допомоги та пошуково-рятувальних команд на місцевому та регіональному рівнях. Воно заохочує громади розробляти плани евакуації та організовувати навчання з евакуації через регулярні проміжки часу. Такі препарати можуть врятувати життя під час землетрусів, цунамі, повеней або тропічних штормів [80]. Створення місцевих систем раннього попередження має вирішальне значення в цьому контексті. Раннє попередження ефективно сприятиме запобіганню природним та техногенним катастрофам лише в тому випадку, якщо воно вчасно досягне груп ризику, якщо вони приймуть повідомлення та попередньо відпрацюють свою реакцію. Тому забезпечення безперервних і швидких комунікаційних ланцюгів, які охоплюють навіть віддалені громади, є першочерговим [153].

Для того, щоб гуманітарні організації могли надавати допомогу у разі стихійного лиха їм потрібна згода відповідної держави. Трапляється, що гуманітарні організації стикаються з відмовою державної влади. Але крім таких виняткових ситуацій на шляху міжнародної допомоги у разі природних катастроф часто постають бюрократичні перепони, спричинені порушенням роботи місцевих органів адміністрації. Щоб полегшити проведення

гуманітарних операцій та прояснити роль постраждалих держав та міжнародних гуманітарних структур, Міжнародна Федерація Товариств Червоного Хреста підготувала низку рекомендацій, покликаних допомогти державам покращити свою законодавчу базу з питань надзвичайних ситуацій. У 2007 році на Міжнародній конференції Червоного Хреста і Червоного Півмісяця після шести років досліджень та півтора року офіційних консультацій з державами та національними товариствами Червоного Хреста було прийнято «Посібник з внутрішньодержавного сприяння та регулювання міжнародної допомоги при надзвичайних ситуаціях та допомоги у проведенні первинних відновлень» [82].

Керівництво не є обов'язковим до застосування. Воно спирається на вже існуючі міжнародні інструменти, серед яких резолюції 46/182 (1992) [119] та 57/150 (2003) [126] Генеральної Асамблеї ООН, «Заходи щодо прискорення надання міжнародної допомоги 1977 року» [186] та «Хіогська рамкова програма дій 2005 року» [85]. Даний Посібник має надати допомогу державам, зацікавленим у вдосконаленні своєї нормативної бази до настання надзвичайної ситуації, щоб полегшити надання міжнародної допомоги.

Неурядові організації часто є партнерами в конкретних проектах. Західні уряди фінансують національні чи міжнародні неурядові організації для досягнення певних цілей, які, як вважається, не можуть бути досягнуті або з меншою ймовірністю досягнуться як формальна реакція уряду [192]. Серед відомих неурядових організацій, які активно працюють у сфері ліквідації наслідків катастроф, є *Oxfam*, *CARE* та *Médecins Sans Frontières*. Деякі організації, як голландська Червоний Хрест, *CARE* та *Cordaid* також співпрацюють на міжнародному рівні як «Партнери для стійкості» в рамках зменшення кількості катастроф, часто пов'язаних із кліматом, і складних надзвичайних ситуацій. Різні організації також співпрацюють з ООН у вищезазначеному кластерному підході, і було укладено угоди щодо координації допомоги на основі потреб у допомозі (кластер), наприклад у питній воді, їжі та житлі. Проте неурядова організація сама визначає,

наскільки вона готова співпрацювати з ООН чи іншими неурядовими організаціями. Наприклад, *Médecins Sans Frontières* дотримуються більш незалежного підходу до ООН.

Організація *Oxfam* це приватно фінансована міжнародна організація, яка надає допомогу збіднілим або постраждалим від стихійних лих громадам по всьому світу. Організація *Oxfam* була заснована в Оксфорді у 1942 році для збору коштів на харчування голодних дітей у охопленій війною Греції. Зараз це федерація з 17 організацій (Австралія, Бельгія, Канада, Франція, Німеччина, Гонконг, Індія, Ірландія, Італія, Японія, Мексика, Нідерланди, Нова Зеландія, Квебек, Іспанія, Великобританія та Сполучені Штати Америки). Організація зростала, надаючи допомогу біженцям у роки після Другої світової війни. У 1960-х роках її акцент у допомозі перемістився на допомогу в покращенні сільського господарства та виробництва продуктів харчування в бідніших країнах світу. *Oxfam* створив закордонну мережу польових директорів для управління своїми проектами допомоги, але її метою було надати робочу силу та кошти на навчання, щоб корінні народи могли навчитися собі допомагати. Велика мережа британських волонтерів допомогла зібрати місцеві кошти для таких проектів. Протягом 1970-х років дочірні організації *Oxfam* були створені в кількох країнах. Організації *Oxfam* продовжували надавати екстрену допомогу регіонам, які постраждали від посух, повеней, землетрусів та інших природних катастроф. *Oxfam* закликає знайти глобальні рішення для боротьби з бідністю та економічною нерівністю [49].

Природні та техногенні катастрофи відбуваються з кожним роком все частіше, з кожним разом ці катастрофи стають все складнішими, від них страждає більше людей по всьому світу. Зі збільшенням кількості постраждалих під час стихійних лих внаслідок збільшення кількості та наслідків стихійних лих за останні роки неурядові організації співпрацюють з урядовими організаціями та установами для надання гуманітарних послуг у разі стихійних лих. Зараз неурядові організації працюють незалежно один від

одного або співпрацюють з іншими організаціями та відіграють значну роль у наданні допомоги та послуг з відновлення. Наприклад, понад 3000 громадських організацій були залучені до надання допомоги постраждалим від землетрусу на Гаїті 2010 року. Крім того, відразу після землетрусу в Бамі 2003 року Міжнародний Комітет Червоного Хреста та інші місцеві та національні неурядові організації надали допомогу постраждалому населенню з різними можливостями, досвідом і ставленням [45].

Загалом минулі стихійні лиха продемонстрували міжнародному співтовариству готовність і щедрість держав у наданні допомоги державам, які постраждали від стихійних лих. Однак надання гуманітарної допомоги державам, які постраждали від стихійного лиха, може бути проблематичним. Оскільки на державах немає жодних міжнародно-правових зобов'язань щодо надання допомоги постраждалим від лиха, з цього потенційно може випливати, що ні міжнародна спільнота держав, ні держави, які постраждали від лиха, не мають будь-які обов'язки щодо гуманітарної допомоги у разі стихійних лих. Відсутність міжнародно-правових зобов'язань щодо реагування на стихійні лиха викликає занепокоєння, особливо коли постраждалі від стихійних лих держави затримують або перешкоджають наданню допомоги або коли міжнародне співтовариство держав неадекватно або неналежним чином надає гуманітарну допомогу. Такі ситуації виникали під час минулих операцій з надання допомоги після стихійних лих через нехтування міжнародним правом [142, с. 295].

Історично тема координації гуманітарної допомоги у разі природних або техногенних катастроф виникла в 1960-х роках. Такі великі організації, як Червоний Хрест ООН, урядові та неурядові установи намагаються запропонувати механізми та рамки для координації такої співпраці. Однак, збільшення кількості, більш ніж у десять разів за останні 30 років, неурядових організацій та міжнародних неурядових організацій, що беруть участь у ліквідації наслідків катастроф, а також відсутність стандартів регулювання посилили потребу у «загальноприйнятій» моделі, яка б

полегшила координацію діяльності та співпраці неурядових організацій. Наприклад, Брадт стверджує, що координація в секторі охорони здоров'я на місцях є нестандартною, оскільки «Організація Об'єднаних Націй, Червоний Хрест, урядові та неурядові організації розробили різні механізми для її досягнення» [43, р. 263-271].

Незважаючи на багато зусиль у сфері надання гуманітарної допомоги, координація між неурядовими організаціями була обмеженою. Існують численні дослідження проблем, з якими стикаються неурядові організації під час надання гуманітарних послуг. Тим не менш, координації між неурядовими організаціями, яка є основною проблемою для цих організацій, приділяється мало уваги. Багато систем було запропоновано для управління ресурсами під час кризи. Однак лише кілька досліджень пропонують моделі координації діяльності у відповідь на природні небезпеки. Це особливо відчутно, коли йдеться про громадські організації. Відсутність комунікації та координації між неурядовими організаціями, недостатня комунікація без чіткої політики та недостатнє знання неурядових організацій та місцевих організацій одна про одну були проблемами, згаданими менеджерами [139, с. 173 - 179].

У 1971 році було створено Бюро Координатора ООН з надання допомоги у разі стихійного лиха (UNDRO) [125]. UNDRO припинило своє існування, коли було включено до Департаменту ООН з гуманітарних питань, створеного у квітні 1992 року, нині E-XE3242 – Управління ООН з координації гуманітарних справ, роботу та значення якого ми детальніше розглянемо у підрозділі 2.4. Бюро Координатора ООН з надання допомоги у разі стихійного лиха вело активну роботу зі співпраці з організаціями системи ООН, міжнародними неурядовими організаціями (МНПО), підтримувало контакти з урядами держав-членів ООН, налагоджувало зв'язки з національними спеціалізованими установами з надзвичайних ситуацій, тісно співпрацювало з країнами-донорами, що виділяють кошти,

визначало цілі розвитку, розпоряджалося засобами цільового фонду для надання надзвичайної допомоги постраждалій країні.

Основними цілями даного органу було:

- *координація надання допомоги*: забезпечити, щоб у разі стихійного лиха чи інших ситуацій, пов'язаних із стихійним лихом, усі донорські джерела мобілізували та координували діяльність із надання екстреної допомоги для своєчасного та ефективного задоволення потреб країни, яка постраждала від стихійного лиха.

- *готовність*: допомога в підвищенні рівня планування та готовності до стихійних лих, включаючи оцінку стихійних лих і можливості управління наданням допомоги, у схильних до стихійних лих країнах, що розвиваються.

- *запобігання*: сприяти вивченню, попередженню, прогнозуванню та пом'якшенню наслідків стихійних лих шляхом застосування відповідних заходів, включаючи збір і розповсюдження інформації про наукові та технологічні розробки.

Однією з визначних організацій у сфері гуманітарної допомоги є мандат Генерального директорату Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту, він охоплює гуманітарну допомогу та цивільний захист у межах Європейського Союзу. Це два основні інструменти, що є в розпорядженні Європейського Союзу для забезпечення швидкого та ефективного надання допомоги ЄС людям, які стикаються з безпосередніми наслідками природних чи техногенних катастроф.

Мандат Генерального директорату Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту надає гуманітарну допомогу найбільш вразливим жертвам катастроф безпосередньо після настання катастрофи, а також у випадках складних і затяжних кризових ситуацій. Допомога, що надається, має на меті полегшити людські страждання і сприяти порятунку життів, збереженню людської гідності та наданню екстреної допомоги. Гуманітарна допомога Генерального директорату Європейської Комісії з

гуманітарної допомоги та цивільного захисту ґрунтується на принципах гуманності, нейтралітету, неупередженості та незалежності, та реалізується у партнерстві з міжнародними організаціями та гуманітарними неурядовим організаціям і базується на ретельній оцінці потреб [36].

Дана організація рішуче підтримує центральну та загальну координуючу роль Організації Об'єднаних Націй у сприянні узгодженому міжнародному реагуванню на гуманітарні кризи та допомагає зробити так, щоб голос ЄС був почутий на міжнародних форумах з питань гуманітарної допомоги. Вона проводить оцінку та аналіз для визначення гуманітарних потреб у постраждалих від кризи регіонах. Це передбачає оцінку тяжкості та масштабів катастроф або конфліктів, визначення найбільш нагальних потреб постраждалого населення та розробку відповідних стратегій реагування. З метою забезпечення довготривалого впливу надзвичайної допомоги на населення країн, що постраждали від кризи, Генеральний директорат Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту розробляє та впроваджує політичні рамки, що спрямовані на максимізацію впливу та результатів, у тому числі щодо узгоджених стратегій переходу до сталого розвитку.

Генеральний директорат Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту координує гуманітарну допомогу, що надається Європейським Союзом та його державами-членами. Вона забезпечує своєчасність, ефективність та результативність допомоги. Також директорат виділяє фінансування партнерським організаціям, неурядовим організаціям (НУО), агентствам ООН та іншим гуманітарним організаціям для проведення операцій з надання допомоги.

У сфері цивільного захисту Генеральний директорат Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту заохочує та сприяє співпраці між 31 державою-учасницею Механізму цивільного захисту ЄС (28 державами-членами ЄС, а також Ісландією, Норвегією та колишньою Югославською Республікою Македонія) з метою підвищення ефективності

систем запобігання та захисту від природних, техногенних та антропогенних катастроф в Європі. Щодня Генеральний директорат Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту мобілізує допомогу для людей, які її потребують. Ця допомога і сприяння є фундаментальним вираженням європейської цінності солідарності з людьми, які її потребують, схваленої і підкріпленої новими правовими основами як для гуманітарної допомоги, так і для цивільного захисту, закріпленими в Договорі про функціонування Європейського Союзу, як результат Лісабонського договору [112].

Задля зміцнення потенціалу партнерів, що залучені до надання гуманітарної допомоги Генеральний директорат Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту проводить тренінги, надає технічну експертизу та підтримку для підвищення ефективності гуманітарних операцій.

Складовою частиною Генерального директорату Європейської Комісії з гуманітарної допомоги та цивільного захисту є Європейський центр з координації механізму регулювання на кризи. Катастрофи не знають кордонів і можуть вразити одну або кілька країн одночасно без попередження [73]. Через Механізм цивільного захисту ЄС (UCPM) Європейська Комісія відіграє ключову роль у координації реагування на катастрофи в Європі та за її межами. Даний центр відстежує події по всьому світу в режимі 24/7 і забезпечує швидке розгортання екстреної допомоги після великих катастроф. Спеціалізовані команди і обладнання, такі як літаки для гасіння лісових пожеж, пошуково-рятувальні і медичні бригади, можуть бути мобілізовані в найкоротші терміни для розгортання в Європі і за її межами завдяки прямому зв'язку з органами цивільного захисту.

Після отримання запиту на допомогу через Механізм цивільного захисту Європейського Союзу Європейський центр з координації механізму регулювання на кризи діє як центр розгортання між усіма країнами-членами ЄС, країнами-учасницями, постраждалою країною та експертами з питань цивільного захисту і гуманітарних питань, координуючи надання допомоги

країнам, що постраждали від стихійних лих. Допомога надається в натуральній формі у вигляді предметів першої необхідності, експертизи, команд цивільного захисту та спеціалізованого обладнання. Також координується допомога для задоволення ключових гуманітарних потреб, включаючи продовольство, воду, санітарію, медичні бригади і польові шпиталі.

Спільний дослідницький центр є ще одним органом, який відіграє вагомий роль в регулюванні захисту від природних та техногенних катастроф. Він працює на всіх етапах управління ризиками стихійних лих, надаючи глобальну підтримку в надзвичайних ситуаціях внаслідок повеней, лісових пожеж або землетрусів [141].

Природні та антропогенні небезпеки включають посухи, повені, зсуви, лісові пожежі, землетруси, цунамі або циклони. Також можна врахувати розсіювання радіоактивних газів в атмосфері або технологічні аварії, як-от нафтові заводи чи газопроводи, пошкоджені природною небезпекою та вивільнення небезпечних матеріалів або газів. Усе це має значні соціальні, екологічні та економічні наслідки, які необхідно вимірювати, щоб ефективно підтримувати стратегії реагування та заходи пом'якшення та адаптації. Проводяться дослідження, щоб підтримати політику Європейського Союзу, пов'язану з вищезазначеними небезпеками та ширшими тенденціями у сферах зміни клімату, сталого управління природними ресурсами, води, продовольчої безпеки, зменшення ризиків стихійних лих та реагування. Наукова робота спільного дослідницького центру JRC щодо природних та антропогенних небезпек полягає у науковій підтримці на всіх етапах циклу управління кризою - від стадії готовності до запобігання, зменшення ризику стихійних лих, реагування на надзвичайні ситуації та відновлення. Таким чином дана організація підтримує стійкість Європейського Союзу до техногенних та природних катастроф шляхом:

- прогнозування майбутніх подій, щоб запобігти цим явищам або обмежити їхній вплив завдяки нашим системам раннього попередження та моніторингу;
- використовуючи наші системи та алгоритми, ми створюємо нові знання, які допомагають країнам ЄС і міжнародним партнерам підготуватися до катастроф і реагувати на них;
- проведення поглиблених досліджень, які підтримують політику ЄС – деякі приклади включають оцінку найбільш економічно ефективних заходів адаптації до повеней у Європі, того, як викиди лісових пожеж впливають на загальні викиди парникових газів у Європі (проект EDGAR) або як аналіз того, як кліматичні ризики можуть вплинути на фінансові моделі;
- надання геопросторової інформації протягом годин або днів після запиту на послугу для підтримки діяльності з управління надзвичайними ситуаціями відразу після стихійного лиха.

Механізм цивільного захисту населення під час катастроф природного чи техногенного характеру входить також до сфери управління *DG ECHO* Європейської Комісії. Офіційна назва — Генеральний директорат з питань цивільного захисту та гуманітарної допомоги в Європі. *ECHO* — це, так би мовити «торговельна назва» і вона бере свій початок з того часу, коли це був не генеральний директорат, а офіс: Гуманітарний офіс Європейської комісії — *ECHO*. Механізм цивільного захисту був створений у 2001 році та переглянутий у 2007 році рішенням Ради 2001/792/ЄС, Євроатом [56], і Рішенням Ради 2007/779/ЄС, Євроатом [58].

Крім держав-членів ЄС, Ліхтенштейн, Норвегія, Ісландія та колишня Югославська Республіка Македонія також є сторонами Механізму цивільного захисту. Рішення 2007/779/ЄС описує мету та сферу дії Механізму цивільного захисту, встановлює певні вимоги щодо готовності держав-членів і описує функціонування Механізму цивільного захисту та роль Європейської Комісії та Президентства [58]. Загальна мета механізму

цивільного захисту описана таким чином: «Загальна мета Механізму полягає у наданні, за запитом, підтримки у випадку великих надзвичайних ситуацій та сприянні покращенню координації допомоги, що надається державами-членами та Співтовариством, беручи до уваги особливі потреби ізольованих, віддалених та інших регіонів або островів Співтовариства», а також «Механізм повинен сприяти реагуванню цивільного захисту на всі види великих надзвичайних ситуацій, що виникають всередині або за межами Співтовариства, включаючи природні та техногенні катастрофи, терористичні акти, технологічні, радіологічні та екологічні аварії, в тому числі аварійне забруднення морського середовища. Допомога у сфері цивільного захисту може знадобитися у всіх цих надзвичайних ситуаціях для доповнення можливостей реагування постраждалої країни».

Через Механізм цивільного захисту держави-члени, на запит і на добровільній основі, надають (національний) потенціал у вигляді людей, досвіду, ресурсів, модулів і т. д. для допомоги в реагуванні на катастрофи. Для фінансування підготовки та впровадження Механізму цивільного захисту було створено Фінансовий інструмент цивільного захисту [57]. Він пропонує основу і встановлює умови та критерії для фінансування заходів і одержувачів, а також забезпечує нагляд і заходи для запобігання порушенням і шахрайству.

Механізм цивільного захисту складається з певного ряду структур та інструментів, що включають в себе:

- центр моніторингу та інформації (до 2013 року включно) або Європейський центр реагування на надзвичайні ситуації (після 2013 року);
- загальна система надзвичайних ситуацій та інформації (CECIS);
- модулі цивільного захисту.

Координаційний центр реагування на надзвичайні ситуації є «оперативним серцем» Механізму цивільного захисту, сполучною ланкою між постраждалою країною та країнами, які надають допомогу. Він управляється 24 години на добу Підрозділом реагування на надзвичайні

ситуації Генерального директорату з питань гуманітарної допомоги та цивільного захисту [121]. Координує доставку допомоги з питань цивільного захисту в країни, які постраждали від стихійних лих, наприклад, предметів допомоги, експертів, груп втручання та спеціального обладнання. Завдяки прямому зв'язку з національними органами цивільного захисту держав-учасниць Механізму Генеральний директорат з питань гуманітарної допомоги та цивільного захисту забезпечує швидке розгортання засобів цивільного захисту. Крім того, Генеральний директорат з питань гуманітарної допомоги та цивільного захисту надає засоби зв'язку в надзвичайних ситуаціях і інструменти моніторингу через Загальну систему зв'язку та інформації в надзвичайних ситуаціях, веб-додаток для сповіщень і сповіщень, що забезпечує обмін інформацією в реальному часі.

Кожна країна, яка постраждала від стихійного лиха, може подати запит на допомогу через Центр моніторингу та інформації. Центр моніторингу та інформації виконує три функції:

- *комунікаційний вузол*: координаційний центр з питань надзвичайних ситуацій діє як координаційний центр для обміну запитами та пропозиціями про допомогу. Координаційний центр забезпечує зв'язок між постраждалою країною та країнами, що пропонують допомогу, і надає платформу для обміну актуальною інформацією про наявні ресурси та пропоновану допомогу;
- *інформаційне забезпечення*: центр реагування на надзвичайні ситуації надає інформацію про підготовку та реагування, про загрозливі стихійні лиха («сповіщення раннього попередження», «*ERC Daily*»), про поточні надзвичайні ситуації та про втручання Механізму цивільного захисту;
- *сприяння допомозі*: центр реагування на надзвичайні ситуації сприяє європейській допомозі на двох рівнях: у штаб-квартирі МІС та на місці. Існує декілька процедур надання допомоги в межах і за межами ЄС через Механізм цивільного захисту/Центр реагування на надзвичайні

ситуації. У разі катастрофи в ЄС країни-члени вказують, яку допомогу вони можуть запропонувати. ERC функціонує як зв'язок між країною або країнами, які звертаються за допомогою, і країною або країнами, які надають допомогу. У разі катастрофи за межами Європейського Союзу, ЄС координує розгортання держав-членів.

Центр керує резервом попередньої допомоги від держав-членів ЄС та держав-учасниць, який можна негайно розгорнути. Ці країни можуть виділяти ресурси в режимі очікування катастрофи, готові до розгортання в рамках швидшої та узгодженої європейської відповіді, коли виникне потреба. Якість відповіді забезпечується шляхом встановлення критеріїв якості та процесу сертифікації. Також центр реагування на надзвичайні ситуації може виявити можливі прогалини в європейській допомозі та запропонувати, як ці прогалини можна покрити за допомогою фінансової підтримки ЄС. Згідно з Механізмом цивільного захисту ЄС, Комісія може співфінансувати операційні витрати, включаючи транспортні витрати, таким чином дозволяючи доставляти допомогу постраждалій країні протягом кількох годин із меншим бюджетним впливом на тих, хто пропонує допомогу. Об'єднання поставок до постраждалої країни підвищує ефективність європейської відповіді [68].

Загальна система надзвичайних ситуацій та інформації (CECIS), створена в контексті Рішення Ради від 23 жовтня 2001 року про створення Механізму співтовариства для сприяння посиленій співпраці в рамках надання допомоги цивільному захисту. Основними завданнями CECIS є розміщення банку даних для потенційно доступної ємності, обробка запитів і пропозицій щодо допомоги, обмін оперативною інформацією та документування повідомлень і дій у режимі онлайн (бортовий журнал) під час катастроф.

Механізм покликаний допомогти забезпечити кращий захист, насамперед людей, а також навколишнього середовища та майна, включаючи культурну спадщину, у разі великих надзвичайних ситуацій, тобто природні,

технологічні, радіологічні чи екологічні аварії, що відбуваються в межах або за межами Співтовариства, включаючи випадкове забруднення моря, як це передбачено Рішенням № 2850/2000/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 20 грудня 2000 р. про встановлення рамок співробітництва Співтовариства у сфері випадкового або навмисного забруднення моря [62].

Наступним механізмом цивільного захисту є модулі цивільного захисту, які є основою «здатності швидкого реагування» Механізму цивільного захисту. Рішення 2007/779/ЄС Ради ЄС описує це наступним чином: «модуль цивільного захисту» є «самодостатнім і автономним заздалегідь визначеним завданням і потребує орієнтованої організації можливостей держав-членів або мобільної оперативної групи держав-членів, що представляє поєднання людських і матеріальних засобів, які можуть бути описані з точки зору його здатності до втручання або завданням (завданнями), які він може виконувати [62].

Модулі будуються на добровільній основі з ресурсів однієї чи кількох держав-членів. Модулі організовані на рівні держав-членів. Приймаюча країна подає запит на розгортання до Центру реагування на надзвичайні ситуації, тим самим встановлюючи параметри для розгортання. Потім модуль (або, залежно від випадку, держава-член, яка надає допомогу) вирішує, як операції можуть відбуватися в межах цих параметрів. Іншими словами, командування залишається в руках держави-члена, яка надає допомогу. Встановлюються вимоги до здатності до розгортання модулів цивільного захисту: вони пов'язані зі швидкістю, з якою модулі цивільного захисту мають бути розгорнуті, самодостатністю та узгодженням із потребою в допомозі [58].

Кожна держава-член (або, залежно від випадку, кожен компетентний орган у всьому світі), яка постраждала від стихійного лиха та потребує допомоги для реагування, може активувати механізм захисту через Центр реагування на надзвичайні ситуації. Щойно Центр реагування на надзвичайні ситуації отримує запит, він пересилає його до «національних контактних

пунктів» держав-членів. Національні контактні пункти оцінюють, чи можуть вони надати допомогу, і інформують про це Центр реагування на надзвичайні ситуації, після чого Центр інформує постраждалу країну про доступну допомогу через Механізм цивільного захисту. Загалом, країна, що надає допомогу, і постраждала країна домовляються між собою, як організувати допомогу. Національний орган постраждалої країни контролює реагування на катастрофу; іноземні команди фактично додаються до організації реагування на катастрофи країни, яка отримує допомогу, діють під керівництвом національних органів влади та національного законодавства та працюють відповідно до національних правил і процедур.

Європейська агенція з охорони навколишнього природного середовища також відіграє важливу роль у захисті природного середовища. Вона займається створенням мережі спостереження за довкіллям. Агенція регулюється Керівною радою, що складається з представників урядів 32 держав, представника Європейської комісії та двох вчених, призначених Європейським парламентом. Агентство почало функціонувати у 1994 році. Штаб-квартира якого знаходиться у Копенгагені. До основних цілей Європейської агенції з охорони навколишнього середовища відноситься допомога Співтовариству та країнам-членам приймати обґрунтовані рішення щодо покращення навколишнього середовища, інтеграції екологічних міркувань в економічну політику та руху до сталого розвитку та координація Європейської мережі інформації та спостереження за навколишнім середовищем [72].

Азіатсько-Тихоокеанський фонд реагування на катастрофи є партнерською ініціативою, яка спрямована на координацію та підтримку заходів у сфері захисту від природних та техногенних катастроф в регіоні Азія-Тихий океан. Азіатсько-Тихоокеанський фонд об'єднує суспільство та уряди для спільної роботи над попередженням катастроф, гуманітарною допомогою та відновленням після катастроф. Фонд працює над координацією дій у разі криз та катастроф, сприяючи спільній реакції різних стейкхолдерів.

Вони допомагають узгоджувати дії громадянського суспільства, урядів та підприємств для максимально ефективної реакції на кризові ситуації. Азіатсько-Тихоокеанський фонд забезпечує гуманітарну допомогу та ресурси для надання допомоги постраждалим від природних та техногенних катастроф, що включає постачання необхідних товарів, медичних послуг та підтримку населення в екстрених ситуаціях. Також фонд активно працює над програмами попередження катастроф, наданням навчань та підготовки для населення та співробітників, щоб забезпечити максимальну готовність до катастроф. Після настання катастроф Фонд спільно з іншими організаціями працює над відновленням постраждалих областей та підтримкою населення у відновленні звичного способу життя.

На нашу думку, дана організація допомагає забезпечити безпеку та підтримку населення в надзвичайних ситуаціях, і їх робота важлива для забезпечення сталого розвитку та безпеки в регіоні Азія-Тихий океан, так як вони являють собою важливого партнера для урядів, міжнародних організацій та громадянського суспільства в управлінні кризами та реагуванні на катастрофи [37].

Отже, регіональні європейські організації та міжнародні неурядові організації відіграють ключову роль у створенні відносин між країнами та реалізації проєктів, спрямованих на покращення готовності до природних та техногенних катастроф. Вони сприяють обміну досвідом та знаннями, розробці нових методів та стратегій для зменшення ризику та забезпечення безпеки спільнот. Все це свідчить про важливість співпраці між різними рівнями організацій, у тому числі регіональними, міжнародними та неурядовими, у створенні дієвих механізмів захисту від катастроф. Ця співпраця спрямована на збереження життя, майна та навколишнього середовища та покращення стійкості суспільств зростаючого ризику.

РОЗДІЛ 3. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА СПРИЧИНЕННЯ КАТАСТРОФ ТЕХНОГЕННОГО ХАРАКТЕРУ ТА НЕПРИЙНЯТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО МІНІМІЛІЗАЦІЇ НАСЛІДКІВ КАТАСТРОФ ПРИРОДНОГО ХАРАКТЕРУ

3.1. Адаптація до наслідків природних катастроф та відповідальності за скоєння антропогенних катастроф

Сучасні дослідження підкреслюють не лише частоту та інтенсивність природних катастроф, а й те, як наслідки цих катастроф відображаються на житті людей, економіці та екосистемі. Вважаємо важливим розглянути механізми адаптації до цих катастроф, включаючи планування та превентивні заходи, які можуть зменшити ризики та зберегти людські життя. Оскільки саме адаптація до наслідків природних катастроф дозволить забезпечити нормальне функціонування життя після настання таких катастроф.

Основні дії направлені на зменшення ризику стихійних катастроф та на адаптацію до зміни клімату. Як ми вже зазначали вище, саме зміна клімату та глобальне потепління є причиною більшості природних катастроф. Саме дії щодо зменшення ризику стихійних катастроф та адаптації до зміни клімату представляють собою політику цілі, одна з яких пов'язана з поточною проблемою, тобто катастрофами, а інша – з проблемою, що виникає, це стосується зміни клімату. Хоча дані питання мають різне походження, вони значною мірою збігаються через спільний фактор погоди та клімату та подібні інструменти, які використовуються для моніторингу, аналізу та усунення несприятливих наслідків. Тому, на нашу думку, є сенс розглядати їх та впроваджувати систематично та комплексно.

Адаптація до зміни клімату та зменшення ризику стихійних лих мають спільну особливість: вони не є ізольованими секторами, а вимагають співпраці та впровадження через політику інших галузей, таких як сільське господарство, управління водними ресурсами, охорона здоров'я,

землекористування, екологія, фінанси та стратегічне планування. Також існують важливі зв'язки з іншими політичними напрямками, включаючи боротьбу з бідністю, стратегії для сталого розвитку, освіти та науку.

У минулому, ці дві галузі політики функціонували відокремлено одна від одної. Органи, що відповідали за охорону навколишнього середовища, переважно зосереджувалися на адаптації до зміни клімату, тоді як установи управління надзвичайними ситуаціями, цивільної оборони та внутрішніх справ здебільшого були залучені до зменшення ризику стихійних лих. Однак країни все частіше вбачають недоліки такого підходу, саме тому вони активно прагнуть систематично поєднувати адаптацію до зміни клімату та зменшення ризику лих, часто включаючи це як ключовий елемент у своєму стратегічному розвитку. У деяких випадках уряди навіть об'єднали обидва аспекти в новому національному законодавстві або в одному міністерстві [33].

Довгий історичний досвід впровадження заходів зі зменшення ризику катастроф може значною мірою сприяти адаптації з точки зору політики та інституційних підходів, а також технічних методів та інструментів. До них належать Хіогська рамкова програма дій, розробка законодавства, національні платформи з багатьма зацікавленими сторонами, технічні мережі та підходи до громади. Крім того, багато підходів, що розробляються для адаптації, такі як оцінка вразливості, галузеве та національне планування, розбудова потенціалу та стратегії реагування, безпосередньо підтримують зниження ризику катастроф.

Під час глобальних досліджень зміни клімату та її можливого впливу на людське суспільство в 1970-х роках було запропоновано саме запобігання зміні клімату, а дії, які мали місце як глобальні пом'якшення, обговорювалися в 1980-х роках та є актуальними і наразі. Багатомасштабні дослідження адаптації є загальновизнаними, саме тому, адаптація стала основною темою в дослідженні змін клімату [187, р. 467-469]. У Рамковій конвенції ООН про зміну клімату підкреслюється, що математико-

статистичні моделі використовуються для оцінки впливу зміни клімату в більших масштабах і в умовах адаптації та неадаптації [19]. Мета полягає в тому, щоб підкреслити проблеми ризику за наявності сценаріїв майбутніх змін клімату. Інформація про клімат стосується того, як кліматична система реагує на взаємодію між впливом людини, природними факторами та внутрішньою мінливістю. Знання про кліматичну реакцію та діапазон можливих результатів, включаючи результати з низькою ймовірністю та сильним впливом, інформують кліматичні служби — оцінку ризиків, пов'язаних із кліматом, і планування адаптації. Фізична кліматична інформація в глобальному, регіональному та місцевому масштабах розроблена на основі багатьох ліній доказів, включаючи продукти спостережень, результати кліматичних моделей і індивідуальну діагностику [183, р. 179-189].

На основі поточних основних міжнародних досліджень адаптація до зміни клімату зосереджена в основному на наступних чотирьох аспектах. Адаптивні припущення можуть бути прийняті на основі умов впливу або змін параметрів, вимірюваних за допомогою моделі сценарію зміни клімату, щоб оцінити та передбачити вплив різних адаптивних методів. Однак цей тип досліджень не проводив фактичних досліджень або перевірок адаптивності. Інший фокус зосереджений насамперед на варіантах адаптації та стратегіях спеціальних систем в умовах зміни клімату [74]. У пункті РКЗК ООН наголошується, що «кожна країна повинна взяти на себе зобов'язання застосувати відповідну адаптивність до зміни клімату та структуру, впроваджуючи ефективні стратегії реагування, щоб оцінити переваги та корисність адаптації та підтвердити найкращу стратегію» [19]. Третя увага зосереджена насамперед на відносній адаптації країн, регіонів і спільнот і виборі певних стандартів, показників і змінних для порівняльної оцінки та класифікації. Цей тип дослідження вимірюється на основі певних причинно-наслідкових зв'язків і вирішальних факторів. За допомогою деяких індикаторів, балів і процесів оцінювання це оцінює відносну адаптацію

країни, регіону та спільноти і накопичує елементи адаптивної спроможності для кожної системи для формування загальної оцінки [122, р. 175-202].

Пов'язані дослідження зосереджені насамперед на практичних стратегіях активної адаптації. На сьогоднішній день дослідження процесів адаптивної практики не є повсюдними. Існує небагато цільових досліджень, які б безпосередньо розглядали адаптивний ярлик або структуру, особливо на регіональному рівні, тоді як рівень спільноти є слабшим. Однак адаптація на цих рівнях часто є найбільш практичною та найскладнішою. Відмінності в кліматичних умовах, географічному розташуванні, системах управління, нерухомості, громадських об'єктах, доступності ресурсів, імплантації місцевих традиційних знань у процес прийняття рішень тощо – усе це впливає на адаптацію. Тим не менш, багато вчених у галузі управління ресурсами, розвитку громади, регіонального планування, безпеки харчових продуктів, безпеки засобів до існування та сталого розвитку залучені до вивчення адаптивного часу та процесу [84].

Розуміння концепції адаптивності зазнало процесу змін, включаючи потужність обробки та реакцію на коригування. Хоча ці визначення мають відповідну спрямованість, усі вони наголошують на необхідності налаштувати систему та зменшити її вразливість, задля того, що б покращити та зміцнити її здатність адаптуватися до зміни клімату. Зміст адаптації включає процес оцінки впливу стихійного лиха та раптового лиха, який включає контрзаходи проти зміни клімату для покращення процесу розробки та вдосконалення заходів для сталого регіонального розвитку. Визначення «адаптації» має багато атрибутів, включаючи два найважливіші моменти. По-перше, це просторовий масштаб адаптації, який залежить від того, хто несе відповідальність. По-друге, це природа адаптивної поведінки, незалежно від того, чи є вона спонтанною чи свідомою, запланованою чи наказовою. Перше – це, як правило, короткочасна і тактична адаптація, яка безпосередньо пов'язана з конкретною зміною клімату. Останній є більш стратегічним, довгостроковим і міжнародним. Адаптація до зміни клімату в літературі іноді

різниться в часовому та просторовому масштабах. Короткострокова адаптація є скоріше реакцією, а більш масштабна адаптація вважається очікуваною адаптацією через політику, проєкти та нещодавні плани та дії.

Адаптація до наслідків природних катастроф у правовому аспекті охоплює різноманітні правові рамки, політики та законодавство, що спрямовані на зменшення ризику, захист населення та майна від негативних наслідків природних подій. Це включає в себе:

- *законодавство щодо природних ризиків*: розвиток та впровадження правових актів, які спрямованих на зменшення ризику та підвищення відповідальності у випадку природних катастроф. Це може охоплювати нормативно-правові документи про обов'язковість створення систем попередження катастроф, планів евакуації та підготовки до надзвичайних ситуацій;
- *фінансові механізми та страхування*: розробка фінансових інструментів для захисту населення, підприємств та інфраструктури від природних ризиків. Це включає страхування від природних катастроф, створення фондів для реагування на негайні потреби під час кризи та механізмів фінансування реставрації після катастроф;
- *планування містобудування та інфраструктури*: регулювання будівництва та інфраструктурних проєктів з урахуванням природних ризиків, а також встановлення правил щодо локації та проектування для зменшення можливих наслідків катастроф;
- *міжнародна співпраця та стандартизація*: утворення міжнародних договорів, стандартів та спільних зусиль для зменшення ризику природних катастроф і відновлення після них. Міжнародна співпраця важлива для обміну найкращими практиками та ресурсами для ефективного реагування на кризи;
- *захист прав людини та соціальна справедливість*: забезпечення того, щоб адаптація до природних катастроф була проведена з

урахуванням прав людини, уникнення нерівностей у доступі до захисту та забезпечення допомоги всім потребуючим під час кризи.

Ці аспекти правового регулювання спрямовані на зменшення вразливості суспільства та інфраструктури перед природними катастрофами та забезпечення ефективного реагування у випадку їх виникнення.

Була досить велика кількість аргументів на користь правових розробок, спрямованих на сприяння адаптації до наслідків зміни клімату та природних катастроф, які виникають в наслідок зміни клімату, наприклад, шляхом захисту «кліматичних мігрантів» або заходів для зменшення ризиків, пов'язаних з «кліматичними катастрофами». Проте, адаптацію до зміни клімату та катастроф, що виникають не слід розглядати як окрему політичну чи правову сферу, а скоріше як міркування, яке має бути включене в різні політичні та правові режими, наприклад щодо зменшення ризику стихійних лих, захисту прав людини, економічного розвитку та екологічне збереження. «Закон» про адаптацію необхідний, як набір процедурних норм, спрямованих на те, щоб мета адаптації до зміни клімату розглядалася в інших галузях права, таких як зменшення ризику стихійних лих, захист прав людини, економічний розвиток і збереження навколишнього середовища [40].

На нашу думку є необхідність зосередитися на увазі щодо вдосконалення систем раннього попередження для зменшення втрат і збитків, пов'язаних із катастрофами. Хоча Сендайська програма зі зменшення ризику стихійних лих на 2015–2030 роки частково стосується раннього попередження, вона не накладає юридичних зобов'язань. Необхідність адаптації до існуючих і майбутніх наслідків зміни клімату з часом набуває дедалі більшого значення в рамках режиму, це призвело до того, що стаття 7 Паризької угоди повністю присвячена цьому аспекту кліматичного управління. Хоча в Паризькій угоді міститься значна кількість посилянь на фінансові потоки від розвинених держав до країн, що розвиваються, з метою підтримки адаптації та пом'якшення наслідків зміни клімату, накладені зобов'язання є недостатньо сильними і чіткими. Більше

того, Кіотський протокол і Паризька угода, які разом забезпечують основний механізм виконання зобов'язань в рамках Рамкової конвенції ООН про зміну клімату (РКЗК ООН) на сьогоднішній день, в основному покладаються на звітність з подальшим розглядом, і, таким чином, не передбачають жодних штрафних санкцій.

Проте відсутність покладання відповідальності є досить ваговою проблемою. Екстериторіальне застосування прав людини накладає на держави зобов'язання підтримувати раннє попередження, реагування на катастрофи та реконструкцію в інших державах. Відсутність необхідного рівня контролю з боку зовнішніх держав у державах, що постраждали від стихійних лих, значною мірою звільняє їх від відповідальності в цьому відношенні. Проте слід зазначити, що Маастрихтські принципи щодо екстериторіальних зобов'язань держав у сфері економічних, соціальних і культурних прав, які не є юридично обов'язковими, і доктрина відповідальності за захист можуть потенційно забезпечити сферу екстериторіальної відповідальності за певних обставин. Проект статей КМП про захист людей у разі катастроф також не передбачає зобов'язання підтримувати раннє попередження екстериторіально, оскільки зменшення ризику катастроф вважається внутрішньою справою кожної держави. У кращому випадку існує лише загальний обов'язок держав співпрацювати у цій сфері.

Враховуючи відсутність або недостатність обов'язкових зобов'язань в рамках Сендайської рамкової програми, РКЗК ООН/Паризької угоди та міжнародного права прав людини можна говорити про розкриття потенційних наслідків основних принципів міжнародного екологічного права. Наприклад, можна стверджувати, що держави, які зробили непропорційно великий внесок у викиди парникових газів, мають юридичне зобов'язання відповідно до принципу незаподіяння шкоди фінансово підтримувати системи раннього попередження в країнах, що розвиваються, схильних до стихійних лих. Також підкреслюється, що постійне накопичення

викидів парникових газів в атмосфері робить принцип спільної, але диференційованої відповідальності і відповідних можливостей динамічним, посилюючи зобов'язання, покладені на головні держави-емітенти. Зрештою, завдяки взаємодії з відповідними аспектами режиму зміни клімату наводяться переконливі аргументи на користь того, що його слід розглядати як все більш важливий компонент корпусу міжнародного права у сфері надзвичайних ситуацій.

Звертаючись до обов'язків держав сприяти відбудові після катастроф, пов'язаних із кліматом, слід зазначити, по-перше, як збитки, завдані державами, обліковуються в рамках міжнародного режиму зміни клімату. На Конференції сторін 21, на якій було прийнято Паризьку угоду, було вирішено, що включення посилання на збитки та пошкодження в ст. 8(1) не є підставою для відповідальності та компенсації. Тим не менш, зростає тиск на розвинені країни в рамках послідовних, нещодавніх Конференції сторін щодо подальшої інституціоналізації збитків і збитків у кліматичному режимі, в тому числі шляхом мобілізації додаткових фінансових ресурсів.

Серед перешкод у залученні держави до відповідальності за відновлення після кліматичних катастроф можна виділити два ключових аспекти. По-перше, це складність використання міжнародно-правових норм для цих цілей та встановлення точного зв'язку між діями конкретної держави та наслідками кліматичних катастроф. По-друге, важкість доведення причинно-наслідкового зв'язку між викидами даної держави та певною кліматичною катастрофою. Незважаючи на це, обговорюється можливість, що зростаюча кількість судових справ на національному рівні, що стосуються впливу викидів держави на кліматичні наслідки, може в майбутньому привести до створення загального принципу міжнародного права на підставі статті 38(1)(с) Статуту Міжнародного суду ООН.

Загалом, вважається корисним розглядати реконструкцію після кліматичної катастрофи як запобіжний захід, зокрема, відповідно до принципу «не нашкодь». Цей підхід передбачає, що фінансова допомога

відтворенню є самостійним зобов'язанням, без потреби доводити порушення обов'язків, оскільки сам акт надання фінансової допомоги є проявом виконання цих зобов'язань. Крім того, не потрібно буде демонструвати чіткий причинно-наслідковий зв'язок між викидами в одній державі та збитками в іншій [110].

Спроби покласти державну відповідальність, щодо питань антропогенних та природних катастроф на міжнародні договори повинні балансувати між двома аспектами. Відмова виконати зобов'язання за таким договором вважається міжнародно-протиправним діянням, порушенням основних міжнародних норм, що може призвести до відповідальності держави. Незважаючи на те, що багато екологічних договорів містять загальні принципи з обмеженою конкретністю, існують чіткі зобов'язання, що створюють основні вимоги за міжнародним правом. Ці зобов'язання держави зазвичай фокусуються на прийнятті та реалізації відповідних регулятивних процедур і структур для прийняття рішень.

Такий підхід до визначення відповідальності має свої переваги, оскільки акцентується на діях держави під час створення та впровадження відповідної законодавчої бази для регулювання зазначених питань. Це сприяє уникненню складнощів, пов'язаних із визначенням суб'єктивної відповідальності держави перед приватними суб'єктами всередині країни [7, с. 264-270].

Декларація Ріо втілює принцип спільної, але диференційованої відповідальності в своєму Принципі 7: «Держави повинні співпрацювати в дусі глобального партнерства для збереження, захисту та відновлення здоров'я та цілісності екосистеми Землі. З огляду на різний внесок у глобальну деградацію навколишнього середовища, держави мають спільну, але диференційовану відповідальність. Розвинені країни визнають відповідальність, яку вони несуть у міжнародному прагненні до сталого розвитку з огляду на тиск, який їхні суспільства чинять на глобальне навколишнє середовище, а також на технології та фінансові ресурси, якими

вони володіють» [128]. Декларація Ріо, як така, чітко підкреслює важливу роль, яку мають відігравати розвинені держави щодо сталого розвитку, зокрема через їхні фінансові ресурси та, очевидно, їхній минулий внесок у вирішення загальної проблеми людства. Такою загальною проблемою людства є зміна клімату та його негативні наслідки, а також техногенні катастрофи.

У той же час, питання відповідальності за антропогенні катастрофи, такі як промислові аварії, забруднення навколишнього середовища чи інші наслідки діяльності людини, стають все більш важливими. Дослідження причин, наслідків та відповідальності за ці події мають велике значення для формування політики та практичних заходів з метою запобігання подібним ситуаціям у майбутньому.

Взагалі, як ми можемо спостерігати, питання міжнародно-правової відповідальності за порушення вимог попередження антропогенних катастроф та мінімізації наслідків природних катастроф привертає велику увагу наукового співтовариства міжнародного права. Однак, в доктрині цієї галузі немає єдиного погляду чи закріпленого підходу до визначення конкретних дій або бездіяльності, що можуть спричинити міжнародно-правову відповідальність за виникнення таких катастроф [100]. Потреба у чіткій нормі міжнародного права, яка б зазначала, що порушення цієї норми ведуть до міжнародно-правової відповідальності, є актуальною для науки міжнародного права. Однак, у даний момент діє досить різноманітна інтерпретація та розуміння такої відповідальності, а конкретні дії чи бездіяльність, які можуть спричинити її виникнення, залишаються предметом дискусій та розгляду в науці міжнародного права.

Як ми вже зазначали вище, в основному техногенні катастрофи несуть транскордонний характер. Проблема, пов'язана з транскордонними збитками, що виникають через забруднювальну діяльність держави всередині та за її межами, залишається однією з основних у міжнародному екологічному праві. На пильну увагу заслуговують питання реалізації відповідальності за

транскордонні збитки. Транскордонні збитки виникають через різноманітні дії, які проводяться на території однієї держави, але виявляють негативний вплив на інші. Зазвичай, це шкода, яка перетинає кордони між державами через забруднення землі, води або повітря. В міжнародному екологічному праві цей вид шкоди часто отримує назву «міжнародна екологічна шкода». Щоб її вважали транскордонною, повинні бути виконані чотири умови:

- по-перше, шкода має бути результатом людської діяльності;
- по-друге, ця шкода має мати фізичні наслідки;
- третя умова — наявність транскордонного впливу;
- і, нарешті, збитки повинні бути значними або важливими [132].

Зазвичай транскордонні збитки пов'язані з діями, які прямо або опосередковано впливають на природні ресурси, такі як земля, вода, повітря, або загальне навколишнє середовище. Це, як правило, стосується промислової, сільськогосподарської та технологічної діяльності. Також важливий фізичний зв'язок між цією діяльністю та спричиненою нею шкодою.

Однак обов'язковою складовою транскордонного збитку є його антропогенне походження, що означає, що він має бути результатом людської діяльності. Це важливо враховувати, оскільки збитки, що стосуються більше ніж однієї країни, можуть бути наслідком не лише людських дій. Природні фактори, такі як землетруси, повені, виверження вулканів та урагани, також можуть призвести до значних втрат для суспільства на великій території. В таких випадках зазвичай не застосовують режими відповідальності. Зазвичай укладаються стандартні умови про формажорні обставини, які звільняють держави від юридичної відповідальності за подібні збитки.

З іншого боку, збитки можуть мати юридичне відношення до права або інтересів держави, таких як загальні правові норми, що мають міжнародне визнання. У сфері внутрішнього екологічного права, уряд може виступати за компенсацію шкоди на користь всього населення держави. Тому

транскордонні збитки не обмежуються лише двосторонніми відносинами чи претензіями між кількома країнами, як може вказувати їхня назва. Вони також охоплюють збитки загальної спільноти, що виникають внаслідок дій будь-якої держави або впливу джерел шкоди, які знаходяться на території будь-якої країни.

Проте, транскордонні збитки не завжди дають початок міжнародній відповідальності. Вона настає, тільки коли транскордонна шкода досягає певної міри значущості. Як у теорії, так і на практиці потреба в пороговому критерії ніколи не ставилася під сумнів, але суперечки про те, яким саме він має бути, тривали довго, поряд з обговоренням питання про те, наскільки суворими мають бути правила міжнародної відповідальності. Вочевидь, серйозність визначається з фактичних обставин конкретного випадку. У різних міжнародно-правових інструментах, що стосуються природних ресурсів та захисту навколишнього середовища, були прийняті різні критерії, що кваліфікують збитки як «серйозний», «суттєвий», «значний» та «помітний». Вони служили для того, щоб встановити пороговий критерій для застосування міжнародної відповідальності та вказати стандарт поведінки, яку уряди держав вважають за прийнятне.

Треба враховувати, що формування режимів міжнародної відповідальності за транскордонні збитки великою мірою визначається розвитком національного права та практики. Коли внутрішні (національні) екологічні стандарти однієї держави підвищуються, вона очікує, що інші країни, особливо сусідні, дотримуватимуться тієї ж моделі поведінки у спільному використанні природних ресурсів. Це пов'язано не тільки з тим, що така держава побоюється, що її частка ресурсів може бути порушена шкідливими наслідками діяльності інших держав, але також і – головне – з тим, що вона хоче, щоб інші країни надавали однакове з нею значення спільно використовуваним ресурсам.

Це не тільки пов'язано з побоюванням такої держави, що її ресурси можуть постраждати від шкідливих наслідків діяльності інших країн, але й –

це головне – з бажанням мати однакове ставлення до ресурсів, які використовуються спільно з іншими. Практика показує, що ефективний контроль за транскордонними збитками може бути забезпечений тільки в разі прийняття всіма державами загальних екологічних стандартів поведінки та узгоджених правил дій у випадку таких збитків. Останніми роками кілька факторів зробили традиційні режими міжнародної відповідальності недостатніми під час вирішення проблем транскордонних збитків. Найважливіший з них – тенденція до децентралізації та скасування державного контролю в цих галузях, яка ще більше послаблює пряму відповідальність держав у разі транскордонного збитку. Зростання уваги до питань екології засобів масової інформації та міжнародних організацій, як урядових, так і неурядових, можуть вплинути на процес прийняття рішень урядами щодо випадків транскордонних збитків, які мають міжнародне значення. У результаті процес прийняття рішень стає більш складним для національних урядів, які мають враховувати їхні екологічні наслідки всередині країни та за кордоном.

Держава може нести відповідальність за антропогенні катастрофи та транскордонні збитки навколишньому середовищу через порушення своїх зобов'язань, які закріплені у певних міжнародно-правових актах – чи то регіонального, чи універсального характеру. Вона також може бути притягнута до відповідальності, навіть якщо не порушувала положень міжнародно-правових актів, якщо спричинена шкода була результатом законних дій. Як зазначалось, більшість міжнародно-правових норм, мають декларативний характер і не накладають безпосередніх зобов'язань, порушення яких призводило б до відповідальності. Проте наразі існує сформоване правило звичаєвого міжнародного права, яке визнає принцип міжнародно-правової відповідальності держав за антропогенні катастрофи та транскордонні збитки, заподіяні навколишньому середовищу. У разі виплати компенсації держава має право стягнути відповідну суму збитків від того, хто їх заподіяв, шляхом регресу.

Слід зазначити, що імплементація відповідальності у міжнародному екологічному праві загалом має низку особливостей. Держави як суб'єкти міжнародного права несуть насамперед відповідальність за виконання міжнародно-правових екологічних зобов'язань. Це передбачає їх наділення зобов'язаннями забезпечувати дотримання екологічних норм на національному рівні, вжиття необхідних заходів та контроль за виконанням міжнародних екологічних норм суб'єктами національного права [42].

На відміну від інших сфер міжнародного права, міжнародне екологічне право акцентує не стільки відповідальність країн за свої дії, які суперечать міжнародним нормам (негативна відповідальність), але на відповідальність держав за прийняття заходів для реалізації цієї відповідальності на національному рівні (позитивна відповідальність). Така зміна фокусу має прямий вплив на способи виконання відповідальності, її форми та механізми. Перевага цього підходу може пояснюватися особливостями екологічної діяльності.

По-перше, саме суб'єкти національного права - окремі компанії чи фізичні особи - безпосередньо здійснюють діяльність, яка може бути шкідливою для навколишнього середовища. Роль держави полягає в регулюванні доступу до цієї діяльності, проведенні екологічних оцінок, контролі за проведенням робіт та навіть у притягненні до відповідальності у випадку порушень.

По-друге, міжнародні норми у сфері охорони довкілля накладають зобов'язання на державу, навіть якщо потенційно небезпечна діяльність не перетинає межі її території. Крім того, діяльність країн поза їх суверенними територіями також охоплюється міжнародним екологічним правом. У світлі того, що довкілля та біосфера єдині для всієї планети, подібне регулювання є цілком обґрунтованим.

По-третє, можна з упевненістю встановити, що основним принципом ставлення до довкілля є запобігання. З економічної точки зору відновлення навколишнього середовища не вигідне державам, оскільки потребує значних

матеріальних витрат, але при цьому не передбачає отримання швидкого результату. У зв'язку з цим запобігання заподіяння шкоди навколишньому середовищу є найбільш розумним та виправданим принципом ставлення до природи [105].

Складність відновлення природного середовища призводить до іншої важливої особливості міжнародного екологічного права: здійснення відповідальності, яка в основному відбувається на національному рівні, а не міжнародному. Ця особливість виникає з того, що наслідки антропогенних катастроф та інших видів збитків навколишньому середовищу потребують негайного реагування та сконцентрованих зусиль для уникнення подальших пошкоджень та відновлення контролю над ситуацією. Традиційні механізми притягнення країн до відповідальності за міжнародно-протиправні дії не завжди відповідають вимогам екологічних проблем, оскільки їх застосування вимагає часу, фінансових ресурсів та не завжди гарантує швидкий та ефективний результат.

Ці характеристики утворюють основу для прямого визнання відповідальності за збитки довкіллю на національному рівні. В межах внутрішньої системи держави здійснюється швидка ідентифікація джерела збитків для природи, встановлення осіб, винних у події, розрахунок величини збитків і розгляд питань компенсації. Забезпечення доступності та ефективності процесу компенсації збитків — ще одне завдання держави у сфері охорони навколишнього середовища. Держави повинні гарантувати наявність органів у національній системі юстиції, які мають компетенцію розглядати такі справи та забезпечувати доступність цих судів для всіх потерпілих осіб. Це зобов'язання є частиною звичаєвого міжнародного права і розповсюджується на осіб, які не є громадянами країни, де проводиться судовий розгляд. Громадяни чи компанії будь-якої країни, якщо їхні права та інтереси в сфері екології були порушені, можуть звернутися до суду іншої держави для отримання справедливої компенсації.

Однак існують проблеми, які виникають у встановленні відповідальності за порушення вимог, пов'язаних з уникненням антропогенних катастроф. По-перше, міжнародна екологічна шкода часто не виникає в результаті дій самої держави, а скоріше від дій чи бездіяльності приватних суб'єктів. Щоб покласти відповідальність на державу, такі дії чи бездіяльність повинні бути прямо пов'язані з державою або держава має порушити свої зобов'язання. Основна вимога уникнення значної транскордонної шкоди не є абсолютною, але передбачає вжиття відповідних заходів для її запобігання. Встановлення відсутності належної обережності з боку іншої держави становить значні зусилля, оскільки можливості різних держав у захисті навколишнього середовища і уникненні міжнародних екологічних збитків можуть бути різними.

Проблема полягає в тому, що багато антропогенних катастроф, що призводять до збитків, зазвичай є результатом взаємодії різноманітних факторів. Іноді це може бути результатом окремої події, але частіше - це наслідок кумулятивного впливу різних дій протягом тривалого часу. Отже, встановлення прямого зв'язку між причиною та наслідком може бути надзвичайно важким завданням. Особи, що постраждали від шкоди навколишньому середовищу, можуть бути різними за обсягом – від окремих осіб до цілих регіонів або груп країн. Це створює додаткову складність у визначенні відповідальності. Більшість міжнародних екологічних проблем вирішуються через переговори та угоди, які покладають зобов'язання на держави-учасниці. Однак інколи виникають ситуації, коли важко визначити, які держави мають право вимагати відповідальності одна від одної за порушення угоди, яка має значення для всіх. Це особливо актуально, коли збитки для навколишнього середовища мають глобальний характер або виходять за межі національної юрисдикції. Ідентифікація держави, яка зазнала збитків, та визначення відшкодування вимагають складних економічних, політичних та філософських розмірів.

Розглядаючи питання про відповідальність за вчинення шкоди внаслідок техногенних катастроф, важливо зазначити, що в багатьох випадках було б ефективніше запобігти збиткам, аніж вирішувати їх після факту, особливо у випадках незворотньої шкоди. У таких ситуаціях державний підхід, схоже, не може або навіть не повинен брати участь у вирішенні глобальних проблем екології [179].

Для вирішення цих питань можна покращити систему міжнародно-правової відповідальності за запобігання антропогенних катастроф та зменшення наслідків природних лих. Наприклад, важливо посилити міжнародні стандарти та угоди, які стосуються екологічної безпеки. Створення чітких механізмів для визначення відповідальності та санкцій за порушення цих стандартів, що допоможе ефективно реагувати на невиконання обов'язків. Крім того, підтримка міжнародного співробітництва, обміну інформацією та технологічними рішеннями може сприяти удосконаленню систем попередження катастроф та оперативній реакції на їх наслідки. Ініціативи з підвищення свідомості та залучення громадськості до екологічних питань також можуть відігравати важливу роль у підтримці та виконанні вимог міжнародно-правового режиму відповідальності [7].

З проведеного нами аналізу, ми бачимо, що механізм відповідальності за антропогенні катастрофи є доволі хитким, з одного боку, існують міжнародні приписи, які регулюють та встановлюють зобов'язання щодо виконання таких зобов'язань, з іншого боку, ми спостерігаємо те, що не існує чіткого міжнародного закріплення, яка саме відповідальність настає за такі дії. На нашу думку, є доцільним впровадження таких дій, які забезпечать міжнародну відповідальність за антропогенну шкоду, особливо у контексті навколишнього середовища.

Перш за все, необхідно створити міжнародні стандарти. Це можна зробити шляхом укладення угод та конвенцій, які встановлюють стандарти та правила для запобігання антропогенній шкоді та регулювання відповідальності за неї. Дані документи повинні прописувати всі фактори, які

є важливими для визначення міжнародної відповідальності. Наступним кроком необхідно доопрацювати системи компенсацій для постраждалих держав або сторін, що понесли збитки внаслідок антропогенних дій і шкоди навколишньому середовищу. Для ефективного впровадження інституту міжнародної відповідальності слід створити механізми контролю за виконанням міжнародних стандартів та узгоджених домовленостей, включаючи механізми перевірки та звітності. Створення або використання міжнародних судових органів для розгляду справ щодо порушень міжнародних стандартів та визначення відповідальності є одним з вирішальних пунктів на шляху до впровадження ефективного механізму відповідальності держав за заподіяння антропогенних катастроф. Забезпечення активної співпраці між державами, обмін даними, технологіями та найкращими практиками для попередження шкоди та ефективного реагування у разі її виникнення покращить інститут міжнародної відповідальності та допоможе ефективному її застосуванню. Саме ці елементи, на наш погляд, разом створюють механізм міжнародної відповідальності, що сприяє уникненню, зменшенню та вирішенню антропогенної шкоди та сприяє збереженню навколишнього середовища.

Природні катастрофи та людська діяльність часто призводять до серйозних наслідків для навколишнього середовища та суспільства в цілому. Адаптація до наслідків природних катастроф передбачає розвиток системи попередження, відповіді та відновлення. Це включає в себе розробку та впровадження планів евакуації, підвищення свідомості населення, покращення інфраструктури та реагування в разі надзвичайних ситуацій.

Щодо відповідальності за скоєння антропогенних катастроф, важливо розвивати міжнародні стандарти, механізми відшкодування та контролю. Збереження та захист навколишнього середовища вимагає чітких нормативів, визначення відповідальності та дієвого механізму реагування за порушення цих норм.

Загалом, ефективне управління та співпраця на міжнародному рівні важливі для адаптації до наслідків природних катастроф та мінімізації антропогенних ризиків. Це потребує спільних зусиль у сфері попередження, реагування та відновлення, а також розвитку міжнародних стандартів та механізмів відповідальності для збереження нашої планети та забезпечення її майбутньої стійкості.

3.2. Міжнародно-правова відповідальність за злочин екоциду

Повномаштабне вторгнення, яке розпочала росія на території України 24 лютого 2022 року, є винятковим випадком щодо впливу на довкілля, зокрема на водні ресурси та водну інфраструктуру. Вторгнення росії в Україну є прикладом жорстокості та безлюдності. Окрім прямих втрат цивільного населення, агресія призвела до багатьох далекосяжних порушень навколишнього середовища, які ми детально розглянемо нижче.

На відміну від конфліктів, які відбувалися раніше на територіях Глобального Півдня та в країнах з економікою, що розвивається, поточний збройний конфлікт відбувається в регіоні, який характеризується сильно модифікованим та індустріалізованим водним сектором [106]. Більшість цієї водної інфраструктури розташовано у східній та південній частинах країни, у районах інтенсивного сільськогосподарського виробництва та основних промислових видів діяльності, таких як металургія, видобуток вугілля та хімічне виробництво [144, с. 685–716].

06 червня 2023 року російські війська підірвали Каховську гідроелектростанцію в Херсонській області, про що повідомило оперативне командування Херсонської області. Генеральний секретар ООН Гутерріш назвав руйнування росією Каховської дамби «монументальною гуманітарною, економічною та екологічною катастрофою в Херсонській області України». Велике затоплення, масштабні евакуації, спустошення навколишнього середовища, знищення щойно посаджених культур. І підриг Каховської дамби додав загрози для Запорізької атомної електростанції, яка

перебуває під серйозною загрозою, — найбільшого ядерного об'єкта в Європі [136].

Те, що зробила росія з дамбою в Новій Каховці є злочином «екоциду». До наслідків злочинного руйнування Каховської ГЕС відносяться:

- руйнування та значне порушення екосистем Каховського водосховища та водойм, що впадають у нього, а також територій нижньої течії р. Дніпро, Дніпровського лиману, порушення екосистем прибережної зони Чорного моря;
- потенційна масова загибель гідробіонтів (риб, молюсків, ракоподібних, мікроорганізмів, водної рослинності) у Каховському водосховищі, що призведе до погіршення якості води внаслідок розкладання загиблих організмів;
- порушення місць проживання риби, молюсків, ракоподібних, птахів, земноводних та інших тварин, що населяють водойми та прибережні комплекси від Каховського водосховища і нижче за течією до Кінбурнського півострова;
- порушення середовища існування та потенційна втрата тварин, що мешкають на наземних територіях, які будуть затоплені. Існують значні ризики для популяції гризунів, у тому числі ендемічних та занесених до Червоної книги України;
- порушення рослинних екосистем, внаслідок осушення загине прибережна водна рослинність вище за течією дамби Каховської ГЕС, а нижче за течією – затопляться території, у тому числі непристосовані до занурення степові та лісові комплекси, що призведе до їх заболочування та знищення. Нижче за течією Дніпра зустрічаються ендемічні види, занесені до Червоної книги МСОП, яких немає більше ніде у світі;
- непередбачуване відкладення річкових наносів і еродованих матеріалів з поверхні землі;
- негативний вплив на водні об'єкти, прибережні території та частини суші трьох українських національних природних парків –

«Нижньодніпровський», «Кам'янська Січ», «Білоберіжжя Святослава», Чорноморського біосферного заповідника (який також є біосферним заповідником ЮНЕСКО), регіональний ландшафтний парк «Кінбурнська коса» та численні об'єкти природно-заповідного фонду меншої площі, а також потенційного впливу на плановані природоохоронні території. Ці території також мають статус водно-болотних угідь міжнародного значення, що охороняються згідно з Рамсарською конвенцією, і є частиною Смарагдової мережі, що охороняється згідно з Бернською конвенцією;

- спадщина України також зазнала негативних наслідків затоплення. Зокрема, під водою опинився будинок-музей видатної художниці Пелагеї (Поліни) Райко, розташований у місті Олешки. У 2008 році художник В'ячеслав Машницький створив Херсонський обласний благодійний фонд імені Райко для збереження будинку Райко. Творчою спадщиною художника є весь будинок, який наразі охороняється Законом України «Про охорону культурної спадщини».

- порушення водопостачання об'єктів Херсонської та частково Запорізької областей;

- забруднення вод річки Дніпро – первинне забруднення внаслідок змиву сміття, агрохімікатів та інших шкідливих речовин, а також затоплення та виведення з ладу систем очищення стічних вод та каналізації. За даними Міністерства охорони здоров'я [14], багато речовин можуть бути небезпечними для здоров'я на дні Каховської ГЕС. Хімічні речовини, збудники інфекційних захворювань з кладовищ, вбиралень та сміттєзвалищ можуть потрапити до колодязів та відкритих водойм на території, затопленій внаслідок вибуху гідроелектростанції. Це призводить до вторинного забруднення, спричиненого порушенням шарів опадів, де забруднюючі речовини накопичувалися десятиліттями;

- затоплення будинків, споруд, підприємств;
- втрата та знищення майна;

- загибель великої рогатої худоби, свійських тварин, тварин у зоопарках, трупи яких у спекотну погоду забруднюватимуть воду, ґрунт, повітря та створюватимуть небезпеку поширення інфекційних хвороб;
- утруднення або повна неможливість водопостачання для потреб сільського господарства південної частини Херсонської області;
- ерозія, переміщення мін та інших вибухових матеріалів, підвищення мінних ризиків;
- утруднений або неможливий забір води, необхідної для охолодження Запорізької АЕС, що створює загрозу світовій ядерній безпеці;
- зміна мезоклімату місцевості внаслідок зміни площі поверхні водойми, порушення водного балансу, збільшення відкритих площ суші;
- неможливість регулювання рівня води під час заболочування та паводків. Руйнування дамби Каховської ГЕС усуває захист об'єктів, розташованих нижче за течією, що призводить до ризику повторного затоплення територій, залежних від регулювання Каховською ГЕС [65].

Всі перераховані наслідки, які виникли унаслідок підриву Каховської ГЕС, на нашу думку можна визначити як злочин «екоциду».

Знищення дамби в Новій Каховці є порушенням міжнародного гуманітарного права згідно з Женевською конвенцією, яке можна вважати воєнним злочином. Однак, як ми бачимо, росія постійно порушує визначені цією конвенцією правила під час конфлікту в Україні. Руйнування гідроелектростанції розглядається як використання зброї масового знищення та воєнний злочин невибіркового характеру, згідно зі статтею 56 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1) 1977 року. Відповідно до статті 56 Додаткового протоколу вказується: «Установки та споруди, що містять небезпечні сили, а саме: греблі, дамби й атомні електростанції, – не повинні ставати об'єктами нападу навіть у тих випадках, коли такі об'єкти є воєнними об'єктами, якщо такий напад може викликати звільнення небезпечних сил і наступні тяжкі втрати серед цивільного

населення. Інші воєнні об'єкти, розміщені в цих установках або спорудах чи поблизу них, не повинні ставати об'єктами нападу, якщо такий напад може викликати вивільнення небезпечних сил у таких установках або спорудах та наступні тяжкі втрати серед цивільного населення» [4].

Ще одним міжнародним документом, що спрямований на захист навколишнього природного середовища в умовах збройних конфліктів є Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє природне середовище. Вона закликає до уникнення використання засобів, що можуть завдати значної шкоди екосистемам, водним ресурсам, ґрунтам та біорізноманіттю. Основні цілі цієї конвенції включають обмеження використання певних видів зброї та хімічних речовин, які можуть мати шкідливий вплив на навколишнє середовище, а також спрямовані на захист природних ресурсів в умовах воєнних конфліктів. Ця угода визнає необхідність захисту екології під час воєнних дій та спрямована на зменшення можливих екологічних наслідків від ведення війни [10].

Конвенція забороняє навмисне застосування хімічних та бактеріологічних засобів для військового чи ворожого впливу на природне середовище, які можуть стати великою небезпекою для населення, тварин, рослинності, змінити погоду, клімат, викликати повені, цунамі тощо. Крім того, всім учасникам угоди заборонено розробку технологій, здатних вплинути на динаміку, склад та структуру Землі та космічного простору. При цьому кожна держава-учасниця Конвенції зобов'язується не допомагати, не заохочувати та не спонукати будь-яку державу, групу держав або міжнародну організацію до здійснення діяльності, що суперечить положенням цього документу. Водночас Конвенція не перешкоджає використанню засобів впливу на природне середовище у мирних цілях.

Тому, як ми бачимо, росія порушила також Конвенцію про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє природне середовище завдавши глобальної шкоди екосистемі

України, а також світу. Проте на жаль відсутній належний стандарт притягнення до відповідальності за вчиння таких злочинів та порушення даної Конвенції. Порушення конвенції про захист природи в умовах війни має бути належним чином засуджене та повинно призводити до відповідальності тих, хто порушив ці міжнародні стандарти. Забезпечення дотримання конвенцій та засудження порушень є важливим для збереження природи та забезпечення мирного співіснування людей із природою, навіть у найскладніших умовах воєнних конфліктів.

Росія навмисно і нахабно порушила всі норми цивілізованого світу, вдаючись до наймерзенніших дій проти цивільного населення України та її довкілля. Всі вище перераховані наслідки вчиненого злочину росією можна визначити терміном «екоцид». В Україні екологічна відповідальність за екоцид передбачена як кримінальна відповідальність (ст. 441 Кримінального Кодексу України) – позбавлення волі на строк від восьми до п'ятнадцяти років за «масове знищення рослинного чи тваринного світу, отруєння атмосфери чи водних ресурсів, а також інші дії, які можуть спричинили екологічну катастрофу». Стаття 441 КК України визначає екоцид як: «масове знищення рослинного або тваринного світу, отруєння атмосфери або водних ресурсів, а також вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу» [12].

Під іншими діями слід розуміти дії, що охоплюють руйнівні втручання у тваринний і рослинний світ, атмосферу, водні ресурси, а також можуть зачіпати природні об'єкти, наприклад, землю та її надра, чи загалом навколишнє природне середовище, таке як руйнування озонового шару. Кожна з перелічених дій, згідно зі статтею 441 Кримінального кодексу, має потенціал спричинити екологічну катастрофу. Це важливо для відмежування цього злочину від злочинів проти довкілля, які вказанні у статтях 236-254 КК України.

Екологічна катастрофа - це особливо серйозні наслідки, які мають бути оцінені в кожному конкретному випадку з урахуванням конкретних критеріїв, таких як:

- розмір території, яка зазнала негативних змін у навколишньому середовищі;
- серйозне обмеження чи припинення можливості для життя людей, рослин або тварин на певній території;
- тривалість негативних змін у природному середовищі або їх необоротність;
- значні втрати в екологічній системі, такі як вимирання видів, зміни в циклі речовин чи інші біологічні процеси, що впливають на екосистему в цілому.

Проте в міжнародному кримінальному праві відсутнє нормативно закріплене поняття терміну «екоцид». Цей злочин включає в себе умисне завдання шкоди природному середовищу зі значними, тривалими і серйозними наслідками. Така норма визначена у Додатковому протоколі I до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 року та в Конвенції про заборону військового чи будь-якого іншого жорсткого застосування засобів впливу на природне середовище 1976 року.

Ми погоджуємося з професором Суріловою О.О., яка зазначає, що: «Злочин екоциду не входить до системи міжнародних злочинів відповідно до Статуту міжнародного кримінального суду, але провідні фахівці в сфері міжнародного права (В. Фальк, Д. Сєндс, К. Макінтош, Р. Роджес та ін.) наголошують на необхідності розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду за рахунок включення до переліку міжнародних злочинів злочину екоциду». Проявлення об'єктивної сторони злочину екоциду професор Сурілова О. О. визначає у таких формах: «масове пошкодження та руйнування екосистем шляхом масового знищення рослинного або тваринного світу або поширенням епізоотій та епіфітотій; забруднення або засмічення атмосфери, водних ресурсів, ґрунтів, невиконання вимог щодо

охорони надр; вчинення інших дій, що можуть спричинити екологічну катастрофу. Злочин здійснюється вчиненням свідомих незаконних або безглузких дій, що з високою ймовірністю призведуть до серйозного та широкого чи довготривалого збитку навколишньому середовищу» [26].

Наразі юрисдикція Міжнародного кримінального суду обмежена чотирма найсерйознішими категоріями воєнних злочинів, які хвилюють міжнародне співтовариство: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії. Погоджуємося з твердженням доцента Мануїлової К. В., що: «зважаючи на основні положення Римського Статуту Міжнародного кримінального суду під час збройних конфліктів застосовується дуже мало засобів захисту навколишнього середовища» [13].

Екоцид став би п'ятим тяжким злочином. У листопаді 2020 року, до 75-ї річниці Нюрнберзького процесу, фонд «Зупинити екоцид» створив групу юристів-міжнародників за підтримки шведських парламентарів, щоб включити екоцид до міжнародних злочинів. Ідея полягала в тому, щоб додати екоцид до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду – поряд із геноцидом, злочинами проти людяності, воєнними злочинами та злочинами агресії. Проте, на цьому етапі визнання екоциду п'ятим злочином проти людяності та внесення поправки до Римського Статуту застопорилися. Причинами цього є складність і глобальність завдання, необхідність врахування інтересів багатьох суб'єктів, різноманітність правових норм і процедур.

Як зазначає доцент Борщевська О. М.: «Виходячи з того, що екологічне право є стратегічною галуззю права, навколишнє природне середовище, зазвичай завдяки глобалізації природних ресурсів не має кордонів, проблему екоциду слід розглядати на більш потужному ієрархічному рівні – на рівні міжнародного права» [3].

Ідея створення міжнародного злочину «екоциду» не є новою концепцією, оскільки вона походить з 1970-х років. Дана ідея спочатку виникла під час війни у В'єтнамі, коли американські військові сумнозвісно

використовували «Агент Оранж», токсичний гербіцид, як засіб хімічної війни у В'єтнамі. Термін був вперше публічно використаний біологом рослин Артуром Галстоном для інкапсуляції того, що він описав як «навмисне, постійне знищення середовища, в якому люди можуть жити у спосіб, який вони вибирають» [193].

Унаслідок відсутності матеріальної та виконавчої юрисдикції кримінальних трибуналів після Другої світової війни стосовно злочинів проти довкілля, перший проект Кодексу про злочини проти миру та безпеки людства, який був розроблений у 1954 році («Проект кодексу»), не включав жодних нових злочинів, і це було визначено у Нюрнберзьких принципах. Проте тільки у 1995 році, під час процесу перегляду свого проекту Кодексу, Комісія міжнародного права взяла на себе ініціативу щодо включення злочинів проти довкілля до міжнародного кримінального права. Незважаючи на те, що екологічні злочини знайшли своє відображення в статті 26 Проекту кодексу, під час другого читання Голова Комісії міжнародного права в односторонньому порядку вирішив повністю вилучити масову деградацію навколишнього середовища як окреме положення, без будь-яких зареєстрованих обґрунтувань і, швидше за все, через тиск ядерного лобі та кількох держав. Будучи «відгалуженням» проекту Кодексу, остаточна та поточна позиція захисту навколишнього середовища залишається «далекою» від інших положень, включених до Статуту.

Римський Статут Міжнародного кримінального суду закріплює лише один екоцентричний злочин, який є статтею 8(2)(b)(iv). Стаття є кодифікація першого міжнародного екологічного воєнного злочину. З точки зору змісту даної статті, формулювання ґрунтується на екологічному воєнному злочині статті 8(2)(b)(iv) Статуту МКС, згідно з яким під час міжнародних збройних конфліктів навмисне здійснення нападу з усвідомленням того, що це спричинить, серед іншого, «широко поширена, довгострокова та серйозна шкода природному середовищу, яка була б явно надмірною по відношенню до конкретної та прямої загальної очікуваної воєнної переваги», карається.

По суті, пропозиція поширює цей злочин на мирний час, але вносить деякі суттєві зміни. По-перше, пропонований злочин не обмежується військовими нападами, а охоплює будь-яку незаконну та необґрунтовану поведінку; по-друге, очікувана шкода навколишньому середовищу визначається частково кумулятивно («серйозний і широко поширений або довгостроковий»), а частково альтернативно («широко поширений або довгостроковий»); по-третє, «суттєва ймовірність» — а не певне виникнення — екологічної шкоди стає об'єктом відліку (когнітивного) ментального елемента («знання»).

Історично формулювання цієї норми нагадує статті 35 і 55 Додаткового протоколу I до Женевських конвенцій та статтю 1 Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання методів впливу на довкілля. Основна відмінність між статтями Женевських конвенцій та Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання методів впливу на довкілля полягає в кумулятивних стандартах широкого, тривалого та серйозного збитку в Женевських конвенцій, які стаття 1 Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання методів впливу на довкілля не включає. Подібно до норм міжнародного гуманітарного права, стаття 8(2)(b)(iv) Римського Статуту Міжнародного кримінального права вимагає у своєму *actus reus* широкомасштабної, тривалої та серйозної шкоди навколишньому середовищу, і піддається різкій критиці за ці високі стандарти, які, можливо, є причиною того, що жоден злочинець ніколи не був засуджений за порушення цих положень [101].

У Конвенції про заборону військового або будь-якого ворожого використання методів впливу на довкілля міститься норма, яка зобов'язує держави не вдаватися до військового чи будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові чи серйозні наслідки як способи руйнування, заподіяння шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі. Крім того, в рамках цієї Конвенції держави зобов'язуються не допомагати, не заохочувати та не спонукати будь-яку державу, групу держав або міжнародну організацію до

здійснення діяльності, пов'язаної з ворожим використанням засобів впливу на природне середовище [54]. Екоцид у рамках цієї Конвенції не визначається як міжнародний злочин, що підпадає під універсальну юрисдикцію, нарівні з геноцидом або злочинами проти людяності, оскільки в документі відсутні норми, що криміналізують це діяння. З цієї причини екоцид, криміналізований у національному законодавстві окремих країн як злочини проти миру та безпеки людства, з позиції природи міжнародних норм, імплементованих у кримінальне законодавство окремих країн, є лише міжнародним неокримінальним діянням, під яким розуміються такі діяння, які піддаються лише політико-правового засудження та заборони, але при цьому вони не були криміналізовані в міжнародному кримінальному праві.

На відміну від Додаткового протоколу 1 до Женевських конвенцій про захист жертв війни 1949 р., у зазначеній Конвенції об'єктивна сторона екоциду охоплює не лише військові цілі використання засобів впливу на природне середовище, але й будь-які інші ворожі використання засобів впливу на природне середовище, які мають широкі, довгострокові або серйозні наслідки, як способи руйнування, заподіяння шкоди або заподіяння шкоди будь-якій іншій державі-учасниці. Крім того, якщо в Додатковому протоколі постраждалим виступає лише населення, то в Конвенції акцент зроблено на заподіяння шкоди іншій державі-учасниці. Таким чином, конвенційний механізм протидії екоциду обмежується виключно інтересами тих держав, які відповідають за зобов'язання, взятими на себе в рамках цієї конвенції.

Однак жодних звинувачень не було висунуто, можливо, через дуже високий поріг ушкодження, який вимагається відповідно до статті – мав бути навмисний напад, який завдає «широкої, тривалої та серйозної шкоди навколишньому середовищу, яка була б явно надмірною». Корпоративна та державна кримінальна відповідальність також виключена згідно з Римським Статутом. Таким чином, корпорації та держави, які спричиняють забруднення води та повітря або беруть участь у незаконній вирубці лісів і

спричиняють розливи нафти, що було б злочином під час війни, у мирний час, не можуть бути притягнуті до відповідальності за шкоду, завдану довкіллю.

На перший погляд, може здатися, що випередження має потенціал для накладання покарання за завдану шкоду навколишньому середовищу під час війни. Проте використання таких характеристик, як «широко поширений», «довгостроковий» і «важкий», вважається суттєво високим і, на практиці, може призвести до того, що це положення не забезпечує належного захисту навколишнього середовища або надто обмежує його застосування. Навіть при тому, що цю норму називають «першою справді екоцентричною воєнною злочинністю» і вимагають, щоб завдана шкода була «явно надмірною», вона, по суті, обмежується випадками випадкової шкоди навколишньому середовищу, коли вона не компенсується очікуваною конкретно та безпосередньою воєнною вигодою [109].

Професор Бехруз Х. Н. та доцент Грушко М. В. зазначають: «навіть окрім дебатів про екоцид, лунають заклики до зміцнення Римського Статуту, щоб забезпечити більш надійні засоби боротьби з навмисним нападом на навколишнє середовище під час збройного конфлікту. Але в чинному Римському Статуті МКС передбачені заходи щодо вжиття дій у міжнародному кримінальному праві проти осіб, відповідальних за завдання серйозної шкоди навколишньому середовищу під час міжнародного збройного конфлікту» [1].

Що стосується покарань за такі злочини, то слід зазначити, що Україна звернулася до Міжнародного кримінального суду у зв'язку з чотирма серйозними злочинами, які входять у сферу юрисдикції суду: геноцид, злочини проти людяності, воєнні злочини та злочин агресії (згідно зі статтею 5 Римського Статуту). Це не перший раз, коли Україна звертається до МКС. Процес розслідування продовжується стосовно воєнних злочинів та злочинів проти людяності, які відбулися з 2014 року. У 2022 році прокурор МКС розпочав розслідування злочинів, що стали результатом вторгнення

російської федерації на територію України. Вибух на гідроелектростанції може стати першим в історії МКС прецедентом застосування статті 8(2)(b)(iv) Римського Статуту, що встановлює відповідальність за воєнний злочин: умисний напад, що призвів до пошкодження цивільних осіб, об'єктів та навколишнього середовища.

Погоджуємося з думкою професора Карвацької С. Б. з приводу того: «що стосується екологічних злочинів, то вони матимуть свого роду додатковий характер до злочину геноциду та інших воєнних злочинів, так як термін «екоцид» досі не вважається універсальним у міжнародно-правовій доктрині; тому його не можна розглядати як окрему частину від геноциду» [103].

У Звіті Генерального секретаря ООН А/73/419 за 2018 рік «Прогалини в міжнародному екологічному праві та інструментах, пов'язаних з навколишнім середовищем: на шляху до Глобального пакту про навколишнє середовище» встановлено, що існуючий режим екологічного права є фрагментованим, фрагментарним, нечітким і реактивним. Оскільки немає єдиної всеосяжної законодавчої бази чи інституту та здебільшого добровільні та необов'язкові зобов'язання, міжнародне екологічне право не може використовуватися для судового переслідування екоциду. Хоча принаймні дві екологічні угоди – Конвенція про міжнародну торгівлю видами дикої фауни і флори, що перебувають під загрозою зникнення, і Базельська конвенція про контроль за транскордонним перевезенням небезпечних відходів та їх видаленням – вимагають від держав створення внутрішнього кримінального законодавства з конкретних питань, вони є «епізодичні та обмежені за обсягом», які застосовуються лише в межах державних кордонів і не поширюються на екоцид у більш загальному плані [79].

На відміну від цивільних позовів і штрафів, криміналізація екоциду призведе до кримінальної відповідальності осіб, відповідальних за фінансування, надання дозволів або заподіяння серйозної шкоди довкіллю. До них належать органи прийняття рішень як приватних компаній, так і

державних установ. Таке кримінальне покарання створить стримуючий фактор, який великі корпорації не розглядатимуть як прості витрати на ведення бізнесу, на відміну від фінансових санкцій. Деякі з найбільших порушників, як-от генеральні директори гірничодобувних корпорацій, які як побічний продукт свого бізнесу ставлять під загрозу всі види фауни та флори чи навіть громади в певних країнах, зіткнуться з перспективою розпуску або навіть ув'язнення. Іншими словами, кримінальна відповідальність за екоцид додасть постійному знищенню навколишнього середовища важливість, на яку воно по праву заслуговує.

Вигоди від визнання злочину екоциду в міжнародному кримінальному праві подвійні. По-перше, при внесенні поправок до Римського Статуту злочин екоциду підлягатиме виконанню в рамках існуючих кримінальних систем у всіх державах-членах після ратифікації. Таким чином, інтеграція може бути плавною та автоматичною, оскільки нові механізми не потребуватимуть впровадження.

По-друге, згідно з принципом універсальної юрисдикції, винні в екоциді можуть бути притягнуті до відповідальності в будь-якій країні, яка ратифікувала Конвенцію, незалежно від їх громадянства чи місця скоєння злочину. Це відповідатиме транскордонним ефектам і наслідкам екоциду та зробить судове переслідування швидшим і ефективнішим, оскільки воно також може бути спрямоване на корпорації з країн, які не ратифікували Конвенцію.

Однак шлях до внесення змін до Римського Статуту довгий і складний. Держава-член має офіційно запропонувати поправку, яка, відповідно, має бути схвалена більшістю у дві третини всіх держав-членів. Такий рівень підтримки малоймовірний на даний момент, але постійний громадський тиск і зростання інтенсивності зміни клімату можуть спрямувати країни-члени на такий підхід.

У 2021 році міжнародна експертна група юристів поділилася своєю пропозицією щодо п'ятого злочину екоциду відповідно до Римського

Статуту Міжнародного кримінального суду. Вони визначили екоцид як «незаконні або необдумані дії, вчинені з усвідомленням того, що існує значна ймовірність серйозної та широко поширеної або довгострокової шкоди навколишньому середовищу, спричиненої цими діями» [143].

Заява до 20-ї Асамблеї держав-учасниць до Римського Статуту Міжнародного кримінального суду зазначила: «Зараз наша глобальна спільнота стикається з подвійними загрозами, загрозами, які вимагають термінових дій. Вони є взаємопов'язаними загрозами зміни клімату та втрати біорізноманіття, на настільки серйозних рівнях, що в звіті МГЕЗК описуються зміни, які вже починаються, наприклад постійне підвищення рівня моря, і які є незворотними навіть через багато століть. У доповіді також зазначено, що узгоджений на міжнародному рівні поріг глобального нагрівання (на 1,5 градуса вище доіндустріального рівня) був небезпечно близьким. Але це не природні загрози чи зміни [145]. Вони мають спільну головну першопричину масового пошкодження та руйнування екосистем, які зараз все частіше визначають як злочин, яким він є: злочин екоциду».

Однак початок повномасштабного вторгнення росії проти України 24 лютого 2022 року створив нову реальність. Щодня відбуваються злочини проти українського довкілля та народу. Від початку вторгнення ми спостерігаємо тотальне, а в більшості випадків цілеспрямоване знищення українських природних ресурсів, екосистем, промислових та інфраструктурних об'єктів, що призвело до масового забруднення навколишнього середовища.

Оскільки зростає занепокоєність щодо транскордонної шкоди навколишньому середовищу, спричиненої агресивною війною росії в Україні, Європейський економічний і соціальний комітет (ЄЕСК) у березні 2023 року ухвалив висновок за власною ініціативою на квітневому пленарному засіданні щодо права на здорове довкілля в Європейському Союзі, особливо в контексті війни, закликаючи криміналізувати дії росії згідно з європейським законодавством і забезпечити захист навколишнього

середовища для захисту основних прав. Катастрофа, пов'язана з руйнуванням Каховської греблі, спонукала ЄС до активного просування цього законопроекту. Відповідальність росії за навмисне руйнування дамби було встановлено шляхом ретельного аналізу інженерно-технічних планів Каховської дамби, а також ретельного вивчення сейсмічних і супутникових даних, пов'язаних з вибухами. Тільки російські військові, які контролюють Каховську дамбу і мають повний доступ до внутрішньої підземної галереї електростанції, могли влаштувати такий вибуховий прорив дамби [67].

Європейський економічний і соціальний комітет разом із Європейським парламентом закликають визнати екоцид кримінальним злочином згідно із законодавством Європейського Союзу. На думку Європейського економічного і соціального комітету це «допомогло б притягнути росію до відповідальності за її дії в Україні та запобігти подібним екологічним катастрофам у майбутньому».

«Війна завдає значних збитків екосистемам України, звіти свідчать про те, що значні площі лісів були знищені, а повітря та вода забруднені поширеними масштабами», заявила ЄЕСК. «За даними Секретаріату Конвенції про біологічне різноманіття, в Україні зосереджено 35% біорізноманіття Європи, хоча вона займає лише 6% її території. Проте війна загрожувє цій багатій природній спадщині, завдаючи шкоди навколишньому середовищу, завдаючи шкоди екосистемам і здоров'ю людей, а також ставить під загрозу сільськогосподарське виробництво». «Неможливо розділити довкілля, здоров'я людей і тварин. Крім того, право на здорове навколишнє середовище має важливе значення для соціального та економічного добробуту людей у Європі та в усьому світі», – підкреслили в комітеті.

Підриг Каховської ГЕС став справжньою екологічною катастрофою. Наповнення вигрібних ям, мереж каналізації, систем водовідведення та інших засобів очищення спричинили забруднення водного середовища. Були затоплені агропромислові зони та склади, в яких зберігалися хімічні засоби захисту рослин та добрив. Це все стало причиною забруднення водного

середовища твердими частинками та біогенними складовими (сполуки азоту та фосфору). Докази екоциду очевидні у випадку знищення Каховської греблі, при цьому завдані збитки настільки значні, що можна навіть сказати, що вони є надзвичайно розгорнутими та масштабними. Ці збитки поєднують у собі руйнування довкілля на великій території в районі воєнних дій в Україні, яке триває протягом 500 днів від російських військових операцій. Декілька тижнів після повені в Каховці води відступили, залишивши за собою екологічну пустку зі змішувачами, токсичними забруднювачами, розкладаючою рибою та трупами численних видів, які охоплюють території уздовж ураженої річки, на площі 2000 квадратних кілометрів порожнього водосховища. Сміття та мертва риба також були і на узбережжі північної частини Чорного моря, перетворивши узбережжя Одеси на «сміттєзвалище, де були очерети, будівлі, дахи, дошки та кладовище тварин» [135].

Так як, така глобальна катастрофа торкається всіх, наразі неможливо в повній мірі оцінити наслідки для всього світу, адже ми на 100 % не знаємо наскільки сильно вплине забруднення Чорного моря, грантових вод, який вплив це матиме на тварини та риб, які потім ми можемо споживати в раціон та ін. Наслідки підриву росією дамби Каховського водосховища ще більше посилюються посухою та хвилями спеки в Європі та новими обмеженнями водних ресурсів унаслідок зміни клімату.

Вчений-гідролог Пітер Глейк та інші світові вчені проаналізували ситуацію підриву Каховської дамби та її наслідки. Проте підлив Каховської ГЕС несе в собі загрозу не тільки для України, а й для Європи та й всього світу. Зокрема, вчені застерігали, що раптова втрата води в Каховському водосховищі може загрожувати охолодженню ЗАЕС і призвести до сценарію, схожого на аварію на японській атомній електростанції в Фукусімі, коли цунамі пошкодило лінії електропостачання, що викликало перегрів трьох із чотирьох реакторів на станції. Це призвело до одного з найбільш масштабного ядерного інциденту в історії [140, р. 578-586].

Підри́в Каховської ГЕС створив певні загрози для правильного функціонування Запорізької АЕС, оскільки вода з Каховського водосховища необхідна, щоб станція отримувала підживлення для конденсаторів турбін і систем безпеки ЗАЕС, проте наразі ситуація знаходиться під контролем, принаймні так заявляють в Енергоатомі.

На даний момент МАГАТЕ оголосило, що проводить моніторинг ситуації на Запорізькій АЕС і не виявило конкретних загроз безпеці функціонування станції. Загроза полягає в тому, що вода на Запорізькій АЕС потрібна для основної системи охолодження води, яка забезпечує охолодження, а також відведення залишкового тепла від реакторів (відпрацьованого або частково відпрацьованого там палива), відведення залишкового тепла від басейнів відпрацьованого палива та охолодження аварійних дизель-генераторів (коли вони працюють). Відсутність охолоджувальної води в основних системах охолоджувальної води протягом тривалого періоду часу спричинить розплавлення палива та непрацездатність аварійних дизель-генераторів. Однак поточна оцінка МАГАТЕ полягає в тому, що безпосереднього ризику для безпеки станції немає [86].

ЗАЕС – найбільша в Європі – розташована вздовж берегів Дніпра, поруч з містом Енергодар. Багато вчених та людей задаються питанням, чи може підри́в Запорізької АЕС повторити історію Чорнобиля. Здебільшого, відповідь на дане питання ні, оскільки: «Шість реакторів на ЗАЕС зовсім не схожі на Чорнобильський реактор і не можуть мати таку ж аварію», — написала в блозі Шеріл Рофер, ядерний експерт і колишній дослідник Національної лабораторії Лос-Аламоса. У Чорнобильській аварії був використаний графітовий модератор, а споруда, в якій він знаходився, не мала такого ж міцного залізобетонного покриття, як реактори на Запорізькій АЕС. Реактори на ЗАЕС використовують тверде оксидне паливо, що знаходиться у металевій оболонці та розташовані всередині корпусу з нержавіючої сталі. На Чорнобильській АЕС такої конструкції не було. Будь-який або всі реактори ЗАЕС можуть бути пошкоджені так, що

потребуватимуть масштабного ремонту або можуть стати непридатними без викиду радіації. Існує сховище відпрацьованого палива, яке є менш захищеним, але для розсіювання паливних стрижнів знадобиться досвідчене вибухове обладнання, і вони, ймовірно, розлетяться шматками в безпосередній близькості від станції, а не в хмарі - додала вона [47]. Також більшість вчених-ядерників наполягають на тому, що ймовірність катастрофи в Запоріжжі, порівнянної з вибухом і пожежею 1986 року на Чорнобильській АЕС на півночі України, практично відсутня.

У той же час, незважаючи на перелічені факти, важливо мати на увазі гірший сценарій, як це зробила Україна під час останніх навчань, щоб перевірити свою готовність до ядерної катастрофи. Країни, зокрема Сполучені Штати Америки та інші учасники, а також МАГАТЕ, надають підтримку Україні у підготовці до реагування на надзвичайні ситуації та можуть посилити цей процес. Зокрема, Всесвітня організація охорони здоров'я та інші організації мають намір співпрацювати з Україною для створення мережі кваліфікованих фахівців з психічного здоров'я, готових надати підтримку особам, які стикаються зі страхом та депресією в разі трагедії, яка часто є найпоширенішим наслідком таких подій.

У довгостроковій перспективі необхідно переглянути питання ядерної та загальної безпеки у контексті можливості того, що ядерні установки можуть постраждати внаслідок конфліктів, масових громадянських виступів або краху урядового ладу. Також виникає необхідність у нових домовленостях для зменшення ймовірності того, що великі цивільні ядерні об'єкти, які перебувають під міжнародним наглядом, можуть знову стати метою воєнного нападу. Адже підлив ЗАЕС також стане ще одним доказом вчинення злочину екоциду.

Шкода яку вже завдала росія Україні за час війни, та скільки шкоди ще буде завдано надзвичайно велика. Всі ці дії є злочином «екоцид», який повинен бути включений до злочинів, що порушують права людини та нормативно закріплений у Римському Статуті Міжнародного кримінального

суду разом з іншими жорстокими міжнародними злочинами, такими як, воєнні злочини, геноцид, злочини проти людяності та злочин агресії. Саме це закріплення допоможе зберегти навколишнє природне середовище та майбутнє людства. Включення злочину екоциду до міжнародних злочинів може відобразити розуміння того, що охорона навколишнього середовища є глобальною відповідальністю та важливим аспектом сучасного міжнародного права.

Саме тому, включення екоциду в категорію міжнародних злочинів є важливим з точки зору захисту природного середовища та забезпечення його сталого розвитку. Подібне визнання злочинності шкоди природі має велике значення, оскільки це стимулює держави до активнішої участі в збереженні навколишнього середовища та впровадженні превентивних заходів. Запровадження екоциду як міжнародного злочину може сприяти формулюванню чітких норм та стандартів, які ставлять перед країнами обов'язки у відношенні до природи та можуть служити мотивацією для розробки та впровадження стратегій з вирішення проблем екологічного характеру. Таке визнання також сприяє відповідальному відношенню до навколишнього середовища на міжнародному рівні, що є ключовим для забезпечення сталого розвитку та збереження екосистем для майбутніх поколінь.

ВИСНОВКИ

У результаті дисертаційного дослідження наведено нове вирішення наукового завдання, яке полягає у міжнародно-правовому співробітництві у захисті від природних та техногенних катастроф, а саме:

1. Визначення терміну «катастрофа», а також досліджено поняття природних та техногенних катастроф у понятійному апараті юридичної науки, яке слід визначити як серйозне порушення функціонування громади чи суспільства, пов'язане з широкомасштабними людськими, матеріальними, економічними чи екологічними втратами та наслідками, що перевищує можливості суспільства впоратися із лихом використовуючи власні ресурси. Дослідивши наукову літературу можна зробити висновок, що природня катастрофа – це руйнівне явище природнього характеру, руйнівна дія якого проявляється в рамках великих просторово-часових параметрах і викликає велику загрозу життю та життєдіяльності людей, а також завдає суттєві матеріальні збитки внаслідок несприятливого впливу на людську діяльність. В свою чергу «техногенні катастрофи» можна визначити, як події, спричинені людиною, навмисно чи випадково, які можуть прямо чи опосередковано спричинити серйозну загрозу, здоров'ю та/або добробуту населення. Через те, що їх виникнення є непередбачуваним, техногенні катастрофи становлять особливо серйозну загрозу, з якою необхідно боротися шляхом пильності та належної готовності та реагування на такі катастрофи.

2. Генеза міжнародно-правового регулювання в сфері захисту від природних та техногенних катастроф визначає важливість цієї сфери дослідження, яка вивчає наукові знання та доказову базу, що лежить в основі заходів із запобігання катастрофам, реагування та відновлення. Досліджено взаємозв'язок між науковими знаннями та правовими рамками, а також проблеми інтеграції наукових результатів у правових та політичних сферах. Цей процес поступово привів до створення загальних правових рамок, спрямованих на попередження, ліквідацію та пом'якшення наслідків

природних та техногенних катастроф. Вчені відзначають перехід від фрагментарних заходів до системного підходу, де важливу роль відіграють міжнародні організації, співпраця між державами та розробка спільних стратегій. Цей процес також відображає зростання усвідомлення спільної відповідальності перед глобальними викликами, такими як зміна клімату та екологічні кризи. Генеза міжнародно-правового регулювання в цій сфері показує еволюцію підходів та стратегій, спрямованих на забезпечення безпеки та сталого розвитку як на національному, так і на міжнародному рівнях.

3. Одним з аспектів є міжнародне співробітництво у сфері захисту від природних та техногенних катастроф. Із зростанням обсягу та масштабу природних та техногенних криз виникла потреба в колективних діях. Першими спробами реакції на ці виклики були різні конвенції та договори, спрямовані на певні аспекти природних лих або техногенних аварій. З плином часу виникала потреба в системному підході до захисту від катастроф, що призвело до створення комплексних міжнародних структур, таких як ООН та інших міжнародних організацій, які зосередили увагу на попередженні, реагуванні та спільному розв'язанні проблем, пов'язаних з кризами цього роду. Сучасна епоха характеризується посиленням співпраці між державами у вирішенні екологічних проблем, розробкою міжнародних нормативно-правових актів, спрямованих на попередження катастроф та зменшення їхніх наслідків. Важливим є також врахування принципів сталого розвитку та глобального партнерства для досягнення спільних цілей у сфері захисту від природних та техногенних катастроф.

4. Роль ООН у сфері захисту від природних та техногенних катастроф, як основної міжнародної організації, яка поклала початок міжнародно-правового співробітництва у галузі захисту від природних та техногенних катастроф є вкрай важлива, саме вона закладає основи міжнародного співробітництва. У відповідь на виклики проблем, які викликані природними та техногенними катастрофами, Організація Об'єднаних Націй адаптує та

розширює свої зобов'язання щодо зменшення ризику стихійних лих і підвищення стійкості. Її доповнюють інші міжнародні, регіональні та субрегіональні організації на тимчасовій основі. ООН також підтримує країни та громади кількома способами, наприклад, у забезпеченні систем раннього попередження, розбудові потенціалу для ефективного управління ризиками та врахуванні ризиків стихійних лих у секторах сільського господарства, охорони здоров'я та освіти. Підтримка надається через Рамкові програми допомоги країнам ООН у розвитку забезпечити його пристосування до місцевих і національних потреб і найкраще використовувати існуючі можливості та ресурси.

ООН будує свою діяльність та співпрацю щодо захисту від природних та техногенних катастроф на основі кластерного підходу, орієнтованого на співпрацю між різними секторами та агентствами. Цей підхід дозволяє ООН збирати різноманітні експертні знання й ресурси для розробки та впровадження комплексних стратегій попередження та реагування на катастрофи. Це організаційне вирішення створює можливість ефективно координувати роботу різних агентств у сфері захисту від кризових ситуацій, використовуючи інтегрований підхід для оптимізації заходів у цьому напрямку.

5. Діяльність регіональних європейських організацій та міжнародних неурядових організацій з міжнародно-правового регулювання захисту від природних та техногенних катастроф, визначено їх ключову роль у міжнародно-правовому співробітництві у галузі попередження та оперативного реагування та надання гуманітарної допомоги після настання природної чи техногенної катастрофи. Регіональні європейські організації та міжнародні неурядові організації також приймають акти та договори, які складають підґрунтя міжнародного співробітництва між державами. Ці організації спільно з державами-учасниками мають потенціал для формування ефективної системи попередження, реагування та відновлення після катастроф, що відіграє важливу роль у зменшенні ризику та наслідків

природних та техногенних катастроф.

6. Адаптація до наслідків природних катастроф та відповідальності з скоєння антропогенних катастроф є засобами, що можуть сприяти зменшенню вразливості суспільства і збільшенню його стійкості у разі виникнення таких катастроф. Така адаптація передбачає не лише розвиток технологічних рішень для зменшення ризику та ефективного управління кризовими ситуаціями, а й формування відповідальності перед природою та усвідомлення необхідності збалансованого використання ресурсів, що відображає принцип сталого розвитку.

Ефективна адаптація до природних катастроф передбачає системні заходи, які враховують попередження, готовність та реагування в умовах кризи. Щодо антропогенних катастроф, встановлено потребу в чіткій відповідальності за їхнє спричинення, регулюванні та запобіганні подібним ситуаціям у майбутньому. Зазначено, що доцільним є співпраця та встановлення конкретних норм притягнення до відповідальності за скоєння антропогенних катастроф, важливо розвивати міжнародні стандарти, механізми відшкодування та контролю. Збереження та захист навколишнього середовища вимагає чітких нормативів, визначення відповідальності та дієвого механізму реагування на порушення цих норм.

7. Міжнародно-правову відповідальність за злочини екоциду розглянуто у контексті руйнівних наслідків підриву Каховської ГЕС. Даний злочин є злочином, який не входить до системи міжнародних злочинів відповідно Статуту Міжнародного кримінального суду. Проте є нагальна необхідність розширення юрисдикції Міжнародного кримінального суду за рахунок включення його до переліку міжнародних злочинів злочину екоциду. Встановлено, що екоцид може становити серйозне порушення міжнародного права, приводячи до серйозних наслідків для навколишнього середовища та людства. Незважаючи на відсутність універсального міжнародного договору, який би однозначно визначав екоцид та його відповідальність, деякі міжнародно-правові документи вказують на потенційну важливість

врегулювання цього питання. Визначається потреба у подальшому розвитку міжнародного права для визначення, уточнення та регулювання відповідальності за екоцид з метою збереження та захисту навколишнього середовища.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Бехруз Х. Н., Грушко М. В. Захист навколишнього середовища під час збройного конфлікту. *Академічні візії*. (20). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/73>.
2. Бехруз, Х. Н., Мануїлова, К. В. Кластерний підхід у діяльності міжнародних організацій з надання гуманітарної допомоги під час природних та техногенних катастроф. *Академічні візії*. (22). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/742> (дата звернення 31.11.2023).
3. Борщевська О. М. Публічно-правові та приватноправові аспекти визначення дефініції «екоцид» під час військової агресії. *Правова держава*. 2023. № 49. С.113-129.
4. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол 1). 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text (дата звернення 10.10.2018).
5. Звіт про основні результати діяльності Державної служби України з надзвичайних ситуацій у 2022 році. ДСЗС. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/1/6/4/9/3/5/0/publicnii-zvit-2022-ostannia-versiia-1.pdf> (дата звернення 15.09.2023).
6. Зубайр А. Діяльність Організації Об'єднаних Націй щодо зменшення ризику катастроф. *Правове життя сучасної України*: у 3 т. : матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.). Одеса: Гельветика. 2020. Т. 3. С. 52-54.
7. Зубайр А. Підстави міжнародно-правової відповідальності за порушення вимог щодо попередження катастроф антропогенного характеру та мінімізації наслідків катастроф природного характеру. *Право та державне управління* : збірник наукових праць / [за ред. О. В. Покатаєвої]. Запоріжжя : КПУ. 2022. № 4. С. 264-270.

8. Кіотський протокол до Рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. 1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_801#Text (дата звернення 01.03.2020).

9. Кодекс Цивільного Захисту України. Верховна Рада України. 2013. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення 18.09.2018).

10. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на навколишнє природне середовище. 1977. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_266#Text (дата звернення 18.09.2018).

11. Конвенція про транскордонний вплив промислових аварій. 1992. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_262#Text (дата звернення 20.02.2018).

12. Кримінальний Кодекс України 2001. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 18.09.2018).

13. Мануїлова К. В. Включення воєнних злочинів проти довкілля до компетенції Міжнародного кримінального суду. *Правова позиція* № 3 (40) 2023. URL: <https://www.legalposition.umsf.in.ua/archive/2023/3/14.pdf> (дата звернення 31.11.2023).

14. Міністерство охорони здоров'я. URL: <https://www.facebook.com/moz.ukr/posts/pfbid0VtQK7ztmP384rDm8ce4hGUY1cpidmvXtMKyarGw6QG33eWHbfHn8zx21rejYE551> (дата звернення 03.10.2021).

15. Навчально-методичний комплекс для підготовки спеціалістів ступеня «бакалавр» III-IV рівнів акредитації для всіх напрямків підготовки /М. М. Сакун, І. В. Москалюк, В. Ф. Нагорнюк; за редакцією Сакуна М. М. Одеса: Видавництво. 2017. 400 с.

16. Нормативно-правове забезпечення стратегічного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію: Навчальний посібник-хрестоматія: У 2 частинах /Уклад. і коментар: І. В. Артьомов, Д. В. Вітер, Л.

І. Загайнова, О. М. Казакевич, О. М. Руденко. Ужгород: Ліра. 2007. Ч. II. 346 с.

17. Палєхова Л. Л. Управління сталим розвитком: довідник базових понять. Дніпро: НТУ «ДП». 2020. 330 с.

18. Разметаєва Ю. С. Доктрина та практика захисту прав людини. Навчальний посібник. Київ: видавництво «ФОП Голембовська О. О. 2018. 364 с.

19. Рамкова конвенція Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату. 1996. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_044#Text (дата звернення 18.09.2018).

20. Резнікова О. О. Національна стійкість в умовах мінливого безпекового середовища: монографія. Київ: НІСД. 2022. 456 с.

21. Сардак С. Е. Управлінсько-регуляторні аспекти розвитку людських ресурсів в умовах глобалізації: моногр. С. Е. Сардак. Дніпропетровськ: ДНУ. 2012. 460 с.

22. Скрипник О. М. Історія міжнародних організацій. Навчальний посібник. Умань: ПП Жовтий О. О. 2011. 226 с.

23. Смолій В. А., Бараноська Н. П. Чорнобильська трагедія. Документи і матеріали НАН України; Інститут історії України; Головне управління при Кабінеті міністрів України; Центральний державний архів громадських об'єднань України. Київ: Наукова думка. 1996. 783 с.

24. Статуту ООН. Організація Об'єднаних Націй. 1945. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення 04.10.2018).

25. Сурілова О. О. Глобальна продовольча безпека в умовах пандемії / О. О. Сурілова. *Права людини – пріоритет сучасної держави*: збірник матер. Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конференції (10 грудня 2020 року, м. Одеса). Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2020. С. 198-202.

26. Сурілова О. О. Злочин екоциду: проблеми міжнародної відповідальності / О. О. Сурілова // *Європейський вибір України, розвиток*

науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття» (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права) : у 2 т. : матеріали Міжнар.наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 червня 2022 р.) / за загальною редакцією С. В. Ківалова. Одеса : Видавничий дім «Гельветика». 2022. Т. 1. С. 388-391.

27. Шевченко А., Бондаренко А., Фуані М. Управління ризиками стихійних лих в Україні в контексті Десятиліття дії. 2021. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/blog/> управління ризиками стихійних лих в Україні в контексті десятиліття дії (дата звернення 23.07.2022).

28. Шутяк С. Сендайська рамкова програма зі зменшення ризиків лих та український контекст: аналітика. БФ «Право на захист». URL: <https://r2p.org.ua/page/sendajska-ramkova-programa-zmenshennya-lyh> (дата звернення 05.03.2023).

29. Яновський М. В. Генеральна Асамблея ООН (міжнародно-правові питання): монографія. Кишинів. 1971. 301 с.

30. A World Safe from Natural Disasters. The Journey of Latin America and the Caribbean. International Decade for Natural Disaster Reduction. Washington: Pan American Health Organization. 1994. 112 p.

31. Abrams R.W., Abrams A.L. Chapter 7 - What are the effects of global warming? Encyclopedia of the Anthropocene. 2020. P. 75-98.

32. Achievements of the conference of the parties. Acciona. URL: https://www.activesustainability.com/climate-change/achievements-of-the-conference-of-the-parties/?_adin=02021864894 (дата звернення 09.11.2023).

33. Adaptation to Climate Change by Reducing Disaster Risks: Country Practices and Lessons. International Strategy for Disaster Reduction. Geneva. 2009. 11 p.

34. Agriculture and climate change. Meeting of Agriculture Ministers 2022. Organisation for Economic Cooperation and Development. 2022. URL:

<https://www.oecd.org/agriculture/ministerial/documents/Agriculture%20and%20Climate%20Change.pdf> (дата звернення 22.08.2023).

35. Annual Report 2010. European Commission DG ECHO «Directorate General for Humanitarian Aid and Civil Protection». Brussels. 2010. 208 p.

36. Annual Report on the EU's Humanitarian Aid and Civil Protection Policies and their implementation in 2010. Legal provisions of COM (2011) 343. 2011. URL: https://www.eumonitor.eu/9353000/1/j4nvhdscs8bljza_j9vvik7mlc3gyxp/viq871n8z1z8 (дата звернення 30.09.2019).

37. Asia Pacific Disaster Response Fund. URL: <https://www.adb.org/what-we-do/funds/asia-pacific-disaster-response-fund-apdrf> (дата звернення 18.09.2018).

38. Babrauskas V. The ammonium nitrate explosion at West, Texas: A disaster that could have been avoided. Fire Mater. 2018. P.164–172.

39. Basha O., Alajmy J., Newaz T. Bhopal gas Tragedy: A safety case study. Texas A&M University at Qatar. 2009. 35 p.

40. Benoit Mayer. Climate change Adaptation and the Law. Virginia Environmental Law Journal. Volume 39. Nr. 2. Pp. 141-176.

41. Black D. The International Council for Science. Chemistry International. 2014. URL: <https://www.degruyter.com/document/doi/10.1515/ci.2014.36.3.2/html> (дата звернення 07.06.2019).

42. Boyle A.E. 2005. Globalising Environmental Liability: The Interplay of National and International Law. Journal of Environmental Law. Vol. 17. Issue 1. P. 3–26.

43. Bradt D., Drummond C. From complex emergencies to terrorism – New tools for health-sector coordination in conflict-associated disasters. Prehosp Disaster Med. 2003. P. 263-271.

44. Britta Sadoun. Political Space for Non-Governmental Organizations in United Nations World Summit Processes. United Nations Research Institute for Social Development. 2007. URL: <https://www.files.ethz.ch/isn/91691/29.pdf> (дата звернення 12.12.2020).

45. Cecchine G., Morgan F. E., Wermuth M. A., Jackson T., Schaefer A. G., Stafford M. The U.S. Military Response to the 2010 Haiti Earthquake. Considerations for Army Leaders. 2013. 83 p.

46. Central Administration for Humanitarian Affairs. URL: <https://www.unocha.org> (дата звернення 10.10.2023).

47. Cheryl Rofel. The Danger At Zaporizhzhia Nuclear Power Plant. IAEA. 2023. URL: <https://nucleardiner.wordpress.com/2023/07/04/the-danger-at-zaporizhzhia-nuclear-power-plant/> (дата звернення 11.10.2023).

48. China's Long-Term Low-Carbon Development Strategies and Pathways. Institute of Climate Change and Sustainable Development of Tsinghua University et al. China Environment Publishing Group Co., Ltd. 2022. URL: https://link.springer.com/chapter/10.1007/978-981-16-2524-4_1 (дата звернення 18.08.2023).

49. Conflicts and disasters. OXFAM International. URL: <https://www.oxfam.org/en/what-we-do/issues/conflicts-and-disasters> (дата звернення 18.09.2023).

50. Convention on Assistance in the Case of a Nuclear Accident or Radiological Emergency. Director General of the International Atomic Energy Agency. 1986. URL: <https://www.iaea.org/topics/nuclear-safety-conventions/convention-assistance-case-nuclear-accident-or-radiological-emergency#:~:text=The%20Convention%20on%20Assistance%20in,in%20the%20event%20of%20nuclear> (дата звернення 17.09.2019).

51. Convention on Early Notification of a Nuclear Accident. Director General of the International Atomic Energy Agency. 1986. URL: <https://www.iaea.org/topics/nuclear-safety-conventions/convention-early-notification-nuclear->

accident#:~:text=The%20Convention%20on%20Early%20Notification,may%20result%20in%20an%20international (дата звернення 12.12.2020).

52. Convention on Nuclear Safety of 1994. United Nations. 1994. URL: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc449.pdf> (дата звернення 19.03.2022).

53. Convention on the Prevention of Major Industrial Accidents. International Labour Organization. 1993. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:55:0::NO::P55_TYPE,P55_LANG,P55_DOCUMENT,P55_NODE:CON,en,C174,/Document (дата звернення 19.03.2022).

54. Convention on the Prohibition of Military or Any Other Hostile Use of Environmental Impact Techniques. 1976. URL: https://aerospace.org/sites/default/files/policy_archives/Convention%20Prohibiting%20Environment%20Modification.pdf (дата звернення 18.09.2018).

55. Convention on the Provision of Assistance in the Event of a Nuclear accident or radiation emergency. United Nations. 1986. URL: <https://www.iaea.org/sites/default/files/infirc336.pdf> (дата звернення 19.03.2022).

56. Council Decision of 23 October 2001 establishing a Community mechanism to facilitate reinforced cooperation in civil protection assistance interventions. 2001/792/EC, Euratom. 2001. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32001D0792> (дата звернення 20.03.2022).

57. Council Decision of 5 March 2007 establishing a Civil Protection Financial Instrument. 2007/162/EC, Euratom. 2007. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A32007D0162> (дата звернення 21.03.2022).

58. Council Decision of 8 November 2007 establishing a Community Civil Protection Mechanism. 2007/779/EC, Euratom. 2007. URL:

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32007D0779\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX:32007D0779(01))
(дата звернення 20.03.2022).

59. Council Directive 96/82/EC. 1996. URL: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CONSLEG:1996L0082:20081211:EN:PDF> (дата звернення 01.10.2022).

60. CRED Annual Report: 2022 disasters in numbers. CRED. 2023. URL: https://www.un-spider.org/news-and-events/news/cred-publication-2022-disasters-numbers#:~:text=The%20%222022%20Disasters%20in%20Numbers,losses%20a mounting%20to%20%24223.8%20billion_ (дата звернення 18.10.2023).

61. Day of Eight Billion. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/dayof8billion> (дата звернення 20.08.2023).

62. Decision Nr. 2850/2000/EC of the European Parliament and of the Council. Official Journal of the European Communities. 2000. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32000D2850&from=ES> (дата звернення 20.08.2023).

63. Declaration of Rio de Janeiro on Environment and Development. 1992. General Assembly. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (дата звернення 27.04.2021).

64. Design and validation of an instrument for selecting spontaneous volunteers during emergencies in natural disasters. International Journal of Disaster Risk Reduction. 2020. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S2212420921002090> (дата звернення 08.08.2021).

65. Destruction of the Kakhovka HPP: preliminary conclusions and possible consequences. Екодія. URL: <https://en.ecoaction.org.ua/destruction-of-the-kakhovka-hpp-preliminary-conclusions.html> (дата звернення 19.11.2023).

66. Directive 2012/18. Control of major-accident hazards involving dangerous substances, amending and subsequently. European Parliament and of the Council. 2012. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32012L0018> (дата звернення 13.10.2021).

67. Ecocide: The Catastrophic Consequences of Kakhovka Dam Demolition. Vox Ukraine. URL: <https://voxukraine.org/en/ecocide-the-catastrophic-consequences-of-kakhovka-dam-demolition> (дата звернення 29.09.2023).

68. Emergency Response Coordination Centre (ERCC). European Civil Protection and Humanitarian Aid Operations. URL: https://civil-protection-humanitarian-aid.ec.europa.eu/what/civil-protection/emergency-response-coordination-centre-ercc_en (дата звернення 29.09.2023).

69. Emma E. Aalbers, Erik van Meijgaard, Geert Lenderink, Hylke de Vries, and Bart J. J. M. van den Hurk. The 2018 west-central European drought projected in a warmer climate: how much drier can it get? Volume 23. Issue 5. NHESS. 2023. P. 1921–1946.

70. Environmental consequences of the Chernobyl accident and their remediation: twenty years of experience. Report of the Chernobyl Forum Expert Group «Environment». 2006. 166 p.

71. Erica-Irène Daes. The Involvement of the United Nations System in providing and Coordinating Humanitarian Assistance. Geneva: Joint Inspection Unit. 1995. 76 p.

72. European Environment Agency. URL: <https://www.eea.europa.eu/en> (дата звернення 18.09.2018).

73. European sustainable cities report. European Commission. Brussel. 1996. URL: <https://edz.bib.uni-mannheim.de/www-edz/pdf/sonstige/sustcities.pdf> (дата звернення 30.08.2022).

74. Fankhauser S. The Potential Costs of Climate Change Adaptation. In *Adapting to Climate Change: An International Perspective*. Springer, New York. 1996. Pp. 80–96.

75. Fifth Environmental Protection Action Plan. European Commission. 1998. URL: <https://www.eea.europa.eu/help/glossary/eea-glossary/fifth-environment-action-programme> (дата звернення 20.03.2022).

76. Fourth session of the Regional Conference on Social Development in Latin America and the Caribbean. ECLAC. 2021. 144 p.

77. Framework Convention on Assistance in Certain Fields of Defense 2000. United Nations. 2000. URL: https://disasterlaw.ifrc.org/sites/default/files/media/disaster_law/2020-08/I319EN.pdf (дата звернення 20.07.2019).

78. Gagnet M. M. The United Nations Cluster Approach to Humanitarian Aid: A Critical Analysis and Reform Proposal Based on Focused Mitigation Efforts. University of Mississippi. Sally McDonnell Barksdale Honors College. 2017. P. 93.

79. Gaps in international environmental law and environment-related instruments: towards a global pact for the environment. Report of the UN Secretary General A/73/419. 2019. URL: <https://wedocs.unep.org/20.500.11822/27973> (дата звернення 18.09.2018).

80. GRC Disaster Risk Reduction – Analysing hazards, reducing risks, preparing people to respond. Red Cross. URL: <https://www.drk.de/en/aid-worldwide/what-we-do/disaster-risk-reduction-1/> (дата звернення 19.08.2023).

81. Greenpeace. URL: https://www.greenpeace.de/?BannerID=0818000015002048&gad=1&gclid=Cj0KCQjwpompBhDZARIsAFD_Fp8LkO_YNJOUQUA_cFO6-cNBRE-KROlPrSvN5mu986P3AoMFG_q_yFwaAoUIEALw_wcB (дата звернення 01.10.2023).

82. Guidelines for the Domestic Facilitation and Regulation of International Disaster Relief and Initial Recovery Assistance. International Committee of the Red Cross. 2007. URL: <https://www.icrc.org/en/doc/assets/files/red-cross-crescent-movement/31st-international-conference/idrl-guidelines-en.pdf> (дата звернення 20.12.2019).

83. Hazard. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. URL: <https://www.undrr.org/terminology/hazard> (дата звернення 01.10.2023).
84. Huicong J., Chen F, Du E. Adaptation to Disaster Risk—An Overview. International Journal of Environmental Research and Public Health. 2021. URL: https://www.researchgate.net/publication/355593234_Adaptation_to_Disaster_Risk-An_Overview (дата звернення 18.09.2021).
85. Hyogo Framework for Action 2005-2015: Building the Resilience of Nations and Communities to Disasters. United Nations. 2005. URL: https://www.unisdr.org/files/1037_hyogoframeworkforactionenglish.pdf (дата звернення 09.08.2020).
86. IAEA Director General Statement to the IAEA Board of Governors. IAEA. 2023. URL: <https://www.iaea.org/newscenter/pressreleases/iaea-director-general-statement-to-the-iaea-board-of-governors> (дата звернення 18.10.2023).
87. Insured losses from natural catastrophes break through USD 100 billion threshold again in 2022. Swiss Re. 2023. URL: <https://www.swissre.com/press-release/Insured-losses-from-natural-catastrophes-break-through-USD-100-billion-threshold-again-in-2022/e74c6ce7-8914-45d6-a384-df71dbeb87b8#:~:text=Zurich%2C%202022%20March%202023%20%20With,insured%20losses%20from%20natural%20catastrophes> (дата звернення 09.06.2023).
88. International Association of Hydrological Sciences. URL: <https://iahs.info> (дата звернення 26.03.2023).
89. International Committee of the Red Cross and Red Crescent. URL: <https://www.icrc.org/en/who-we-are/movement> (дата звернення 01.09.2022).
90. International Convention for the Prevention of Pollution from Ships. United Nations. 1973. URL:

<https://treaties.un.org/pages/showDetails.aspx?objid=0800000280291139> (дата звернення 01.10.2019).

91. International Convention on Civil Liability for Damage Caused by Oil Pollution. United Nations. 1969. URL: <https://cil.nus.edu.sg/wp-content/uploads/2019/02/1969-CLC.pdf> (дата звернення 03.04.2020).

92. International Convention on Radiological Protection. United Nations. 1960. URL: https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C115 (дата звернення 03.04.2020).

93. International Covenant on Economic, Social and Cultural Right. United Nations. 1966. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/international-covenant-economic-social-and-cultural-rights> (дата звернення 14.07.2022).

94. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. URL: <https://www.ifrc.org> (дата звернення 01.09.2022).

95. International Laws Protecting Civilians in Armed Conflict Not Being Upheld, Secretary-General Warns Security Council, Urging Deadly Cycle Be Broken. United Nations. URL: <https://press.un.org/en/2023/sc15292.doc.htm> (дата звернення 14.07.2022).

96. International Rescue Committee. URL: <https://www.rescue.org> (дата звернення 14.07.2022).

97. International Union of Geodesy and Geoinformatics. URL: <https://iugg.org> (дата звернення 14.10.2022).

98. International Union of Geological Sciences. URL: <https://www.iugs.org> (дата звернення 19.10.2021).

99. Introduction to the Guidelines for the domestic facilitation and regulation of international disaster relief and initial recovery assistance. International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies. URL: https://disasterlaw.ifrc.org/sites/default/files/media/disaster_law/2020-09/1205600-IDRL-Guidelines-EN-LR.pdf (дата звернення 19.10.2021).

100. Jayakumar S. Transboundary Pollution: Evolving Issues of International Law and Policy. Cheltenham; Northampton: Edward Elgar Publishing. 2015. 448 p.

101. Jessica C. Lawrence, Kevin Jon Heller The Limits of Article 8(2)(b)(iv) of the Rome Statute, the First Ecocentric Environmental War Crime. *Georgetown International Environmental Law Review*. Volume. 20. 2007. 40 p.

102. Joint Convention on the Safety of Spent Fuel Management and on the Safety of Radioactive Waste Management. International Atomic Energy Agency. 1997. URL: <https://www.iaea.org/topics/nuclear-safety-conventions/joint-convention-safety-spent-fuel-management-and-safety-radioactive-waste> (дата звернення 19.10.2021).

103. Karvatska S. Will the ICJ bring Russia to justice for environmental crimes in Ukraine? Ukraine in the system of modern international legal order and European integration: problems of doctrine and practice in the context of modern humanitarian challenges: collective monograph / edited by authors. – Chernivtsi, Ukraine: Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University. 2022. P. 417-448.

104. Khilchevskyi, V. K. & Mezentsev, K. V. Water conflicts and Ukraine: Donbas region. In *Proc. 15th International Scientific Conference: Monitoring of Geological Processes and Ecological Condition of the Environment* 1–5. 2021.

105. Kiss A., Shelton D. *International Environmental Law*. 3rd ed. Leiden: Brill – Nijhoff. 2004. 904 p.

106. Kuh K.F. Climate Change. *Encyclopedia of the Anthropocene*. Vol. 2. 2018. P. 505-510.

107. Lisbon Agreement for the Protection of Appellations of Origin and their International Registration. 1958. URL: https://www.wipo.int/treaties/en/registration/lisbon/summary_lisbon.html (дата звернення 08.12.2019).

108. Living planet report 2016. WWF. 2016. URL: https://awsassets.panda.org/downloads/lpr_living_planet_report_2016.pdf (дата звернення 08.12.2019).
109. Luban D. Military Necessity and the Cultures of Military Law. *Leiden Journal of International Law*. Volume 26. Issue 2. 2013. Pp. 315-349.
110. Mc Dermott R. Climate Change, Resulting Natural Disasters and the Legal Responsibility of States: An International Law Perspective. *Yearbook of International Disaster Law Online*. 2023. URL: https://brill.com/view/journals/yido/4/1/article-p663_42.xml (дата звернення 11.12.2021).
111. Mission and Disaster Reduction Profile. UN Office or Disaster Risk reduction. URL: <https://www.unisdr.org/campaign/resilientcities/partners/profile/european-commission-humanitarian-aid-and-civil-protection-dg.html> (дата звернення 11.12.2021).
112. Munich Security Report 2020. Munich security conference. 2020. URL: www.securityconference.org/en/publications/munich-security-report/ (дата звернення 16.01.2021).
113. Natural Disasters. UNSD Workshop on Environment Statistics. 2008. URL: [https://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/UNSD_UNEP_ECOWAS%20Workshop/Session%2004-1%20Natural%20disasters%20\(UNSD\).pdf](https://unstats.un.org/unsd/environment/envpdf/UNSD_UNEP_ECOWAS%20Workshop/Session%2004-1%20Natural%20disasters%20(UNSD).pdf) (дата звернення 08.12.2019).
114. Oster NS. Disaster medicine. *Mt Sinai J Med*. 1997. P. 323–328.
115. Participatory risk, capacity & vulnerability analysis. A practitioner manual for field workers. ACF – International network. Burkina Faso. 2012. 137 p.
116. Picard M. Effective law and regulation for disaster risk reduction: a multi-country report. IFRC & UNDP. 2014. 104 p.

117. Population dynamics, vulnerable groups and resilience to climate change and disasters. Economic and Social Commission for Asia and the Pacific. Bangkok. 2018. 17 p.

118. Predictions of Future Global Climate. UCAR. Center for science education. URL: <https://scied.ucar.edu/learning-zone/climate-change-impacts/predictions-future-global-climate> (дата звернення 08.07.2023).

119. Protocol Additional to the Geneva Conventions of 12 August 1949, and relating to the Protection of Victims of International Armed Conflicts (Protocol 1). United Nations. 1949. URL: https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/protocol-additional-geneva-conventions-12-august-1949-and_ (дата звернення 08.12.2019).

120. Provision of services related to offering capacity to plan, organise and support training courses in cooperation with OCHA/JEU, WHO, WFP, OCHA/INSARAG. Open procedure. European Commission. 2022. 54 p.

121. Rasmussen P., Sonnenborg T. O., Goncear G., and Hinsby K. Assessing impacts of climate change, sea level rise, and drainage canals on saltwater intrusion to coastal aquifer. Hydrology and Earth System Sciences. Volume 17. Issue 1. P. 421-443.

122. Rayner, S., Malone E.L. Climate change, poverty, and intergenerational equity: The national level. Int. J. Glob. Environ. Issues, 2001. P. 175–202.

123. Resolution of the UN General Assembly 46/182 (1992). The General Assembly. 1992. URL: [https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/582/70/IMG/NR058270.pdf?](https://documents-dds-ny.un.org/doc/RESOLUTION/GEN/NR0/582/70/IMG/NR058270.pdf?OpenElement) OpenElement (дата звернення 28.03.2021).

124. Resolution of the UN General Assembly 74/274 adopted by the General Assembly on 2 April 2020. General Assembly. 2020. URL: <https://rm.coe.int/a-res-74-274-e/16809e40f4#:~:text=Reaffirms%20the%20fundamental%20role%20of,2>. (дата звернення 29.01.2022).

125. Resolution of the UN General Assembly № 57/150 of February 27, 2003. «Increasing the efficiency and strengthening the coordination of international aid during search and rescue operations in cities». 2003. URL: https://www.insarag.org/wp-content/uploads/2016/04/GA_Res_57-150_English.pdf (дата звернення 19.12.2021).

126. Resolution of the UN General Assembly № 42/169. International decade for Natural Disaster Reduction. General Assambly. 1987. URL: <https://www.unisdr.org/files/resolutions/N9460117.pdf> (дата звернення 19.12.2021).

127. Resolutions of the UN General Assembly 54/219. United Nations. 2000. URL: <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N00/271/75/PDF/N0027175.pdf?OpenElement> (дата звернення 19.12.2021).

128. Rio Declaration on Environment and Development. United Nations. 1992. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_CONF.151_26_Vol.I_Declaration.pdf (дата звернення 19.12.2021).

129. Ruth M. Stratton. Disaster Relief: The Politics of Intergovernmental Relations. University Press of America. 1989. P. 22-23.

130. Samuel Katja L. H. The Cambridge Handbook of Disaster Risk Reduction and International Law / Katja L. H. Samuel, Marie Aronsson-Storrier, Kirsten Nakjavani Bookmiller. 2019. 536 p.

131. Santiago Guerreroi, Ben Hendersoni, Hugo Valini, Charlotte Janssensii, Petr Havlikii and Amanda Palazzoi. The impacts of agricultural trade and support policy reform on climate change adaptation and environmental performance: A model-based analysis. OECD Food, Agriculture and Fisheries Papers. № 180. 2022. 78 p.

132. Schachter O. International Law in Theory and Practice. Dordrecht: Martinus Nijhoff. 1991. 431 p.

133. SDC Guidelines on Disaster Risk Reduction. Swiss Agency for Development and Cooperation SDC. 2018. 34 p.

134. Secretary-General. We the peoples: the role of the United Nations in the 21st century. General Assembly. 2000. URL: <https://press.un.org/en/2000/20000403.ga9704.doc.html> (дата звернення 28.10.2022).

135. Secretary-General's press encounter on the situation in Ukraine. United Nations. URL: https://www.un.org/sg/en/content/sg/press-encounter/2023-06-06/secretary-generals-press-encounter-the-situation_ukraine?_gl=1_wfajb8_gaNDUyMzU2OTMxLjE2ODY4NzU4MTY._ga_TK9BQL5X7ZMTY4Njg3NTgxNS4xLjEuMTY4Njg3NTg1OC4xNy4wLjA. (дата звернення 20.10.2023).

136. Sena L., Kifle W/M. Disaster Prevention and Preparedness. Jimma University. 2006. URL: <https://www.humanitarianlibrary.org/sites/default/files/2013/07/DisasterPreventionPreparedness.pdf> (дата звернення 19.12.2021).

137. Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. 2015. URL: https://www.preventionweb.net/files/43291_sendaiframeworkfordrren.pdf (дата звернення 20.02.2019).

138. Seyedin S., Aflatoonian M., Ryan J. Adverse impact of International NGOs during and after the bam earthquake: Health system's consumers' points of view. Disaster Med. 2009. P. 173 – 179.

139. Shumilova O., Tockner K., Sukhodolov A., Khilchevskiy V., Luc De Meester, Stepanenko S., Trokhymenko G., Juan Antonio Hernández-Agüero & Peter Gleick. Impact of the Russia–Ukraine armed conflict on water resources and water infrastructure. 2023. P. 578-586.

140. South Eastern Europe Disaster Risk Mitigation and Adaptation Initiative. Risk Assessment for South Eastern Europe Desk Study Review. United Nations. 2008. 85 p.

141. Stephens L., Green S. Disaster assistance, appraisal, reform, and new approaches. New York University Press. 1979. P. 295.

142. Stop ecocide foundation. Statement to the 20th Assembly of States Parties to the Rome Statute of the International Criminal Court. 2001. URL: https://asp.icc-cpi.int/sites/asp/files/asp_docs/ASP20/ASP20.GD.StopEcocide.07.12.pdf (дата звернення 03.10.2019).

143. Sukhodolov A. N. Rivers of Europe. Edition 2nd. Elsevier. 2022. P. 685–716.

144. Summary for Policymakers. Special Report: Global warming of 1.5°C. IPCC. URL: <https://www.ipcc.ch/sr15/chapter/spm/> (дата звернення 30.09.2023).

145. Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations. United Nations. 1998. URL: https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXV-4&chapter=25&clang=_en (дата звернення 09.04.2019).

146. Tampere Convention on the Provision of Telecommunication Resources for Disaster Mitigation and Relief Operations as Global Legislation. Rahrig A. Indiana Journal of Global Legal Studies. Volume 17. Nr. 2. 2010. P. 273-288.

147. Text of the Recommendation Concerning the Prevention of Major Industrial Accidents Submitted by the Drafting Committee. International Journal of Comparative Labour Law and Industrial Relations. Volume 9. Issue 4. 1993. P. 366 – 367.

148. The Conference of Parties to the UN Framework Convention on Climate Change. RPB. 2000. URL: <https://www.prb.org/resources/the-conference-of-parties-to-the-un-framework-convention-on-climate-change/> (дата звернення 08.10.2022).

149. The Convention on Biological Diversity contains provisions on the protection of biological diversity and the sustainable use of natural resources. United Nations. 1992. URL: https://treaties.un.org/doc/treaties/1992/06/19920605%2008-44%20pm/ch_xxvii_08p.pdf (дата звернення 08.10.2022).

150. The Emergency Relief Coordinator. IASC. URL: <https://interagencystandingcommittee.org/emergency-relief-coordinator> (дата звернення 19.12.2021).

151. The Fundamental Conventions on Occupational Safety and Health. International Labour Office. Geneva. 2001. URL: https://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@ed_protect/@protrav/@safework/documents/normativeinstrument/wcms_107727.pdf (дата звернення 19.12.2021).

152. The importance of early warning systems in disaster risk reduction. International Labor Organization. 2022. URL: https://www.ilo.org/global/topics/employment-promotion/recovery-and-reconstruction/WCMS_858123/lang--en/index.htm (дата звернення 06.05.2023).

153. The Midterm Review of the Implementation of the Sendai Framework for Disaster Risk Reduction 2015-2030. Regional Report for Asia-Pacific. United Nations Office for Disaster Risk Reduction. Geneva. 2023. 44 p.

154. The Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer. Office of environmental quality. U.S. Department of State. URL: [https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/#:~:text=The%20Montreal%20Protocol%2C%20finalized%20in,%2Ddepleting%20substances%20\(ODS\).](https://www.state.gov/key-topics-office-of-environmental-quality-and-transboundary-issues/the-montreal-protocol-on-substances-that-deplete-the-ozone-layer/#:~:text=The%20Montreal%20Protocol%2C%20finalized%20in,%2Ddepleting%20substances%20(ODS).) (дата звернення 27.06.2023).

155. The Paris Agreement on Climate Change. United Nations. 2016. URL: [https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22016A1019\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:22016A1019(01)) (дата звернення 19.12.2021).

156. Thompson A. Double Disaster: Wildfires Followed by Extreme Rainfall Are More Likely with Climate Change. Scientific American. 2022. URL:

<https://www.scientificamerican.com/article/double-disaster-wildfires-followed-by-extreme-rainfall-are-more-likely-with-climate-change/> (дата звернення 29.05.2023).

157. Torani S., Majd P. M., Maroufi S. S., Dowlati M., Sheikh R.A. The importance of education on disasters and emergencies: A review article. J Educ Health Promot. 2019. Volume 8. P. 85.

158. Tortajada C. Nongovernmental Organizations and Influence on Global Public Policy. Wiley: online library. 2016. URL: <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1002/app5.134> (дата звернення 19.06.2019).

159. Turrentine J. What Are the Causes of Climate Change? NRDC. 2022. URL: <https://www.nrdc.org/stories/what-are-causes-climate-change#natural> (дата звернення 06.04.2023).

160. UN Charter. United Nations. 1945. URL: <https://www.un.org/en/about-us/un-charter> (дата звернення 29.04.2019).

161. UN Convention on the Law of the Sea. United Nations. 1982. URL: https://www.un.org/depts/los/convention_agreements/texts/unclos/unclos_e.pdf (дата звернення 19.12.2021).

162. UN Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and Their Destruction. United Nations. 1992. URL: <https://legal.un.org/avl/ha/cpdpsucw/cpdpsucw.html> (дата звернення 19.12.2021).

163. UN Convention on the Rights of the Child. United Nations. 1989. URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child> (дата звернення 19.12.2021).

164. UN Framework Convention on Climate Change. 1992. URL: <https://unfccc.int/resource/docs/convkp/conveng.pdf> (дата звернення 19.12.2021).

165. UN General Assembly Resolution N 42/169. 1987. URL: <https://disasterlaw.ifrc.org/media/1000> (дата звернення 19.12.2021).

166. UN International Disaster Risk Reduction Strategy. UNISDR. 2015. URL: https://www.unisdr.org/files/51557_unisdrstrategicframework20162021pri.pdf (дата звернення 19.12.2021).
167. UN Office for the Coordination of Humanitarian Affairs. URL: <https://www.unocha.org> (дата звернення 19.12.2021).
168. Understanding the Paris Agreement's Long Term Temperature Goal. Climate Analytics. URL: <https://climateanalytics.org/briefings/understanding-the-paris-agreements-long-term-temperature-goal/> (дата звернення 29.09.2023).
169. UNDP and the Hyogo Framework for Action:10 Years of Reducing Disaster Risk. United Nations Development Programme. New York. 2015. 35 p.
170. UNICEF. URL: <https://www.unicef.org> (дата звернення 25.12.2018).
171. United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro. Federal Office for Spatial Development. 2007. URL: https://www.are.admin.ch/are/en/home/sustainable-development/sustainability-policy/2030agenda/un-_milestones-in-sustainable-development/1992--un-conference-on-environment-and-development--rio-de-janei.html (дата звернення 19.12.2021).
172. United Nations Conference on Environment and Development. Bruzil. 1992. URL: <https://www.britannica.com/event/United-Nations-Conference-on-Environment-and-Development> (дата звернення 19.12.2021).
173. United Nations Development Assistance Framework Guidance. United Nations Sustainable Development Group. 2017. URL: <https://unsdg.un.org/resources/united-nations-development-assistance-framework-guidance> (дата звернення 09.05.2019).
174. United Nations Framework Convention on Climate Change. United Nations. 1994. URL:

https://treaties.un.org/doc/source/recenttexts/unfccc_eng.pdf (дата звернення 09.05.2019).

175. United Nations Millennium Declaration. General Assembly. 2000. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_55_2.pdf (дата звернення 09.05.2019).

176. United Nations Plan of Action on DRR for Resilience. United Nations. 2017. 22 p.

177. United Nations. URL: <https://www.un.org/en/> (дата звернення 11.11.2018).

178. USSR Earthquake Dec 1988 UNDRO Situation Reports 1-14. UNDRO INFORMATION REPORT №. 1. 1988. URL: <https://www.unocha.org/> (дата звернення 28.10.2018).

179. Voigt C. International Environmental Responsibility and Liability. University of Oslo. 2021. URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3791419 (дата звернення 10.10.2023).

180. Weather, Climate and Catastrophe Insight. AON. 2023. URL: <https://www.aon.com/getmedia/f34ec133-3175-406c-9e0b-25cea768c5cf/20230125-weather-climate-catastrophe-insight.pdf> (дата звернення 10.10.2023).

181. What is a disaster? International Federation of Red Cross. URL: <https://www.ifrc.org/our-work/disasters-climate-and-crises/what-disaster#:~:text=Disasters%20are%20serious%20disruptions%20to,and%20vulnerability%20of%20a%20community>. (дата звернення 24.04.2022).

182. What is climate change? United Nations. Climate actions. URL: <https://www.un.org/en/climatechange/what-is-climate-change> (дата звернення 10.08.2023).

183. Winters P., Murgai R., Sadoulet E., De Janvry A., Frisvold G.B. Economic and welfare impacts of climate change on developing countries. *Eur. J. Agron.* 2000. P. 179–189.
184. Words into Action guideline: Man-made/technological hazards. UNDRR. URL: https://www.unisdr.org/files/54012_manmadetechhazards.pdf (дата звернення 10.08.2023).
185. World Economic Survey, 1977. United Nations. 1977. URL: https://www.un.org/en/development/desa/policy/wess/wess_archive/1977wes.pdf (дата звернення 12.03.2019).
186. World Summit Outcome 2005. General Assembly. 2005. URL: https://www.un.org/en/development/desa/population/migration/generalassembly/docs/globalcompact/A_RES_60_1.pdf (дата звернення 12.03.2019).
187. Ye D., Fu C., Dong W. Progresses and future trends of global change sciences. *Adv. Earth Science*, 2002. P. 467–469.
188. Yokohama Strategy and Plan of Action for a Safer World. World Conference on Natural Disaster Reduction Yokohama. Japan. 1994. URL: <https://www.eird.org/fulltext/Yokohama-strategy/Yokohama%20Strategy%20and%20Plan%20of%20Action%20for%20a%20Safer%20World.pdf> (дата звернення 18.10.2020).
189. Zerrouki H., Smadi H. Bayesian Belief Network Used in the Chemical and Process Industry: A Review and Application. 2017. P. 159–165.
190. Zhang N., Shen Shui-Long, Zhou An-Nan, Chen J. A brief report on the March 21. 2019 explosions at a chemical factory in Xiangshui. China. 2019. URL: https://www.researchgate.net/publication/333031179_Zhang_et_al_PSP_20 (дата звернення 20.03.2020).
191. Zhu R., Li X., Hu X., Hu D. Risk analysis of chemical plant explosion accidents based on Bayesian network. 2020. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/12/1/137> (дата звернення 13.01.2021).

192. Zibulewsky J. Defining disaster: the emergency department perspective. *Proc (Bayl Univ Med Cent)*. 2001. P. 144–149.

193. Zierler D. *The Invention of Ecocide Agent Orange, Vietnam, and the Scientists Who Changed the Way We Think about the Environment*. University of Georgia Press. 2011. 19. p.

ДОДАТКИ

Додаток А

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА

*Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові
результати дисертації:*

Статті у фахових наукових виданнях:

1. Ахмад З. Підстави міжнародно-правової відповідальності за порушення вимог щодо попередження катастроф антропогенного характеру та мінімізації наслідків катастроф природного характеру. *Збірник наукових праць право та державне управління*. 2022. № 4. С. 264-270.

2. Ахмад З. Становлення інституту міжнародно-правового регулювання захисту від техногенних катастроф. *Науково виробничий журнал «Держава та регіони» Серія: право*. 2023. № 3 (81). С. 205-209.

3. Ахмад З. Генезис техногенних катастроф. *Електронне наукове фахове видання «Юридичний науковий електронний журнал»*. 2023. № 6. С. 724-729.

Публікації у виданнях, проіндексованих у Web of Science:

4. Akhmad Zubair International-legal standards of cooperation of Ukraine in the field of environmental (climate) problems. *Amazonia investiga vol 9 num 95*. 2020. С. 295-301.

Публікації, які засвідчують апробацію матеріалів дослідження:

5. Ахмад З. Європейські регіональні організації з питань захисту навколишнього середовища та з питань захисту від природних катастроф. *збірник тез міжнародної науково-практичної конференції «дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова*. (м.Хмельницький, 23 жовтня 2020 року) / Хмельницький ун-т управління та права, Хмельницький, 2020. С. 526-529.

6. Ахмад З. Роль международных неправительственных организаций в области охраны окружающей среды. *Матеріали науково-практичної заочної*

конференції «Правова система України в умовах новітніх викликів міжнародного порядку» національного університету «Одеська юридична академія» (м. Одеса, 20 травня 2020 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». м. Одеса, 2020. С. 86-88.

7. Ахмад З. Защита прав человека во время природных и техногенных катастроф. *Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «Права людини – пріоритет сучасної держави» Національного університету «Одеська юридична академія».* (м. Одеса, 10 грудня 2020 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2020. С.171-175.

8. Ахмад З. Співробітництво України та ЄС в рамках програми з попередження забезпечення готовності і реагування на природні та техногенні катастрофи. *Український щорічник з європейських інтеграційних студій «Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації».* (м.Львів, 19 березня 2019 р.). Львів, 2019 випуск 2. С.127-133.

9. Ахмад З. Значение и основные положения Парижского соглашения в рамках Рамочной конвенции ООН об изменении климата. *Збірник матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції «Правова держава: міждисциплінарний підхід»* (м.Маріуполь, 05 грудня 2018 р.). / Донецький юрид. інститут, Маріуполь, 2018. С. 21-24.

10. Ахмад З. Діяльність Організації Об'єднаних Націй щодо зменшення ризику катастроф. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правове життя сучасної України» Національного університету «Одеська юридична академія»* (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2020. Т. 3. С. 52-54.

11. Ахмад З. Институционализация международного сотрудничества по вопросам глобального потепления. *Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Правове життя сучасної України» Національного університету «Одеська юридична академія».* (м. Одеса, 17 трав. 2019 р.) / Нац. ун-т «Одес. юрид. акад.». Одеса, 2019. Т.1. С. 437-440.

ВІДОМОСТІ ПРО АПРОБАЦІЮ РЕЗУЛЬТАТІВ ДИСЕРТАЦІЇ

Дисертацію обговорено на засіданні кафедри міжнародного та європейського права, а також на засіданні фахового семінару кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія». Основні результати дисертаційного дослідження доповідалися на наукових, науково-практичних конференціях, зокрема: «Правова держава: міждисциплінарний підхід» (м. Маріуполь, 05 грудня 2018 року, форма участі – особиста); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 17 травня 2019 року, форма участі – особиста); «Україна – Європейський Союз: від партнерства до асоціації» (м. Луцьк, 2019 рік, форма участі – особиста); «Правове життя сучасної України» (м. Одеса, 15 травня 2020 року, форма участі – особиста); «Дев'ятнадцяті осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 23 жовтня 2020 року, форма участі – особиста); «Правова система України в умовах новітніх викликів міжнародного порядку» (м. Одеса, 20 травня 2020 року, форма участі – особиста); «Права людини – пріоритет сучасної держави» (м. Одеса, 10 грудня 2020 року, форма участі – особиста).